

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

SOVJETUNIE: INITIATIEF WORDT NIET LANGER BESTRAFT*

De nieuwe wet over de individuele arbeidsactiviteit

Dat er een spanningsverhouding bestaat tussen het ideologisch gewenste en het economisch zinvolle, wordt in de Sovjetunie reeds sinds het begin van de jaren zeventig openlijk toegegeven. De nieuwe partijpolitiek, die midden 1986 werd gelanceerd, stelt echter een efficiënte organisatie van de economie zodanig prioritair, dat in deze spanningsverhouding resoluut wordt gekozen voor het economisch zinvolle¹. Het zal echter de taak van de staat zijn — en de wetgeving geeft hem daartoe de nodige controle-instrumenten — om ervoor te waken dat de keuze voor economische efficiëntie niet ontaardt in praktijken die tegen de basisprincipes van de socialistische maatschappij ingaan.

De nieuwe sovjetwet over de individuele arbeidsactiviteit vertolkt de zojuist beschreven «Realpolitik» van Gorbachev in al haar aspecten.

* De titel verwijst naar een bekend werk dat de gezaghebbende economische redacteur van de Literaturnaia Gazeta in 1980 publiceerde en waarin hij bij wijze van kritiek op het sovjet economisch systeem de slogan lanceerde: «Initsiativa nakazuema» (initiatief is strafbaar). In zijn beschrijving van een experiment inzake arbeids- en produktieorganisatie voor een bedrijf in Kaluzha, schuift hij als alternatief naar voren dat initiatief ook in de sovjetplaneconomie moet worden beloond: LEVIKOV, A.I., *Kaluzhskii Variant* (De variant van Kaluzha), Moskou, Politizdat, 1980, 385 p.

¹ «O gosudarstvennom plane ekonomicheskogo i sotsial'nogo razvitiia SSSR na 1987 god i o khode vypolneniia plana v 1986 goda» (Over het staatsplan voor de economische en sociale ontwikkeling van de USSR voor 1987 en over de realisatie van het plan voor 1986), *Pravda*, 18 nov. 1986, 1-2. De basisrichtlijnen voor de economische en sociale ontwikkeling van de USSR voor 1986-1990 (*Pravda*, 9 nov. 1985) zijn vertaald in: *Foreign Broadcast Information Service Daily Report: The Soviet Union*, Washington D.C., 12 nov. 1986.

Zeer typerend voor deze nieuwe houding, waarin economische efficiëntie prioritair wordt gesteld, is het artikel van de bekende sovjetekonomete Tatiana Zaslavskaja, waarin zij o.m. betoogt: «Verhoogde loondifferentiatie is een onmiddellijk en natuurlijk gevolg van de verhoging van de arbeidsproductiviteit der actieve burgers», *Izvestiia*, 1 juni 1985, vertaald in *Current digest of the Soviet Press*, 26 juni 1985.

Onder «individuele arbeidsactiviteit» verstaat het sovjetrecht: «buiten de plansector georganiseerde produktieactiviteit en dienstverlening aan de bevolking». Strikt commerciële activiteiten, nl. het aankopen van goederen om ze met winst verder te verkopen, behoren geenszins tot het begrip «individuele arbeidsactiviteit». Integendeel, het aankopen van goederen om ze, zonder verdere bewerking, met winst verder te verkopen, moet worden gekwalificeerd als «speculatie», een misdrijf dat strafrechtelijk wordt beteugeld in het sovjetrecht. Van privé-arbeidsactiviteit onderscheidt individuele arbeidsactiviteit zich door het feit dat zij uitsluitend gebaseerd mag zijn op de persoonlijke arbeid van de burger en van diens gezinsleden. Het verbod tot indienstneming van vreemde, gehuurde arbeid moet de mogelijkheid tot uitbuiting uitsluiten².

Individuele arbeidsactiviteit werd voor het eerst positief benaderd in de USSR-grondwet van 1977. Art. 17 van deze grondwet laat individuele arbeidsactiviteit toe in de sfeer van de ambachtelijke activiteit, de landbouw en de dienstverlening aan de bevolking. Het laatste lid van art. 17 voegde er echter waarschuwend aan toe: «De staat regelt de individuele arbeidsactiviteit en garandeert het gebruik ervan in het belang van de maatschappij»³.

Deze grondwettelijke bepaling is na haar uitvaardiging grotendeels dode letter gebleven. Zowel door de sovjetburger als door de plaatselijke uitvoeringsorganen werd immers gewacht op een uitvoeringsmaatregel die de controlebevoegdheid van de staat zou omschrijven. In die tussentijd durfde de bevolking zich niet (althans niet openlijk) te storten in het avontuur van een individuele onderneming, die confiscatie met zich kon brengen wanneer de staat (vertegenwoordigd door de plaatselijke sovjet) oordeelde dat de burger zich met zijn individuele arbeidsactiviteit verrijkte,

² MALEIN, I.S., «K razrabotke zakona ob individual'noi trudovoi deiatel'nosti» (Over de voorbereiding van de wet over de individuele arbeidsactiviteit), *Sovetskoe gosudarstvo i pravo* (Sovjetstaat en recht, voortaan afgekort als: *SGiP*) 1986, nr. 10, 31.

³ Voor een vertaling in het Nederlands van Gw. USSR 1977: E.H. DE JONG, *Grondwet van de Unie der Socialistische Sowjetrepublieken*, Tjeenk Willink, Alphen a.d. Rijn, 110 p.

ten koste van de staat. De sovjetburger is immers niet vergeten dat individuele arbeidsactiviteit lange tijd door de sovjetoverheid werd beschouwd als een overblijfsel uit voor-socialistische tijden, dat, tot het zou zijn weggekwijnd, met de nodige argwaan diende te worden benaderd.

De nieuwe wet over de individuele arbeidsactiviteit van 19 november 1986⁴ betekent niet alleen een «groen licht» voor het organiseren van individuele arbeidsactiviteit. Ze is zelfs een aansporing voor de burger en voor de plaatselijke machtsorganen om de creativiteit, «dat enorm ongebruikt potentieel van de sovjetbevolking» te bevorderen en te organiseren⁵.

Dit artikel wil eerst aantonen dat de sovjetoverheid in het verleden, ondanks haar wantrouwende en vaak repressieve houding, er nooit in geslaagd is diverse vormen van individuele arbeidsactiviteit volledig te onderdrukken. Achtereenvolgens worden verder besproken: de doelstellingen van de nieuwe wet, de soorten toegelaten en verboden activiteiten, de in aanmerking komende subjecten, de controlemaatregelen en de sancties op het overtreden van de nieuwe wettelijke bepalingen.

Individueel georganiseerde arbeidsactiviteit werd nooit volledig uitgeroeid

Ambachtelijke bedrijvigheid bleef grotendeels gespaard van de nationaliseringsmaatregelen in de eerste jaren na de oktoberrevolutie⁶. De voortbestaande ambachtelijke be-

⁴ «Zakon ob individual'noi trudovoi deiatel'nosti» (Wet over de individuele arbeidsactiviteit), *Pravda*, 19 november 1986.

Het is niet toevallig dat deze maatregel bij wet tot stand kwam. De wet is een vrij uitzonderlijke reguleringsvorm in de sovjetmaatschappij. Decreten van de Presidia der Opperste Sovjets en ministeriële besluiten zijn veel talrijker. Men vindt slechts één wet op vijftig decreten en 285 ministeriële besluiten. De wet biedt echter het voordeel dat ze mag rekenen op een breed verspreide publiciteit, wat niet steeds kan worden gezegd van decreten van het Presidium en ministeriële besluiten.

⁵ Gorbachev in een toespraak tot de partijorganisatie van het gewest Khabarovsk: «Het welslagen van de uitbreiding van de goederenproductie en de ontwikkeling van allerlei vormen van diensten zal in belangrijke mate afhangen van onze wil tot creatief nadenken en het zoeken en toepassen van nieuwe, niet gestandaardiseerde oplossingen en benaderingen, die het enorm potentieel dat is gelegen in de socialistische opbouw blootleggen en gebruiken», «O proekte zakona SSSR ob individual'noi trudovoi deiatel'nosti» (Over het ontwerp van wet over de individuele arbeidsactiviteit in de Sovjetunie), Verslag van de voorzitter van het staatscomité van de USSR voor arbeid en sociale zaken, I.I. GLADKII, *Pravda*, 20 nov. 1986. «Sodoklad Komissii zakonodatel'nykh SSSR Sodoklad Komissii zakonodatel'nykh predlozhenii Soveta Soinza i Soveta Natsionalnostei op proekte zakona SSSR ob individual'noi trudovoi deiatel'nosti», Dokladchik A.A. TITARENKO (Verslag van de commissie voor wetsvoorstellen van de Sovjet van de Unie en van de sovjet der nationaliteiten over het wetsvoorstel over de individuele arbeidsactiviteit, verslaggever, A.A. TITARENKO, *Izvestiia*, 20 nov. 1986, 5-6.

⁶ Decreet van 26 april 1919: «Over de maatregelen m.b.t. de opeising van ambachtelijke bedrijven». In dit decreet werd benadrukt dat nationalisering van ambachtelijke bedrijven slechts in uitzonderlijke gevallen en op grond van een besluit van de Hoge Economische Raad toelaatbaar was: NOVITSKII, I.B., *Istoriia so-*

drijfjes (gezinsbedrijven of coöperatieve bedrijven) werkten als hulpbedrijven voor de grote industriële staatsondernemingen, waarvan zij verplicht uit te voeren opdrachten kregen⁷. Voor de grondstoffen dienden deze bedrijfjes echter zelf te zorgen. In die zin hadden zij ook een belangrijke bevoorradingsfunctie. Daarnaast maakten de handwerkers, ook in deze vroege periode van het sovjetregime, zaken van dagelijks gebruik (huishoudgerei, meubelen), die zij op de plaatselijke markten mochten verkopen⁸.

Tijdens de periode van Nieuwe Economische Politiek (1921-1927) veranderde de houding van de overheid t.a.v. individuele arbeidsactiviteit. Privé-initiatief zou, op aandringen van Lenin, «op voorbijgaande wijze» worden toegelaten. Het kapitalisme van privé-personen zou echter stilaan moeten wijken voor coöperatief kapitalisme, dat staatscontrole vergemakkelijkte en ook de contractsluiting met overheidsbedrijven vlotter kon laten verlopen. Lenins zgn. «coöperatief plan» betrof niet alleen de landbouw maar ook de hele ambachtelijke sector. Door een decreet van 1921 werden de privé-handwerkers er via gunstmaatregelen (betere huisvesting, gunstiger fiscaal regime) toe aangezet zich coöperatief te organiseren⁹.

In de regeling over de handwerkerscoöperatieven werd met geen woord gesproken over de mogelijkheid tot uittreden voor de leden, noch over het uitbetalen van een aandeel bij uittreding¹⁰. Praktisch gezien werd uittreden uit dergelijke coöperatieven onmogelijk gemaakt. De coöperatieve vorm bleek niet meer dan een lokvogel te zijn om tot verdede nationalisering te komen. Door een besluit van 1960 werden de handwerkcoöperatieven opgenomen in de staatsondernemingen¹¹. Door deze pogingen van overheidswege om tot coöperatief gedrag aan te zetten werd individueel georganiseerde arbeidsactiviteit echter niet totaal uitgeroeid. In de twintiger jaren werd individuele arbeidsactiviteit «geduld» op voorwaarde dat deze activiteit werd geregistreerd bij de plaatselijke sovjet.

De USSR-grondwet van 1936 maakte een onderscheid tussen de landbouwactiviteit van de nevenbedrijven der

vet'skogo grazhdanskogo prava (Geschiedenis van het sovjet burgerlijk recht), Moskou, 1957, 76.

⁷ Op 7 september 1920 werd een decreet uitgevaardigd van de Raad der Volkscommissarissen: «Over de regeling van de ambachtelijke activiteit en van de niet-genationaliseerde industrie», *Sobranie Uzakonenii i Rasporyazhenii rabochego i krestyanskogo pravitel'stva RSFSR* (Verzameling van de eerste juridische maatregelen na de oktoberrevolutie, nl. de decreten en besluiten van de arbeiders- en boerenregering, voortaan afgekort als: *SU RSFSR*), 1920, nr. 78, 366. Daarin werd ambachtelijke activiteit (kustarnaia promyshlennost') in de eerste plaats gezien als een hulpbedrijvigheid (podsobnoe predpriatie) van de grootindustrie.

⁸ Voor ambachtelijke activiteit werd bij de Hoge Economische Raad een bijzonder hoofdbestuur opgericht: *SU RSFSR*, 1920, nr. 50, 218.

⁹ Decreet van 17 mei 1921 «Over de richtlijnen aan de machtsorganen betreffende de kleinschalige en ambachtelijke bedrijvigheid», *SU RSFSR*, 1921, nr. 47, 230.

¹⁰ Besluit over de ambachtelijke coöperatieven van 11 mei 1927, *Sobranie Zakonov SSSR* (Verzameling van wetten van de USSR, voortaan afgekort als *SZ RSFSR*), 1927, nr. 26, 280.

¹¹ BILINSKY, A., «Das Handwerk in der Sowjetunion», *WGO Monathefte für Osteuropäisches Recht*, 1976, nr. 5-6, 305.

kolchosegezinnen (art. 7, II) enerzijds, en de kleine privé-ondernemingen (art. 9) anderzijds¹². Het individueel bewerken van een beperkt grondstuk door het kolchose-boerengezin werd gezien als een integrerend aspect van het kolchosestelsel. De wettelijk geoorloofde, voorlopig nog gedulde individuele, arbeidsactiviteit der zgn. «kleine goederenproducenten» diende daarentegen te worden beschouwd als een anachronisme, dat snel zou verdwijnen¹³. Zulks bleek echter helemaal niet het geval te zijn. Het Burgerlijk Wetboek van de Russische Federatieve Sovjetrepubliek, dat in 1964 werd uitgevaardigd, bevatte in zijn art. 115 nog precies dezelfde bepalingen: individuele arbeidsactiviteit werd geduld, zolang zij niet volledig was uitgestorven¹⁴. De groep van de privé-inkomsttrekkers was echter gedurende heel die tijd veel groter, dan de wet liet uitkomen. Uit belastingtabellen bleek dat, naast landbouw- en ambachtelijke activiteit, ook leerkrachten, musici, geneesheren, verpleegsters, kleermakers ... er een privé-praktijk op nahielden¹⁵.

Deze individuele arbeidsactiviteit werd echter uitzonderlijk zwaar belast¹⁶ en in 1949 verscheen een uitgebreide lijst van verboden activiteiten¹⁷.

In de zestiger jaren verandert langzaam de houding t.a.v. individuele arbeidsactiviteit. Dit ging gepaard met een aarzelen erkennen van een gebrek aan efficiëntie in de plansector, voornamelijk op het gebied van de landbouw. Rekening houdend met de geplande stijging van de bevolking zou de landbouwproductie van 1960 tot het jaar 2.000 vier à zes maal moeten toenemen, wat een onmogelijke opdracht leek voor de collectieve sector, zodat compromisbereidheid met de zeer productieve privé-landbouwsector nodig bleek. Ook op het gebied van de dienstverlening schoot de collectieve sector hopeloos te kort. Ondanks pogingen om via de organisatie van zgn. «dienstverlenings-

combinaten» tot een fundamentele herstructurering van de collectieve dienstverlening te komen, diende ook hier een compromis te worden gesloten met de zeer efficiënt werkende privé-sector.

In die optiek werd het besluit van de Ministerraad van de Russische Republiek «Over enige bedrijvigheden van handwerkers» in 1965 uitgevaardigd¹⁷. Naast een lijst van verboden activiteiten vindt men er ook een opsomming van een aantal toegelaten activiteiten¹⁸. Uit de toon van dit besluit is reeds duidelijk op te maken dat de staat bereid is om leemten in de collectieve sector te laten opvullen door individueel georganiseerde activiteit. De toegelaten activiteiten kunnen slechts worden uitgeoefend wanneer daartoe een machtiging is verkregen van de plaatselijke sovjet. Deze moet nagaan of de betreffende individuele arbeidsactiviteit geen concurrentie betekent voor de staatssector.

Een besluit van de Ministerraad van de USSR van 3 mei 1976 gaat nog een stap verder in de positieve benadering van de individuele arbeidsactiviteit¹⁹. Dit besluit vertrekt zelfs vanuit het beginsel van de vrijheid tot uitoefening van een individuele arbeidsactiviteit: «Op het hele territorium van de USSR is het geoorloofd allerlei soorten productieactiviteiten te organiseren, behalve die welke door dit besluit of andere besluiten uitdrukkelijk zijn verboden», aldus art. 1 van het besluit. Wat niet is verboden, is dus geoorloofd vanaf 1976. Bovendien is de catalogus van de verboden activiteiten relatief klein²⁰. Veel speelruimte

¹⁸ Bijvoorbeeld waren overal, behalve in de steden Moskou en Leningrad, toegelaten: het maken en verkopen van lampekappen, lusters, naaigereedschap, boodschappentassen, hoeden, zaken uit gips of papiermaché, tapijten en traplopers op voorwaarde dat het materiaal door de besteller ter beschikking wordt gesteld, wasspel-den,...

Overal waren toegelaten, behalve in de steden van de republiek, het gewest, het gebied, het raion: het herstellen van horloges en vulpen, van T.V.'s, radio's, luidsprekers, auto's, bromfietsen en fietsen, graveren en smeedwerk, stomerij, ververij, herstel van juwelen met materiaal dat door de opdrachtgever ter beschikking wordt gesteld, fotografie.

De ministerraden konden deze activiteiten zelfs toelaten in de steden, wanneer blijkt dat de staats-, coöperatieve of maatschappelijke organisaties ook daar op schromelijke wijze te kort schieten.

In 1969 werden invaliden die volledig arbeidsongeschikt zijn, mannen die de zestigjarige leeftijd hebben bereikt en vrouwen boven de 55 jaar gemachtigd om zich zonder enige beperking qua plaats van uitoefening met deze activiteiten bezig te houden: Besluit van de Ministerraad van de RSFSR van 24 december 1969, *SP RSFSR*, 1970, nr. 2-3, 11.

¹⁹ Ditmaal wél officieel gepubliceerd: *SP SSSR*, 1976, nr. 7, 39. Ook: Instructie van het Ministerie van Financiën van de USSR: «Over de toepassing van het modelstatuut voor ambachtelijke ondernemingen van de burgers», *Biulleten 'normativnykh aktov Ministerstv i vedomstv* (Bulletin van de normatieve akten der ministeries en departementen), 1977, nr. 1, 3.

²⁰ Verboden zijn o.m. het maken van wapens, munitie, springstoffen, reproductieapparaten, stempels, medailles, ordetekens, gedenkmunten, parfum, cosmetica, gifstoffen, narcotica, medische apparatuur, het bewerken van kostbare pels, het vervoeren van passagiers en/of vracht met boten, paarden en andere huisdieren, wanneer de plaatselijke sovjet daarvoor geen toestemming geeft, het houden van pensions, badhuizen, speellokalen, attracties van allerlei aard, het organiseren van cabaret, het maken van kost-

¹² Een vertaling naar het Frans van deze grondwet vindt men in: DEKKERS, R., *Introduction au droit de l'Union Soviétique et des Républiques populaires*, Editions de l'Institut de Sociologie, Brussel, 1971, 127-151.

¹³ Het B.W. RSFSR (Burgerlijk Wetboek van de Russische Socialistische Federatieve Sovjetrepubliek) van 1964 werd naar het Frans vertaald door DEKKERS, R., *Le Code civil de la République de Russie (1964)*, Centre national pour l'étude des Etats de l'Est, Brussel, 1964.

¹⁴ Decreet van het Presidium van de Opperste Sovjet van de USSR van 30 april 1943, «Over de inkomstenbelasting van de bevolking», *Vedomosti Verkhovnogo Soveta SSSR* (Berichten van de Opperste Sovjet van de USSR, voortaan afgekort als *VVS SSSR*), 1943, nr. 43, 17.

¹⁵ Het decreet van 1943: «Over de inkomstenbelasting van de bevolking» (zie noot 14) bepaalde dat een categorie van «burgers met zelfstandige inkomensbronnen op het territorium van de USSR» maximaal tegen een aanslagvoet van 81% konden worden belast, terwijl gewone arbeiders en bedienden maximaal 13% van hun inkomen afgehouden zagen.

¹⁶ Besluit van de Raad van Ministers van de USSR, niet verschenen in de *Sobranie Postanovleniakh* (Verzameling van besluiten) en dus niet officieel gepubliceerd. De tekst is wel terug te vinden in *Sbornik zakonodatel'nykh i normativnykh aktov ob administrativnoi otvetstvennosti* (Verzameling van wettelijke en normatieve akten over administratieve aansprakelijkheid), Moskou, 1971, 141.

¹⁷ De tekst is eveneens te vinden in *Sbornik* ... (noot 16), 144.

wordt echter gegeven aan de unierepublieken, zodat zij kunnen inspelen op de plaatselijke economische toestand. Ook de afzetmogelijkheden verbeteren²¹.

Tegelijkertijd werd het belastingregime waaraan deze belastinggroep werd onderworpen, vanaf 1970 aanzienlijk versoepeld. Toch bleek deze gewijzigde, positieve benadering van de individuele arbeidsactiviteit niet tot de bevolking en tot de plaatselijke machtsorganen door te dringen. Na 1976 gebeurde het immers herhaaldelijk dat plaatselijke machtsorganen vermogen in beslag namen van burgers die zich met geoorloofde individuele arbeidsactiviteit bezighielden²³. Hoewel thans naar schatting een 100.000-tal mensen zich op geregistreerde wijze bezighouden met individuele arbeidsactiviteit, nam de bevolking een bijzonder afwachtende en argwanende houding aan t.a.v. de individuele arbeidsactiviteit.

Doelstellingen van de nieuwe wet over de individuele arbeidsactiviteit

De wet over de individuele arbeidsactiviteit heeft in de eerste plaats een informatieve en zelfs propagandistische functie. De boodschap luidt: individuele arbeidsactiviteit is geen «Fremdkörper» meer in de ontwikkelde socialistische maatschappij. Op het gebied van de bevoorrading en dienstverlening aan de bevolking moet de individuele onderneming de collectieve plansector ondersteunen en bijspringen. «Wij hebben handen te kort» is de leuze²³.

De nieuwe wet streeft ook economische doelstellingen na, die echter niet alle even duidelijk worden geformuleerd. In het kader van het proces van «intensifiëring van de sovjet-economie» wil de sovjetoverheid de arbeidskracht die niet kan of mag worden gebruikt in de collectieve plansector, recupereren via het kanaal van de individuele arbeidsactiviteit. Gepensioneerden, huisvrouwen²⁴, invaliden mogen zich voltijds met een individuele arbeidsactiviteit bezighouden.

Arbeiders, bedienden, kolchoseleden en studenten mogen slechts hun vrije tijd gebruiken om een persoonlijke

onderneming op te zetten. Deze laatste categorie mag dus de hoofdactiviteit niet inruilen voor een individuele arbeidsactiviteit. Hieruit blijkt het subsidiair karakter van de individuele arbeidsactiviteit. De bedoeling is een flexibel instrument in het leven te roepen, dat, naar gelang van de noden, de leemten in de planeconomie kan opvullen. Die flexibiliteit wordt vooral gerealiseerd door de ruime beoordelingsmacht die aan de uitvoerende comités van de plaatselijke sovjets wordt gegeven bij de beoordeling van een aanvraag tot het uitoefenen van een individuele arbeidsactiviteit. Dit plaatselijk orgaan zal, rekening houdend met de lokale noden, de aanvraag inwilligen of verwerpen.

De mogelijkheid tot het uitoefenen van een individuele arbeidsactiviteit zal voor de sovjetstaat ook een belangrijk besparingselement inhouden. Het aldus verworven bijkomend inkomen zal het voor de sovjetstaat mogelijk maken om de uitgaven voor pensioenen, arbeidsongeschiktheid en studiebeurzen te beperken en zelfs de lonen van arbeiders, bedienden en kolchoseleden te drukken. De staatsinkomsten zullen verhogen door belastinggelden uit de individuele sector. De belastinggelden zullen in de eerste plaats toekomen aan de plaatselijke sovjets, die aldus op efficiëntere wijze zullen kunnen meewerken aan de economische reconversie in hun gebied.

De doelstelling die door de wet wordt benadrukt, is de verbetering van de bevoorrading en dienstverlening aan de bevolking²⁵. De sovjetbevolking moet over moeilijke bevoorrading en inefficiënte dienstverlening. Meer dan voorheen werd de sovjetoverheid zich bewust van het belang van de «menselijke factor» in het economisch proces. Het herstructureringsproces voor de nationale economie, dat thans op gang is gebracht, wordt onmogelijk tot een goed einde gebracht met een ontevreden bevolking²⁶.

In die zin heeft de nieuwe wet een belangrijke ventiel-functie. De mogelijkheden tot het uitoefenen van een individuele arbeidsactiviteit én de mogelijkheid om de resultaten daarvan te genieten moeten het nationale herstructureringsproces draaglijk maken voor de sovjetburger.

Geoorloofde en verboden individuele arbeidsactiviteit

Individuele arbeidsactiviteit is geoorloofd, aldus art. 1 van de wet, wanneer zij maatschappelijk nuttig is. De wet geeft een niet-exhaustieve opsomming van geoorloofde en verboden activiteiten. De ministerraden van de unierepublieken en de uitvoerende comités van de plaatselijke sovjets kunnen echter, rekening houdend met de plaatselijke economische noden, andere activiteiten toelaten of verbieden.

Wegens het gevaar voor corruptie moet de individuele arbeidsactiviteit los staan van de arbeidspositie in de plansector.

²⁵ Het instrumenteel karakter van de wet wordt geenszins verborgen gehouden. Zie de aanhef van de wet: «Individuele arbeidsactiviteit dient in de USSR om...».

²⁶ «Het is geen geheim dat, wanneer het gaat om de bevrediging van menselijke behoeften, individuele smaken op de voorgrond komen en hoge eisen worden gesteld m.b.t. de kwaliteit van de goederen en diensten. In een aantal gevallen kunnen deze opdrachten worden vervuld door de ontplooiing van de individuele arbeidsactiviteit», Verslag GLADKII, «O proekte zakona ...» (noot 4), 2.

bare juwelen, waarvoor men zelf de grondstof levert, het maken van kaarsen, ikonen en andere cultusbenodigdheden. De ministerraden van de unierepublieken kunnen deze lijst aanvullen, wanneer zij van oordeel zijn dat andere activiteiten in strijd zijn met de belangen van de maatschappij.

²¹ De produkten mogen thans ook buiten het arrondissement van de bestendige verblijfplaats worden verkocht (in het hele gebied en de gebiedshoofdstad).

²² Decreet van 19 januari 1970, VVS SSSR, 1970, nr. 3, 24; Decreet van 20 september 1973, VVS SSSR, 1973, nr. 39, 542. Tot 721 roebel jaarinkomen werd belastingvrij. Van 721 tot 30.000 roebel jaarinkomen worden individueel werkende personen volgens dezelfde tarieven belast als arbeiders en bedienden.

²³ MALEIN, I.S., «K razrabotke...» (noot 2), 31.

²⁴ Huisvrouwen mogen thans hun kind(eren) tot de leeftijd van twaalf jaar zelf opvoeden. Tijdens die periode mogen zij thuisblijven. Tot voor enkele jaren konden thuisblijvende vrouwen met een beperkt aantal kinderen worden veroordeeld als parasieten: PORTNOV, I en FOKIN, V., «Deiatel'nost' suda po presecheniiu paraziticheskogo obraza zhizni» (De werkzaamheden van de rechtbank i.v.m. het stopzetten van een parasitaire bestaanswijze), *Sovetskaja Iustitsiia*, 1984, nr. 4, 21-23.

Creatieve activiteit in de sfeer van de wetenschap, techniek, literatuur en kunst is uitgesloten van de toepassing van de wet. Een liberalisering in deze sectoren zou tot niet gewenste uitwassen aanleiding geven. Niettemin worden ook in deze domeinen pogingen gedaan om de creativiteit van de burger meer aan bod te laten komen²⁷.

In tegenstelling tot de plansector heeft de individuele arbeidsactiviteit een «geld- en warenkarakter». Produkten en diensten worden tegen betaling aangeboden. Het moet gaan om een regelmatig uitgeoefende activiteit, waarvan de betaling een redelijke omvang heeft (art. 2).

Ten slotte moet worden onderstreept dat de hele sector van de individuele arbeidsactiviteit niet is onderworpen aan het arbeidsrecht en dus ook geen arbeidsrechtelijke bescherming geniet. Op de uitoefening van de individuele arbeidsactiviteit is het burgerlijk recht van toepassing, op overtreding van de wet wordt de wetgeving over administratieve inbreuken en de strafwetgeving toegepast.

De wet onderscheidt vier groepen van geoorloofde individuele arbeidsactiviteit: in de sfeer van de ambachtelijke activiteit (artt. 11-13); in de sfeer van de dienstverlening aan de bevolking (art. 14-16); in de socio-culturele sfeer (artt. 17-19). Ten slotte vermeldt de wet nog een restgroep van «andere soorten van individuele arbeidsactiviteit»²⁰⁻²¹.

Merkwaardig is dat de wet geen afzonderlijke vermelding maakt van de *nevenbedrijvigheid op het gebied van de landbouw en de veeteelt*. De mogelijkheid om een persoonlijk grondstuk voor eigen rekening te bewerken werd aanvankelijk gezien als een toegeving aan de op eigen gewin uit zijnde boer, om zijn toetreding tot een kolchose (coöperatief landbouwbedrijf) of sovchose (staatslandbouwbedrijf) te vergemakkelijken. De belangrijke bevoorradingsfunctie van deze niet-collectief georganiseerde landbouw en veeteelt heeft er de sovjetoverheid toe aangezet om op ruimere schaal aan haar burgers de mogelijkheid te geven om zich via de nevenbedrijvigheid van levensmiddelen te voorzien en om de verkoop van overvloedige produkten op de kolchosemarkten toe te laten²⁹.

²⁷ Zie bijvoorbeeld op het gebied van de wetenschappelijke uitvindingen: DOZORTSEV, V.A., «Kakim byt', zakonu ob izobretenel'stve?» (Hoe moet de wet over de uitvindingen eruit zien?), *SGiP*, 1986, nr. 10, 22-30.

²⁸ Op basis van deze gegevens definieert prof. Malein (die als lid van het Instituut voor Staat en Recht deelnam aan de bijzondere commissie bij de Opperste Sovjet ter voorbereiding van de wet) individuele arbeidsactiviteit als volgt: «Maatschappelijk nuttige activiteit van de burgers i.v.m. het systematisch bereiden en verkopen van produkten en het verlenen van betaalde diensten, die niet is verbonden met hun arbeids-kolchose- of creatieve positie. De wijze van toelating en uitoefening wordt bij wet geregeld. Het verwerven van materiaal en grondstoffen, het vervaardigen van produkten en het verstrekken van diensten wordt geregeld door het burgerlijk recht, de schendingen van de wet door de burgerlijke, de administratieve en de strafwetgeving»: MALEIN, I.S., «K razrabotke ...» (noot 2), 32.

²⁹ De nevenbedrijven kweekten in 1981 20% van alle schapen, 25% van de varkens en runderen, 39% van de koeien, 81% van de zeugen, 63% van de aardappelen, 50% van de eieren, 37% van de groenten, 31% van het vlees en 1% van de graanoogst: Besluit van het Centraal Comité van de Communistische Partij en van de Ministerraad van de USSR van 8 januari 1981, *SP SSSR*, 1981, nr. 6, 37.

Deze nevenbedrijvigheid valt om historische redenen niet onder het begrip «individuele arbeidsactiviteit» stricto sensu. Zoals reeds vermeld werd in Gw. 1936 het nevenbedrijf van de kolchosearbeiders beschouwd als een integrerend deel van de socialistische maatschappij, terwijl individueel werkende handwerkers werden gezien als een categorie die snel zou wegsterven. Ook in Gw. USSR 1977 wordt dit onderscheid verder aangehouden. Nevenbedrijvigheid wordt vermeld in art. 13, terwijl individuele arbeidsactiviteit door art. 17 wordt geregeld. Toch werd over de nevenbedrijvigheid gesproken n.a.v. de voorbereiding van de wet³⁰. De bedoeling is om enerzijds de beperkingen i.v.m. het houden van vee en i.v.m. de grootte van het grondstuk te versoepelen en verder af te bouwen, doch anderzijds de controle op de verkoop van de produkten (vnl. op de gevraagde prijzen) te verscherpen³¹. Duidelijk is eveneens dat de gezinnen op contractuele basis als hulpbedrijven voor de kolchosen en sovchosen zullen kunnen fungeren. Deze maatregelen zullen echter bij afzonderlijke norm(en) worden doorgevoerd.

In de *ambachtelijke sfeer* vindt men produktie-activiteiten, die gebaseerd zijn op een of andere vaardigheid en die gericht zijn op de verkoop van de afgewerkte produkten. Deze handwerkersbedrijvigheid werd geregeld door het reeds vermelde besluit van 1976³². Dit besluit blijft van

³⁰ Verslag GLADKII, I.I., «O proekte ...» (noot 4), 2.

³¹ Kolchosegezinnen kunnen maximaal 0,5 ha persoonlijk bewerken, leerkrachten, artsen en technici op het platteland maximaal 0,15 ha (art. 69 van de bodemcodex). Alle grond is in de Sovjetunie staatseigendom. Burgers kunnen echter een grondstuk in gebruik toegewezen krijgen voor bebouwing of bewerking. Voor bebouwing kan men 300 à 600 m² krijgen in de steden en 700 à 1.200 m² buiten de steden. Gezien de beperking van de grootte van een eigen woonhuis tot 60 m² (*VVS SSSR*, 1958, nr. 16, 284), blijft nog een behoorlijk oppervlak over voor bewerking. Een wijziging van de bodemcodex van 15 januari 1981 (*VVS SSSR*, nr. 3, 75) houdt een versoepeling in van de toedeling van land voor de voedselproductie. De normen voor het houden van vee werden meermaals gewijzigd. Sinds 1982 bestaat voor de Russische republiek bijvoorbeeld de volgende algemene norm: per gezin één koe met één kalf tot één jaar, één zeug met biggen tot twee maand of één beer, drie schapen en geiten met kroost, wanneer geen koe of varken wordt gehouden, vijf schapen en geiten met kroost, gevogelte en bijen zonder beperking (*VVS RSFSR*, 1982, nr. 32, 1193). Reeds in 1965 bestempelde het Centraal Comité van de Communistische partij deze beperking als zinloos: MASLOV, V.S., *Osnovnye problemy prava lichnoi sobstvennosti v SSSR* (Basisproblemen van persoonlijk eigendomsrecht in de USSR), Kharkov, 1968, 183. Sinds 1953 wordt de nevenbedrijvigheid onderworpen aan een landbouwbelasting (*VVS SSSR*, 1953, nr. 7; 1964, nr. 16, 187). De verplichting om een gedeelte van de oogst tegen lage prijzen aan de staat te verkopen, werd in 1958 afgeschaft (*SP SSSR*, 1957, nr. 7, 77). De belasting is afhankelijk van de grootte van het grondstuk en van de kwaliteit van de grond. Niet onderworpen aan landbouwbelasting zijn: leerkrachten, agronomen, veeartsen en andere leden van de «arbeidende intelligentsia», die bereid zijn hun beroep op het platteland uit te oefenen, ook «helden van de socialistische arbeid», «helden van de Sovjetunie» en oorlogsinvaliden (*SP SSSR*, 1972, nr. 1, 1; 1978, nr. 49, 814). Een belasting op het houden van vee bestond slechts van 1956 tot 1972 (*VVS SSSR*, 1956, nr. 17, 336; 1971, nr. 40, 391).

³² Besluit van de Ministerraad van de USSR van 1976, zie noot 19.

kracht voor zover de nieuwe wet niet in een andere regeling voorziet³³. De wet somt in art. 12 een aantal activiteiten op, waarvan het geoorloofde karakter buiten kijf staat (het maken van kleren, schoenen, hoofddeksels, meubelen, speelgoed, souvenirs, huishoudgerei, visgerief, tuinbouw-materiaal ...).

Deze enuntiatieve opsomming wil in de eerste plaats een aanwijzing zijn voor de plaatselijke machtsorganen: deze activiteiten zijn in elk geval geoorloofd. Andere ambachtelijke activiteiten blijken volgens de letter van de wet geoorloofd te zijn, wanneer zij niet zijn verboden door de wetgeving van de Unie of van de unierepublieken. De wet vermeldt echter niet zo duidelijk de mogelijkheid voor de uitvoerende comités van de plaatselijke sovjets om n.a.v. een concrete aanvraag tot het uitoefenen van een individuele arbeidsactiviteit bepaalde ongewenste activiteiten te verbieden.

In elk geval verboden zijn: het maken van zaken uit kostbare pels of met kostbare edelstenen, chemische en parfumerie-artikelen, gif, narcotica, geneesmiddelen, vuurwapens, springstoffen, copierapparaten, drukpersen, stempels, zegels ...; art. 13).

Het gaat om een bijna woordelijke herhaling van de activiteiten die door het besluit van 1976 verboden werden. Het verbod op het maken van ikonen, kaarsen en andere cultusvoorwerpen wordt niet herhaald. Of dit verbod daardoor wordt opgeheven is echter niet zo zeker. Ook hier moet rekening gehouden worden met andere verbodsbepalingen die door de Unie en de unierepublieken worden opgelegd. Bovendien kunnen de uitvoerende comités van de plaatselijke sovjets een aanvraag tot het uitoefenen van een dergelijke activiteit weigeren.

Met dienstverlening aan de bevolking bedoelt de wet betaalde diensten aan de bevolking. Ook hier geeft de wet in art. 15 voorbeelden: activiteiten in de bouwsector³⁴, het weiden van vee (de free lance schaapherder, bijvoorbeeld), het herstellen van technische apparaten, het omploegen van grondstukken voor persoonlijk gebruik door de burgers, het herstellen van gebruiksvoorwerpen. Wellicht zal het straatbeeld en het leven van de sovjetburger het meest ingrijpend worden gewijzigd door de mogelijkheid die door de wet wordt geboden om voor eigen rekening een kapperszaak te openen, een schoonheidsinstituut (waar echter geen plastische chirurgie mag gebeuren), of een fotozaak. Ook zelfstandig werkende stenografen, typisten, boekbinders en gezinshelpers zijn volgens de wet geoorloofd. Op aanvraag van de arbeiders werd, na de «brede maatschappelijke discussie» van het ontwerp in de arbeiderscollectieven, de mo-

gelijkheid ingevoerd om zelfstandig een garage te houden, waar auto's en andere transportmiddelen kunnen worden onderhouden en hersteld³⁵. Het houden van pensions werd door het besluit van 1976 verboden. De plaatselijke sovjets hebben echter aangedrongen op het invoeren van de mogelijkheid voor burgers om pensions open te houden voor toeristen, excursanten enz. Deze mogelijkheid werd ingevoerd in de wet, doch de pensionhouder mag alleen een contractuele relatie aangaan met ondernemingen, instellingen en organisaties, dus niet met afzonderlijke burgers. Een volledige liberalisering van het toerisme lijkt nog niet tot de mogelijkheden te behoren³⁶.

De slordige en inefficiënte wijze waarop staatsrestaurants worden gehouden, is reeds jarenlang het voorwerp van scherpe kritiek vanwege de sovjetbevolking. In de Pravda van 12 februari 1987 verscheen een aankondiging van het Besluit van de Ministerraad van de USSR: «Over het oprichten van coöperatieven voor het houden van openbare eetgelegenheden». Minstens drie burgers kunnen samen een zelfstandig werkende coöperatieve oprichten met het oog op het exploiteren van een restaurant, dat «snel en gericht» kan inspelen op de noden van de bevolking. Verboden zijn in elk geval: het herstellen van kostbare juwelen met eigen materiaal, het houden van speellokalen, het organiseren van attracties, kansspelen, weddenschappen, het herstellen van wapens ... (art. 16).

Ook hier kunnen andere activiteiten expliciet worden verboden door de wetgeving van de Unie of van de unierepublieken. Daarnaast kunnen ook de uitvoerende comités van de plaatselijke sovjets de uitoefening van bepaalde activiteiten verbieden. Wie bijvoorbeeld een aanvraag indient voor het uitoefenen van waarzeggerij of helderziendheid tegen betaling zal daar geen toestemming voor krijgen. De communistische partij behoudt immers nog steeds het alleenrecht om op betrouwbare wijze de toekomst te voorspellen³⁷. Een dergelijke activiteit wordt dus geacht tegen de belangen van de sovjetstaat in te gaan.

In de socio-culturele sfeer liggen betaalde socio-culturele diensten: het organiseren van lessen in handwerk, choreografie, typen, muzieklessen, repetities, vertalen van teksten, activiteiten in de medische sector. Men zou op het eerste gezicht kunnen denken dat de mogelijkheid tot het organiseren van allerlei betaalde privé-lessen en privé medische diensten een weinig democratiserend karakter vertoont. Men moet daarbij echter voor ogen houden dat al deze praktijken thans reeds bestaan in het «parallele circuit». De bedoeling van de overheid is om via legalisering de gevraagde honoraria beter te kunnen controleren en deze te belasten. Het verschil met de vorige categorie der dagdagelijkse diensten is niet steeds even duidelijk. Waarom worden boekbinderij en stenografie als een dagdagelijkse dienst gezien, terwijl vertaalwerk tot de socio-culturele sector behoort?

³³ Verslag GLADKII, I.I., «O proekte ...» (noot 4), 2.

³⁴ De wet spreekt van woonhuizen, tuinhuisjes en andere gebouwen. Dacha's of seizoenverblijven worden niet expliciet vermeld. Dachabouw werd in de vijftiger jaren sterk aangemoedigd door het verlenen van grondstukken voor dachabouw in de zgn. dachagehuchten rond de steden. Dacha's zijn opgetrokken in relatief goedkope materialen en snel ontstond een uitgebreide privé-handel in dacha's, die aan de staatscontrole ontsnapte. Een besluit van 1960 (SP SSSR, 1961, nr. 1, 2) verbood nog verder grondstukken ter beschikking te stellen voor dachabouw. De bestaande eigendom t.a.v. dacha's werd echter niet afgeschaft. Hierdoor werden dacha's bijzonder schaarse goederen.

³⁵ Verslag GLADKII, «O proekte...» (noot 4), 2.

³⁶ *Ibidem*, 2.

³⁷ Inkomen dat uit dergelijke activiteiten voortkomt, wordt immers beschouwd als «inkomen dat niet uit arbeid voortkomt» (zie verder): KOSTROV, G.K. «Sotsial'no-pravovye sredstva bor'by protiv netrudovykh dokhodov» (Sociaal-juridische middelen voor de strijd tegen inkomen dat niet uit arbeid voortkomt), SGiP, 1985, nr. 4, 18.

Dit is de enige categorie van activiteiten, waarbij een bewijs kan worden gevraagd van de vereiste (pedagogische of medische) bekwaamheid. Voor het uitoefenen van activiteiten die behoren tot de eerste twee categorieën moet dus geen bekwaamheidsbewijs worden voorgelegd. Niet alle medische specialisaties mogen als individuele praktijk worden uitgeoefend, doch daarover bestaat reeds een regeling³⁸.

Tot de verboden activiteiten behoort het organiseren van lessen die niet in het leerplan van de officiële instellingen voorkomen (godsdienstlessen, Hebreeuws). Ook het organiseren van voorstellingen en manifestaties blijft staatsmonopolie. Andere activiteiten kunnen worden verboden door de wetgeving van de Unie of de unierepubliek of door de uitvoerende comités van de plaatselijke sovjets.

Met «andere individuele arbeidsactiviteiten» worden in de eerste plaats de nationale volkskunsten bedoeld. Het verborgen potentieel van de meest uiteenlopende volkskunsten en decoratief-toegepaste kunsten wil de sovjetoverheid thans tot uiting laten komen en ontwikkelen. Uit deze maatregel spreekt de bezorgdheid dat belangrijke traditionele volksvaardigheden door het collectief regime zullen worden versmacht en voorgoed zullen verdwijnen. Omwille van de «menselijke factor» in de sovjet economie moet deze soort werkzaamheden beter aan zijn trekken komen.

Ten slotte worden nog een aantal activiteiten geregeld door afzonderlijke wetgevingen van de Unie of van de unierepublieken (de jacht op pelsdieren en wilde vogels, het zoeken van edelstenen; art. 21).

Subjecten en vormen waarin individuele arbeidsactiviteit kan worden uitgeoefend

Zoals reeds vermeld mogen arbeiders, bedienden en kolchosedleden zich slechts «na de arbeidsuren» met een individuele arbeidsactiviteit bezighouden. Voor deze categorie van personen zal de individuele arbeidsactiviteit dus noodzakelijk subsidiair zijn. Huisvrouwen, arbeidsongeschikten, gepensioneerden, studenten en scholieren kunnen al hun beschikbare tijd aan een individuele arbeidsactiviteit wijden (art. 3).

De individuele arbeidsactiviteit mag worden uitgeoefend samen met de samenwonende leden van het gezin. Daarmee wordt echter niet het enge kerngezin bedoeld: naast de echtgeno(o)t(e) en de kinderen vanaf zestien jaar kunnen ook met het gezin samenwonende verwanten en de zgn. «izhdiventsy» of onderhoudsontvangers³⁹ deelnemen aan

een zelfde individuele arbeidsactiviteit. Ook leden van de kolchosedvor⁴⁰ kunnen samen een individuele arbeidsactiviteit uitoefenen. Het in dienst nemen van loontrekkers is echter uitgesloten, aangezien dat zou leiden tot uitbuiting van andermans arbeid. Het betrekken van izhdiventsy bij de gezinsactiviteit maakt echter m.i. het gevaar voor verdoken loondienst bijzonder reëel: onderhoudsontvangers zijn personen die hoofdzakelijk worden onderhouden door het gezin. Wanneer zij echter deelnemen aan de individuele arbeidsactiviteit van het gezin, werken zij tegen kost en inwoning als enige vergoeding en kunnen zij eventueel worden uitgebuit.

Om een aantal gewenste activiteiten op economisch rendabele wijze te laten verlopen, zal de overheid verplicht zijn om af te stappen van het strikt individueel karakter van de arbeidsactiviteit. Zoals reeds is vermeld, werd reeds snel een ministerieel besluit uitgevaardigd, waarbij de mogelijkheid werd gecreëerd om restaurants op coöperatieve basis te houden (ministerieel besluit van 12 februari 1987).

Zelfs personen die zich niet met de maatschappelijke productie inlaten, en die ook niet behoren tot de categorieën van huisvrouwen, gepensioneerden, invaliden, studenten of scholieren, m.a.w. de gewild marginalen van de sovjetmaatschappij, kunnen onder bepaalde voorwaarden op legale wijze een individuele arbeidsactiviteit uitoefenen.

Wie gewild heeft gekozen voor de marginaliteit, kan wegens de maatschappelijke nood en wegens zijn uitgesproken bekwaamheid tot het maken van artistiek hoogstaand werk op voordracht van andere burgers die deze persoon goed kennen en die er nauwe contacten mee onderhouden, machtiging krijgen van het uitvoerend comité van de plaatselijke sovjet om zijn hoog vakmanschap tegen betaling door te geven aan andere burgers die daarvoor de nodige aanleg hebben en die daar een roeping in zien (art. 3).

Hoe radicaal gewijzigd is de houding van de overheid t.a.v. de «hardnekkige individualisten» in de samenleving. Terwijl zij nog in de zestiger jaren voor een wegwijnende groep doorgingen, worden zij nu gezien als dragers van waardevolle vaardigheden, die verder moeten worden aangeleerd. Men vreest dat oude ambachten zullen uitsterven omdat zij niet zijn doorgegeven, en men erkent voor het eerst openlijk dat waardevolle talenten zich ook buiten de collectieve plansector kunnen ontplooien. Meer zelfs, men geeft toe dat de grootste meesters zich wel eens buiten het «officiële circuit» zouden kunnen bewegen⁴¹. Dit betekent echter niet dat de sovjetoverheid voor een individualistische houding gewonnen zou zijn, integendeel. Uit het voorgaande blijkt alleen op welke uiterst pragmatische wijze de sov-

³⁸ Medische privé-praktijken waren dus ook vóór het uitvaardigen van de nieuwe wet niet verboden, maar zij werden zeer bemoeilijkt door het gebrek aan praktijkruimte, aan medische installaties, verbod om bepaalde ziekten te behandelen: FINCKE, M., *Handbuch der Sowjetverfassung*, Duncker & Humblot, Berlijn, 1981, 1, 523.

³⁹ Izhdiventsy of onderhoudsontvangers zijn personen die in een feitelijke economische afhankelijkheidsverhouding staan tot een burger, zodat de materiële hulp, verstrekt door deze burger niet noodzakelijk de enige, maar wel de belangrijkste bron van inkomen voor de onderhoudsontvanger vormt. Het al dan niet verwant zijn met de onderhoudsontvanger heeft daarbij geen belang. Dit begrip speelt een belangrijke rol in het sovjetrecht. Zie MAL-

FLIET, K., «Sovjetrecht ... niet zo natuurlijk», *R.W.*, 1980-81, 1314.

⁴⁰ Bij de kolchosedvor of het kolchoso-boerenhuishouden is bloedverwantschap minder belangrijk dan de gemeenschappelijke arbeid op een zelfde boerderij. Deze bijzondere agrarische samenlevingsvorm, die weliswaar door de sovjetoverheid wordt beschouwd als een overblijfsel uit de pre-revolutionaire mir-structuur, vindt desalniettemin een plaats in het modelstatuut van de kolchoso; BILINSKY, A., «Das neue Musterstatut der Kolchoz in der UdSSR», *Jahrbuch für Ostrecht*, 1969, 129.

⁴¹ Bedoelde personen vallen normaal onder de kwalificatie van «parasiet» (art. 209 Sw. RSFSR) (zie verder).

jetoverheid op haar doel, nl. het efficiënter maken van de sovjet economie, afstevent. De staat blijft echter in de grond gewonnen voor samenwerkingsverbanden. Zo benadrukt art. 1 in fine reeds dat de staat wil stimuleren dat sovjetburgers zich voor het uitoefenen van hun individuele arbeidsactiviteit gaan verenigen in coöperatieven, vrijwillige collectiviteiten of genootschappen. Dergelijke samenwerkingsverbanden kunnen de kleinschaligheid van de individuele arbeidsactiviteit ietwat doorbreken, zodat contractsluiting met staatsondernemingen, coöperatieve en maatschappelijke staatsorganisaties gemakkelijker wordt.

Voor de concrete regeling van de «restaurantscoöperatieven» heeft de USSR-Ministerraad zich ongetwijfeld laten inspireren door het (succesrijke) Hongaarse experiment ter zake. Ook in de Sovjetunie ligt het in de bedoeling om bedrijfsrestaurants door coöperatieven van burgers te laten exploiteren. De sovjetoverheid is echter meer terughoudend en benadrukt het subsidiair karakter van de arbeid in dergelijke coöperatieven: arbeiders kunnen zelfs in de uitvoering van hun arbeidscontract deelnemen aan de exploitatie van coöperatieve bedrijfsrestaurants, doch zij mogen dit slechts doen wanneer hun «hoofdactiviteit» in het bedrijf hun daartoe de nodige tijd laat.

In dat kader moet ook de legalisering van de zgn. «tijdelijke bouwbrigades» worden gezien. Bij ministerieel besluit van 15 mei 1986⁴² werd aan de tijdelijke bouwbrigades de mogelijkheid gegeven om contracten te sluiten met staatscoöperatieve en maatschappelijke ondernemingen over het afwerken van een bepaalde bouwopdracht binnen een bepaalde tijd.

Door dit besluit werden de zo gehate en misprezen «shabashniki»⁴³ in de sovjet economie binnengehaald, zij het onder een andere benaming. De term «shabashnik» heeft immers in de Russische taal een bijzonder negatieve bijklank. Tot voor enkele jaren werden de activiteiten van de shabashniki geacht radicaal in te gaan tegen de socialistische moraal, en dit om verschillende redenen. Shabashniki zouden parasiteren op de tijdelijke moeilijkheden van de planeconomie, de hoge betalingen die zij ontvingen waren een doorn in het oog van de arbeiders en bedienden in de collectieve sector en bovendien bleken bij de shabashniki vaak «anti-maatschappelijke elementen» aan te sluiten⁴⁴.

⁴² Ob uporiadochenii i organizatsii oplaty truda vremennykh stroitel'nykh brigad» (Over de regeling en de organisatie van de vergoeding voor arbeid van de tijdelijke bouwbrigades), *SP SSSR*, 1966, nr. 23, 134.

⁴³ «Shabashnik» komt van het werkwoord «shabashnit» wat betekent: het werk beëindigen, rusten na het werk. «shabashka» betekent: «tijd vrij van het werk». Deze terminologie wijst erop dat de meeste shabashniki officieel tewerkgesteld zijn in de collectieve sector en met toestemming van hun oversten het werk verlaten. Andere benamingen voor «shabashniki» zijn: «naemnye brigady» (gehuurde brigades), «levye brigady» ((s)linkse brigades) «dykie brigady» (wilde brigades), «okhodniki», van «okhodnyi promysl»: seizoenarbeid, weg van het dorp. Op zeer negatieve wijze werden zij ook «parazit» (parasiet) of «tunciadets» (leegloper) genoemd. Zie hierover MURPHY, P., «Soviet shabashniki: material incentives at work», *Problems of Communism*, 1985, nr. 6, 48-57.

⁴⁴ Deze antimaaatschappelijke elementen waren o.m. door het gerecht vervolgd personen en de zgn. Bichi (Byvshie intelligentnye cheloveki: vroeger intelligente personen), die uit de arbeidskampen

Anderzijds diende te worden toegegeven dat shabashniki nuttig werk leverden⁴⁵. De lonen waren inderdaad hoog, maar de produktiviteit was navenant, zodat de uiteindelijke kosten van het project lager lagen dan wanneer de officiële organisaties het werk veel trager en minder degelijk afwerkten.

Procedure

Een individuele arbeidsactiviteit kan niet worden uitgeoefend zonder voorafgaande toestemming van het uitvoerend comité van de plaatselijke sovjet in wiens gebied de aanvrager zijn bestendige verblijfplaats heeft. Bepaalde categorieën van activiteiten kunnen van deze voorafgaande toestemming worden vrijgesteld⁴⁶. De geldigheidsduur van de machtiging kan verschillen, doch zal maximaal vijf jaar bedragen.

Het uitvoerend comité van de plaatselijke sovjet onderzoekt de aanvraag, rekening houdend met de behoeften van de bevolking t.a.v. de aangevraagde activiteit. Bij afwijzing van de aanvraag mag de aanvrager zich wenden tot het naast hogere uitvoerend comité, de ministerraad van de autonome republiek of de ministerraad van de unierepubliek, wanneer deze geen gebiedsindeling heeft (art. 6). Wanneer men ook met de uitspraak van de beroepsinstantie niet akkoord gaat of wanneer men binnen de door de wet bepaalde termijn geen antwoord krijgt, dan kan de zaak bij de volksrechtbank aanhangig worden gemaakt⁴⁷.

Wie een machtiging heeft verkregen, moet deze laten registreren bij de financiële afdeling van het uitvoerend comité van de plaatselijke sovjet. Na deze registratie ontvangt men een getuigschrift, waarin wordt vermeld dat de burger zich (eventueel met de hulp van het gezin) met een bepaalde activiteit mag bezighouden. Pas vanaf dat ogenblik mag de individuele arbeidsactiviteit worden aangevat. Bij diezelfde financiële instelling zal de burger later een verklaring van inkomsten moeten indienen, waarop hij zal worden belast.

Het geregistreerde certificaat is de traditionele vorm waarin van oudsher machtiging werd gegeven tot het uit-

van Stalin kwamen zonder paspoort of officiële verblijfplaats en verder op de dool bleven.

⁴⁵ In bepaalde gebieden (o.m. in Kazachstan) zorgen de tijdelijke bouwbrigades voor 40 à 60% van de bouwconstructie in dat gebied: BROVIN, A., «Sezonnye brigady: plusy i minusy» (Seizoenbrigades: pluspunten en negatieve aspecten), *Sotsialisticheskaja Zakonnost'*, 1983, nr. 10, 77;

⁴⁶ De uitvoerende comités van de plaatselijke sovjets, de ministerraden van de autonome republieken en de ministerraden van de unierepublieken die geen gebiedsindeling hebben, kunnen deze uitzonderingen bepalen, rekening houdend met de plaatselijke en nationale bijzonderheden en uitgaande van de behoefte aan produktie van bepaalde goederen. Typisch is de expliciete vermelding dat de beslissing tot het verlenen van uitzonderingen aan de bevolking kenbaar moet worden gemaakt (in het kader van Gorbachev's welbekende politiek van «glasnost» of «openheid»).

⁴⁷ Hierbij wordt gesteund op art. 58 van de USSR-Grondwet: «Burgers van de USSR hebben het recht tegen handelingen van ambtenaren, staats- en maatschappelijke organen klacht in te dienen. Handelingen van ambtenaren die een inbreuk op de wet of een overschrijding van de ambtelijke bevoegdheden inhouden, kunnen voor de rechtbank worden aangevochten.»

oefenen van een individuele arbeidsactiviteit. Daarnaast wordt een nieuwe, tot nog toe in het sovjetrecht ongebruikte vorm van machtiging tot het uitoefenen van een individuele arbeidsactiviteit uitgewerkt, nl. het patent⁴⁸. Voor een aantal arbeidsactiviteiten die door de ministerraden van de unierepublieken worden vastgelegd, kunnen de burgers een patent verkrijgen bij de financiële afdeling van het uitvoerend comité van de plaatselijke sovjet. Men blijkt in de eerste plaats bepaalde activiteiten voor ogen te hebben, die zijn verbonden met verplaatsingen of waarvan de uitoefening niet gebeurt in de bestendige verblijfplaats.

Burgers die een patent hebben ontvangen, behoeven geen geregistreerde machtiging en zij worden vrijgesteld van het betalen van inkomstenbelasting. Voor het verkrijgen van een patent zal echter een som moeten worden betaald⁴⁹, die wordt berekend op basis van de inkomsten van burgers die zich met analoge activiteiten bezighouden in de collectieve sector of die een dergelijke activiteit uitoefenen in de individuele sector zonder daarvoor een patent te hebben verkregen. Bij de bepaling van de som moet eveneens rekening worden gehouden met de tarieven voor de inkomstenbelastingen van de bevolking (art. 7). De bedoeling is dus moeilijker te controleren activiteiten forfaitair te belasten.

Medewerking van de staat aan de individuele arbeidsactiviteit

Voorals i.v.m. de bevoorrading van materiaal en het ter beschikking stellen van machines, gebouwen en grond heeft de sovjetburger de medewerking van de staat nodig. Grondstoffen en uitrusting kunnen, aldus de wet, persoonlijke eigendom zijn van de beoefenaar van een individuele arbeidsactiviteit. Zij kunnen ook door de besteller ter beschikking worden gesteld. Men zal op de markten grondstoffen en uitrusting kunnen kopen en ten slotte moet de mogelijkheid bestaan om deze goederen te betrekken vanuit het staats- of coöperatief verdelingsnet. Hier spreekt de wet echter eerder een «Sollen» dan een «Sein» uit. Het huidige economisch systeem in de Sovjetunie is immers gebaseerd op een exclusieve staatseigendom t.a.v. basisproductiemiddelen. Alle grond is staatseigendom in de Sovjetunie (art. 11 Gw. USSR). De burger kan een in tijd onbeperkt, kosteloos en streng doelgebonden gebruiksrecht krijgen t.a.v. een grondstuk⁵⁰. Maar ook de voornaamste productiemiddelen en de grondstoffen worden nog steeds grotendeels door de collectieve sector (naast de staat, ook de coöperatieve en maatschappelijke organisaties) gemonopoliseerd, zodat de burger moeilijkheden zal ondervinden wanneer hij niet aan het gewenste materiaal kan geraken. De sovjet-

overheid is er zich wel bewust van dat, wanneer zij geen oplossing geeft voor dit probleem, een parallelle markt zal ontstaan voor grondstoffen en ander materiaal, dat op illegale wijze uit de collectieve sector wordt weggehaald. Art. 5 van de wet bepaalt expliciet dat de plaatselijke sovjets, de staatsondernemingen, instellingen en organisaties de burgers moeten helpen bij het aanschaffen van materiaal of ander vermogen, nodig voor het uitoefenen van hun individuele arbeidsactiviteit. Het staatscomité voor de bevoorrading (de zgn. Gossnab) en de ministerraden zullen ervoor moeten zorgen dat materiaal en grondstoffen ook voor de burgers beschikbaar zijn. De wet houdt een soepel systeem in waarbij de productiemiddelen vanuit de staatssector kunnen worden overgedragen in eigendom (aankoop van door de collectieve sector afgeschreven machines, zoals nu reeds bij de tijdelijke bouwbrigades gebeurt), in huur of in bruikleen (art. 5). Om een optimaal gebruik van de productiemiddelen te garanderen mag de collectieve sector ook overschotten, niet gebruikte materialen en andere goederen, alsook «noodzakelijke informatie» ter beschikking stellen (art. 4 in fine)⁵¹.

Dat de staat mag helpen bij de verkoop van de producten, lijkt eerder een eufemistische uitdrukking te zijn voor het feit dat de staat de verkoop van de producten controleert.

Ten slotte zullen de burgers ook krediet kunnen krijgen voor het aanschaffen van grondstoffen en uitrusting.

Deze hulp wordt echter bij voorrang geboden aan wie in contractuele relatie staat tot de staatssector (wie bijvoorbeeld als hulpbedrijf verbonden is met een staatsonderneming) en aan personen met een lage arbeidsbekwaamheid, oorlogsveteranen, personen die lijden aan een chronische ziekte, invaliden enz. Deze categorieën van personen zullen een voorkeurrecht krijgen om staatsgebouwen te huren en om grondstoffen tegen goedkope prijzen te verwerven.

Belastingen

De nieuwe wet over de individuele arbeidsactiviteit gaat op zoek naar verborgen talenten en vaardigheden, en wil deze ook belonen. In de voorbereidende publikaties werd ervoor gepleit dat voor burgers die zich met een individuele arbeidsactiviteit bezighouden, dezelfde belastingtarieven zouden gelden als voor inkomsten uit normale beroepsactiviteit van arbeiders en bedienden: «Een overdreven belastingaanslag zou de individuele arbeidsactiviteit naar het terrein van de sluikarbeid verschuiven. Slechts zeer hoge inkomsten moeten door progressieve belastingen worden afgeroomd»⁵². Het «parlementair» verslag spreekt zich voor-

⁴⁸ Merkwaardig is dat dit patentrecht wel bekend was in onze contreien: «Décret portant suppression de tous les droits d'aides, de toutes les maîtrises et jurandes, et d'établissement de patentes», decreet van 17 maart 1791, *Pasin.*, 1790-1791, 230 e.v. Het patentrecht werd in België, afgeschaft door de wet van 29 okt. 1919, *B.S.*, 24-25 nov. 1919.

⁴⁹ De som zal worden vastgelegd door de ministerraden van de unierepublieken (art. 7).

⁵⁰ Art. 9 van de USSR-beginselen van Bodemwetgeving. Zie hierover FINCKE, M., (red.), *Handbuch der Sowjetverfassung*, I, Duncker & Humblot, Berlijn, 1983, 235.

⁵¹ Hoe deze overdracht van informatie zal moeten worden geïnterpreteerd in het kader van het sovjet industrieel eigendomsrecht is vooralsnog niet duidelijk. Ondernemingen kunnen in de Sovjetunie geen exclusieve rechten hebben voor het exploiteren van uitvindingen. Know-how kan echter wel tegen betaling worden overgedragen: Besluit van de USSR-ministerraad van 27 augustus 1971: «Over de verhoging van de wederzijdse geïnteresseerdheid van de bedrijven en organisaties t.a.v. het verder doorgeven van wetenschappelijk-technische verworvenheden en het exploiteren van overgenomen weten», *SP SSSR*, 1971, nr. 16, 118.

⁵² MALEIN, I.S., «K razrabotke ...» (noot 2), 33.

zichtiger uit en stelt dat het principe van de sociale rechtvaardigheid moet worden aangehouden en dat overtollige inkomsten moeten worden afgeroomd⁵³.

Art. 9 van de wet legt slechts het principe vast voor het bepalen van de omvang der belastingen. Dit principe is merkwaardig. Bij het berekenen van de omvang van de belasting moet niet alleen rekening worden gehouden met de hoogte van het belastbaar inkomen maar ook met de «maatschappelijke belangen». Hoewel nog geen belastingtabellen zijn verschenen, is toch reeds aangekondigd dat zal worden gedifferentieerd op zodanige wijze, dat via de belastingen een duidelijke voorkeur wordt uitgesproken voor het produceren van de meest noodzakelijke goederen en voor het verlenen van de meest gewenste diensten⁵⁴.

Ondanks het feit dat de belastingheffing zal gebeuren «volgens het principe van de sociale rechtvaardigheid», kan men niet ontkennen dat de inkomensverschillen groter zullen worden. Goede vakmensen zullen méér dan hun brood verdienen, ook wanneer zij de belastingen niet ontduiken, terwijl partijleden en staatsbedienden slechts beperkte kansen zullen hebben om van de mogelijkheden die de wet biedt, gebruik te maken. De eersten omdat zij voor de Partij tal van nevenactiviteiten moeten verrichten, de tweede omdat hun vrije tijd en vaak talent ontbreekt⁵⁵.

Verscherping van de controlemaatregelen

Individuele arbeidsactiviteit wordt toegelaten om redenen van economische efficiëntie, doch zij moet subsidiair blijven: individuele arbeidsactiviteit mag niet in concurrentie treden met de plansector. Zij moet deze steunen en aanvullen wanneer en waar het nodig is. Daarvoor is een bijzonder flexibele juridische regeling nodig. De wet over de individuele arbeidsactiviteit vermeldt in art. 1 drie categorieën van verboden arbeidsactiviteiten: 1) arbeidsactiviteit die wordt uitgeoefend met behulp van gehuurde arbeidskracht; 2) arbeidsactiviteit die wordt uitgeoefend met het doel om inkomen te verwerven dat niet uit arbeid voortkomt en 3) individuele arbeidsactiviteit die wordt uitgeoefend ten nadele van andere maatschappelijke belangen (3). De derde categorie is de ruimste en ook de meest elastische categorie. De tweede categorie is een species van de derde categorie, doch is ook reeds voor ruime interpretatie vatbaar. De eerste categorie valt meteen onder de tweede en derde categorie, doch wordt afzonderlijk vermeld wegens haar uitzonderlijk belang. Wat tot elke prijs moet worden vermeden is dat de uitoefening van individuele arbeidsactiviteit leidt tot gebruik van gehuurde arbeidskracht. Uitbuiting van andermans werk blijft immers indruisen tegen de fundamentele principes van een socialistische maatschappij.

De controletaak wordt toevertrouwd aan de uitvoerende comités van de plaatselijke sovjets, de financiële organen bij de plaatselijke sovjets en de organen van binnenlandse zaken op lokaal vlak (artt. 22-23 van de wet). Wie de rege-

ling i.v.m. de uitoefening van een individuele arbeidsactiviteit schendt, kan naast het oplopen van administratieve⁵⁶ of strafrechtelijke aansprakelijkheid het verbod krijgen de activiteit nog verder uit te oefenen. Deze beslissing wordt genomen door het uitvoerend comité van de plaatselijke sovjet dat de toestemming heeft gegeven. Het geregistreerd certificaat of het patent wordt bij die gelegenheid ontnomen. In dat geval is beroep mogelijk bij het naast hogere uitvoerend comité, volgens dezelfde procedure als bij weigering van een aanvraag.

Art. 14 van de USSR-grondwet noemt de «van uitbuiting bevrijde arbeid» als een wezenselement van de socialistische maatschappij. Het warenkarakter van de arbeid typeert daarentegen de kapitalistische maatschappij en produktiewijze⁵⁷. In de kapitalistische maatschappij is, volgens de socialistische theorie, de arbeider gedwongen om zijn arbeidskracht, bij gebrek aan andere ruilobjecten, via de markt te verkopen, waar hij als tegenpartner de machtige eigenaar van produktiemiddelen heeft. Deze eigenaar kan de arbeidsvoorwaarden bepalen, hij strijkt de meerwaarde op, met als gevolg de uitbuiting van de arbeiders. Traditioneel werd gesteld dat in een socialistische maatschappij uitbuiting uitgesloten was omdat de produktiemiddelen staats-eigendom zijn. De hele redenering werd dus toegespitst op de vraag in wiens handen de produktiemiddelen zich bevonden⁵⁸.

⁵⁶ Antisociaal gedrag kan in de Sovjetunie op twee wijzen worden bestraft: ofwel wordt het strafrechtelijk vervolgd, ofwel behoort het tot de categorie van de administratieve inbreuken. Een administratieve inbreuk is een onwettig, schuldig gedrag of tekortkoming, waarvoor administratieve aansprakelijkheid kan worden opgelopen volgens het wetboek over administratieve inbreuken (in elke unierepubliek uitgevaardigd in 1982-83) en volgens een massa van verspreide maatregelen, genomen door de unie, de unierepublieken en de plaatselijke organen. Administratieve sancties die kunnen worden opgelopen zijn: waarschuwing, geldboete, confiscatie, ontnemen van een recht, verbeteringsarbeid en administratieve opsluiting. Administratieve inbreuken kunnen door een veelheid van organen worden beoordeeld, gaande van de volksrechtbanken tot afzonderlijke ambtenaren. De meerderheid der administratieve inbreuken worden echter behandeld door de administratieve commissies bij de uitvoerende comités van de plaatselijke sovjets of door commissies voor het behandelen van jeugdzaken: BUTLER, W.E., *Soviet Law*, Butterworths, Londen, 1983, 118-119.

⁵⁷ Dit is een van de weinige principes waarvoor de sovjetmaatschappij nog steeds kan verwijzen naar de werken van Marx en Engels (MARX-ENGELS-WERKE, Berlijn, DDR, 1956, deel 16, 121 e.v.; deel 20, 171; deel 23, 49, 226, 557). De teksten over de individuele arbeidsactiviteit (artikelen, voorbereidende stukken) verwijzen echter niet meer naar de teksten der klassieken van het Marxisme.

⁵⁸ Door het zich toespitsen op de vraag in wiens handen de produktiemiddelen zich bevinden en slechts secundair op de vragen over betaling, arbeidsvoorwaarden, arbeidstijd, kan uit die principiële definitie van uitbuiting worden afgeleid dat arbeiders met hoge betaling en goede arbeidsvoorwaarden in een kapitalistisch systeem nog steeds worden uitgebuit, terwijl anderzijds arbeiders tijdens de Stalintijd bij uiterste arbeidsbelasting, sterke beperkingen en lage lonen niet als uitgebuit konden worden beschouwd, daar zij zelf door bemiddeling van de staat werden geacht eigenaars te zijn van de produktiemiddelen, zodat de meerwaarde hun onrechtstreeks ten goede kwam: BILINSKY, A., *Handbuch der Sowjetverfassung*, Duncker & Humblot, Berlijn, 1983, 275.

⁵³ GLADKII, I.I., «O proekte ...» (noot 4), 2.

⁵⁴ *Ibidem*, 2.

⁵⁵ Een bedenking die prof. MALEIN maakte tijdens een persoonlijk gesprek over de nieuwe wet.

Thans zullen echter ook produktiemiddelen zich kunnen bevinden in handen van de burgers en de verleiding om anderen tewerk te stellen in een goed draaiende individuele onderneming zal vaak groot zijn. De plaatselijke controleorganen zullen het zeer moeilijk hebben om bepaalde vormen van verdeckte loondienst te ontdekken. Vooral omdat, zoals reeds vermeld, de beoefenaar van een individuele arbeidsactiviteit zijn gezin daarbij mag betrekken, waaronder ook verwanten en *izhdiventsy*. Wat kan er meer aantrekkelijk zijn voor een goed draaiende onderneming dan een *izhdivenets* in huis te nemen en deze te laten werken voor kost en inwonen?

Een tweede categorie van verboden activiteiten zijn die, waardoor de burger inkomen opstrijkt dat niet uit arbeid voortkomt. Het begrip «*inkomen dat niet uit arbeid voortkomt*» is op praetoriaanse wijze ontstaan, als algemene aanduiding voor op onrechtmatige wijze verworven inkomsten. «*Inkomen dat niet uit arbeid voortkomt*» bestaat als begrip reeds sinds de dertiger jaren en bleef gedurende al die jaren een (misschien gewild) bijzonder vaag begrip. Of er al dan niet arbeidsinbreng is geweest, lijkt niet het meest relevante criterium voor het kwalificeren van inkomen als «*inkomen dat niet uit arbeid voortkomt*» (*netrudovye dokhody*). Inkomen waarvoor is gearbeid, kan worden gekwalificeerd als «*inkomen dat niet uit arbeid voortkomt*», wanneer deze arbeid op illegale wijze is verricht. Dit betekent dat inkomen uit verboden individuele arbeidsactiviteit of uit niet aangegeven individuele arbeidsactiviteit in beslag kan worden genomen ten voordele van de staat. Inkomen waarvoor niet is gearbeid, kan slechts worden gekwalificeerd als «*inkomen dat niet uit arbeid voortkomt*», wanneer dit inkomen ook wettelijk is verboden. Men mag bijvoorbeeld, als privé-persoon, niet lenen tegen interest, daarentegen mag men wel woonruimte verhuren tegen beperkte huurprijzen, men mag een schenking of nalatenschap ontvangen⁵⁹.

Stilaan, na jaren arbitraire toepassing van het begrip door de lokale organen, werd duidelijk dat «*inkomen dat niet uit arbeid voortkomt*», illegaal inkomen is dat is verworven met inbreuk op de bestaande rechtsregels, zodat de burger geacht wordt zich hierdoor te verrijken ten koste van de staat. Thans wordt aangenomen dat onder «*inkomen dat niet uit arbeid voortkomt*», enerzijds inkomsten moeten worden verstaan die zijn ontvangen zonder arbeidsinbreng en met schending van de wet (het verkrijgen van te hoge huurprijzen is inkomen ontvangen dat niet uit arbeid voortkomt) en anderzijds het verkrijgen van inkomsten met arbeidsinbreng, maar in strijd met de van kracht zijnde rechtsregels (zich bezighouden met verboden arbeidsactiviteit). Als onrechtmatige verrijking kan dit inkomen ten voordele van de staatskas in beslag worden genomen⁶⁰.

⁵⁹ Zie hierover MALFLIET, K., *Wie niet werkt zal niet eten. Over persoonlijk eigendomsrecht in de Sovjetunie*, Kluwer-Universitaire pers, Antwerpen-Leuven, 85 e.v.

⁶⁰ KOSTROV, G.K., «*Sotsial'no -provovye sredstva bor'by protiv netrudovykh dokhodov*» (Sociaal-juridische middelen voor de strijd tegen inkomen dat niet uit arbeid voortkomt), *SGiP*, 1985, nr. 4, 12-19; RIASENTSEV, V., «*Grazhdanskoe pravo v bor'be s netrudovymi dokhodami*» (Het burgerlijk recht in de strijd tegen inkomen dat niet uit arbeid voortkomt), *Sovetskaja Iustitsiia*, 1986, nr. 19, 4.

Het probleem van het «*inkomen dat niet uit arbeid voortkomt*», vergroot met het van kracht worden van de nieuwe wet over de individuele arbeidsactiviteit. De mogelijkheden tot het opstrijken van illegaal inkomen zullen immers toenemen. De sovjetoverheid blijkt zich van dat probleem duidelijk bewust te zijn. Vóór de uitvaardiging van de wet «over de individuele arbeidsactiviteit» werd op 23 mei 1986 een decreet van het Presidium van de Opperste Sovjet van de USSR uitgevaardigd «Over de versteviging van de strijd tegen het opstrijken van inkomen dat niet uit arbeid voortkomt»⁶¹.

Dit decreet werd reeds van kracht op 1 juli 1986, terwijl de wet zelf van kracht wordt op 1 mei 1987. Het decreet voorziet de meest voor de hand liggende uitwassen die de mogelijkheid tot het uitoefenen van individuele arbeidsactiviteit kan meebrengen. Zo is het wel geoorloofd een eigen wagen aan te wenden voor privé-vervoer tegen betaling, maar het gebruiken van transportmiddelen, toebehorend aan staatsonderneming, instellingen of organisaties houdt een administratieve inbreuk in⁶¹.

Wie geen of een onvolledige aangifte van zijn inkomsten doet, krijgt bij wijze van eerste verwittiging een vrij milde administratieve sanctie⁶⁵. Bij herhaling van deze inbreuk kan men echter strafrechtelijk worden vervolgd en veroordeeld tot verbeteringsarbeid van maximaal twee jaar of geldboete tot 1.000 roebel. Dezelfde procedure wordt gevolgd bij het uitoefenen van een verboden arbeidsactiviteit.

Wanneer het uitoefenen van verboden arbeidsactiviteit gebeurt op grote schaal of met gebruik van gehuurde arbeidskracht of na een vroegere strafrechtelijke veroordeling, kan de dader worden veroordeeld tot vrijheidsberoving van maximaal vijf jaar met confiscatie van het vermogen van de dader⁶⁶.

De strijd tegen *corruptie* wordt aanzienlijk opgedreven. Wanneer een persoon in dienst persoonlijk of via tussenpersonen misbruik maakt van zijn arbeidspositie om een daad van corruptie te plegen, dan wordt hij gestraft met vrijheidsberoving tot tien jaar met confiscatie van het vermogen⁶³. De straf kan worden verzwaard wanneer het gaat om een complot, waarin meerdere personen zijn betrokken of wanneer er aanzienlijke bedragen mee gemoeid zijn⁶⁴. Wanneer daden van corruptie worden gesteld door personen met hoge verantwoordelijkheid of in uitzonderlijke grote hoeveelheden, kan verbanning tot vijf jaar worden

⁶¹ «Ob usilenii bor'by s izvlecheniem netrudovykh dokhodov» (Over de vestiging van de strijd tegen het opstrijken van inkomen dat niet uit arbeid voortkomt), *VVS SSSR*, 1986, nr. 22, 364.

⁶² Voor privé-persoon een geldstraf van 100 roebel, voor personen in dienst een geldstraf van 200 roebel. Bovendien moet de eventueel geleden schade worden vergoed en kan het rijbewijs voor maximaal een jaar worden ingetrokken (pt. 1 van het decreet van 23 mei 1986, noot 61).

⁶³ Reeds in het begin van de zestiger jaren werd besloten tot verscherping van de bestraffing van corruptie: «Ob usilenii ugovnoi otvetstvennosti za vziatochnichestvo» (Over de versteviging van de strafrechtelijke aansprakelijkheid wegens corruptie), decreet van het Presidium van de Opperste Sovjet van de USSR d.d. 20 febr. 1962, *VVS SSSR*, 1962, nr. 8, 85. Dit decreet wordt gewijzigd door het decreet van 23 mei 1986, noot 61.

⁶⁴ Vrijheidsberoving tot vijftien jaar (decreet van 23 mei 1986, noot 61).

uitgesproken of in uitzonderlijk zware gevallen, de doodstraf⁶⁵.

Ook op diefstal van staatseigendom zijn zwaardere straffen gesteld⁶⁶. Ten slotte zijn in een laatste categorie alle activiteiten verboden die *tegen de belangen van de maatschappij ingaan*. Deze genuscategorie bevat alle activiteiten die in de twee vorige categorieën zijn vervat, maar is nog ruimer. Om iets als inkomen dat niet uit arbeid voortkomt te kwalificeren moet er een uitdrukkelijke bepaling zijn die een bepaalde activiteit verbiedt, terwijl de laatste categorie verwijst naar activiteiten die niet uitdrukkelijk verboden, maar ook niet gewenst zijn. Hierbij wordt impliciet verwezen naar de ruime beoordelingsbevoegdheid van de uitvoerende comités der plaatselijke sovjets.

Geheimstokerij bijvoorbeeld wordt niet vermeld als verboden activiteit door de wet op de individuele arbeidsactiviteit, maar is duidelijk verboden door recente wetgeving op de strijd tegen het alcoholisme⁶⁷. Waarzeggerij en helderziendheid zijn echter verboden omdat zij indruisen tegen de belangen van de socialistische maatschappij.

Wie op systematische wijze sociaal nuttige arbeid mijdt, is bovendien een *parasiet*. Art. 209 Sw. RSFSR bestraft parasitisme samen met de misdrijven van bedelarij en landloperij. Parasieten zijn meerderjarige, arbeidsgeschiedte personen die weigeren sociaal nuttige arbeid te presteren en die leven op basis van inkomen dat niet uit arbeid voortkomt: wie een verboden arbeidsactiviteit uitoefent, is dus een parasiet⁶⁸ en kan worden bestraft met vrijheidsberoving van één tot twee jaar of verbeteringsarbeid voor dezelfde periode.

Aankopen van goederen met het doel om met winst te verkopen, nl. het misdrijf van *speculatie* blijft in zijn volle omvang verboden. Art. 154 Sw. RSFSR maakte van één van de hoekstenen van het economisch leven in de westerse landen een ernstig misdrijf⁶⁹.

⁶⁵ Waarschuwing of geldstraf van vijftig à honderd roebel (pt. 2 van het decreet van 23 mei 1986, noot 83). In mei 1947 werd de doodstraf in de Sovjetunie afgeschaft, doch zij werd in 1950 reeds opnieuw ingevoerd voor verraad, spionage en sabotage en in 1954 verruimd tot opzettelijke doodslag met verzwarende omstandigheden. Thans kan doodstraf worden opgelegd voor o.m. speculatie met deviezen, verkrachting, diefstal van staatseigendom. Men schat dat elk jaar ong. 200 executies plaatsvinden in de Sovjetunie (BUTLER, W.E., *Soviet Law*, Butterworths, Londen, 1983, 167).

⁶⁶ Decreet van 23 mei 1986 (noot 61), pt. 4 in fine. Wie staatseigendom heeft gestolen, kan ook worden geschrapt van de lijst voor het verkrijgen van een woning, wat, gezien de woningschaarste, een bijzondere verzwarende van de straf uitmaakt: decreet van 23 mei 1986 (noot 61), pt. 6.

⁶⁷ Decreet van het Presidium van de Opperste Sovjet van de USSR: «Ob usilenii bor'by s p'ianstvom» (Over de versteviging van de strijd tegen dronkenschap), VVS SSSR, 22 mei 1985, nr. 21, 369.

⁶⁸ VAN DEN BERG, G.P., «A new explanation of the Soviet law against parasites: a note», *Review of Socialist Law*, 1985, nr. 11, 181-182; MALFLIET, K., «Parasietendom in de U.S.S.R.: een bedreiging voor de arbeidsmoraal en voor de plangeleide economie», *Tegenspraak*, 1983, nr. 7, 247-266.

⁶⁹ Het moet dus niet noodzakelijk gaan om goederen, waarvan de circulatie verboden is (zoals pornografie, wapens, munitie). Speculatie met narcotica en met deviezen worden beschouwd als afzonderlijke misdrijven. Het sovjetrecht onderscheidt kleine spe-

In de praktijk zal waarschijnlijk een voor de hand liggend kwalificatievraagstuk opduiken, nl. in welke mate moeten aangekochte goederen (grondstoffen en materialen) worden bewerkt om als produkt van een individuele arbeidsactiviteit te worden bestempeld. Het is duidelijk dat de «kruidenier van op de hoek» naar de letter van de nieuwe wet niet mogelijk zal zijn. Doch wat zal men vinden van activiteiten waarbij bijvoorbeeld serieglazen tegen spotprijs in het staatsmagazijn worden gekocht en voor meer dan de vijfvoudige prijs na beschildering met een blauw randje op de markt worden aangeboden? Is dit «aankopen van goederen met het doel om ze met winst te verkopen» (speculatie) of gaat het om een individuele arbeidsactiviteit?

Specifieke controlemaatregelen zijn er ten slotte voor contracten gesloten tussen burgers en socialistische organisaties voor een som van meer dan 5.000 roebel: hier moet de betaling gebeuren via de staatsspaarkassen, wat de controle over de oorsprong van de gelden gemakkelijker maakt⁷⁰. Er zullen lijsten worden bijgehouden van personen die produkten verkopen op de kolchosemarkten. De rechten en de verantwoordelijkheden van de administraties op de markten zullen worden uitgebreid m.b.t. het verhandelen van goederen. Ten slotte moeten een aantal contracten notarieel worden bekrachtigd, bv. de aan- en verkoop van bouwmaterialen⁷¹ en van woonhuizen⁷².

Besluit

De wet over de individuele arbeidsactiviteit treedt pas in werking op 1 mei 1987. De plaatselijke organen moeten immers de kans krijgen om zich voor te bereiden op het behandelen van de aanvragen en van de aangiften der inkomsten. Of de nieuwe wet bijval zal genieten, valt af te wachten. De wet legaliseert immers een behoorlijk gedeelte van de in elk geval zeer succesvol gebleken parallelle economie. De vraag is of het succesvolle van de «tweede economie» precies niet lag in haar illegaal karakter. Wat de wet

culatie en speculatie op grote schaal (waarbij de winst 200 roebel overschrijdt). «Gewone» speculatie wordt bestraft met vrijheidsberoving tot twee jaar met of zonder confiscatie van het vermogen of verbanning tot vijf jaar met confiscatie van het vermogen (art. 154 Sw. RSFSR 1960, VVS RSFSR, 1960, nr. 40, 591).

⁷⁰ Besluit van de Ministerraad van de USSR: «O merakh po usilenii bor'by se netrudoymi dokhodami» (Over de maatregelen ter versteviging van de strijd tegen inkomen dat niet uit arbeid voortkomt), *Pravda*, 28 mei 1986.

⁷¹ Ongeacht de waarde van de verkochte materialen, moeten deze contracten notarieel worden bekrachtigd, tenzij de verkoper aan de koper de documenten over de verkrijging daarvan bij een staats- of coöperatieve organisatie kan overhandigen (art. 239 B.W. RSFSR), dit om diefstal van deze materialen te voorkomen.

⁷² Woonhuizen mogen in principe pas vanaf drie jaar na hun verkrijging worden verkocht, tenzij wanneer de verkrijger van een woning reeds een eigen woning bezat en een tweede woning bij wijze van schenking of testament ontvangt. In dat geval moet hij binnen een jaar naar keuze een van de twee woningen verkopen. Als dat niet gebeurt is binnen een jaar, wordt het laatst verkregen woonhuis openbaar verkocht. Wanneer geen kopers worden gevonden, gaat het woonhuis zonder vergoeding over in het staatsvermogen; afwijkende regelingen bestaan in een aantal republieken.

ten slotte wil doen via het legaliseren is: de prijzen controleren, slechts voor of naast de planeconomie nuttige activiteiten toelaten en de aldus verkregen inkomsten belasten. Zal individuele arbeidsactiviteit in dat kader nog aantrekkelijk genoeg zijn. In elk geval verwerpt de wet in belangrijke mate het principe van de nivellering der inkomsten (uravnilovka). Wie op eigen initiatief en met bekwaamheid nuttig werk verricht, zal zijn levensstandaard kunnen verhogen. Doch in welke mate kan ongelijkheid worden geduld in een maatschappij die zich nog steeds socialistisch noemt?

Het gevaar zit er toch duidelijk in dat de overheid, na eventueel een tijdlang de teugels te hebben gevierd, opnieuw gaat inbinden en de «nieuwe rijke» als antisociale elementen gaat verstoten. Dat is precies wat tijdens en na de periode van Nieuwe Economische Politiek (1921-1927) is gebeurd. Na een periode waarin privé-ondernemingen vrij mochten worden geëxploiteerd, werden op het einde van de N.E.P. de «kulakken» en N.E.P.-men (industriëlen) opgesloten of gedeporteerd. Dat is wat de sovjetbevolking vreest i.v.m. de nieuwe wet. In welke mate moet individuele arbeidsactiviteit de collectieve sector slechts aanzwengelen om dan als maatschappelijk vijandig te worden afgestoten? Dat de uitvoerende comités van de plaatselijke sovjets over een uitgebreide beoordelingsbevoegdheid beschikken bij het aanvaarden of weigeren van de aanvraag en dat de machtiging tot het uitoefenen van een individuele arbeidsactiviteit maximaal voor vijf jaar wordt verleend, bevestigt het precair karakter van deze nieuwe mogelijkheden. Ruime begrippen als «inkomen dat niet uit arbeid voortkomt» en «activiteiten die ingaan tegen maatschappelijke belangen», kunnen zowel voor restrictieve als voor tolerante houdingen worden gebruikt. In de Sovjetunie is een paard van Troje binnengehaald, maar de overheid weet zeer goed wat het in zijn buik meedraagt.

K. MALFLIET

Wet van de USSR op de individuele arbeidsactiviteit*

Individuele arbeidsactiviteit dient in de USSR om de behoefte van de maatschappij aan goederen en diensten vollediger te bevredigen, om de burgers intenser bij maatschappelijk nuttige activiteiten te betrekken en om hun de mogelijkheid te bieden overeenkomstig hun arbeidsinzet bijkomende inkomsten te verkrijgen.

Algemene bepalingen

Art. 1. Individuele arbeidsactiviteit

Conform de Grondwet van de USSR en de vigerende wetgeving in de USSR wordt individuele arbeidsactiviteit toegestaan in de ambachtelijke sector en in de dienstverlening aan de bevolking; dit geldt ook voor andere activiteiten die uitsluitend gebaseerd zijn op het persoonlijke werk van burgers en hun familieleden. De staat regelt de individuele arbeidsactiviteit, ervoor zorg dragende dat ze in het belang van de maatschappij wordt aangewend.

Individuele arbeidsactiviteit is maatschappelijk nuttige activiteit van burgers om goederen te vervaardigen en tegen betaling diensten te verlenen, die geen verband houden met hun arbeidsbetrokkingen in staats-, coöperatieve of andere openbare ondernemingen, instellingen, organisaties of met burgers en ook niet met hun arbeidsbetrokkingen binnen een kolchoze.

* Vertaald door ROSEMARIE MÜLLER, docente aan het Hoger Instituut voor Vertalers en Tolken te Brussel.

De staat stimuleert het feit dat burgers die individuele arbeidsactiviteit verrichten, contracten aangaan met staats-, coöperatieve en andere openbare ondernemingen, instellingen, organisaties, en dat burgers zich op door de wetgeving voorgeschreven wijze verenigen in coöperaties, vrijwillige verenigingen en genootschappen.

Voor de individuele arbeidsactiviteit mogen geen huurkrachten aangetrokken worden; ze mag niet gebeuren met het doel inkomsten te verwerven die niet uit arbeid voortspruiten en ze mag niet nadelig zijn voor het openbaar belang.

Art. 2. Wetgeving op de individuele arbeidsactiviteit

De aangelegenheden die verband houden met het verrichten van de individuele arbeidsactiviteit door burgers, worden geregeld door de vigerende wetgeving en door andere wetsakten van de Unie van de SSR en van de unierepublieken.

De onderhavige wet is niet van toepassing op de creatieve activiteit van burgers in de sectoren wetenschap, techniek, literatuur en kunst, en ook niet op de uitvoering van eenmalig werk tegen betaling en van werk dat te gering is qua omvang en betaling.

Art. 3. De categorie burgers die individuele arbeidsactiviteit mag verrichten

Meerderjarige burgers die aan het openbare productieproces deelnemen, mogen in hun vrije tijd individuele arbeidsactiviteit beoefenen. Deze vorm van arbeid is ook toegestaan voor huisvrouwen, invaliden en studenten van universiteiten en andere leerinstellingen.

Rekening houdend met de maatschappelijke behoefte kunnen er in gevallen die door de wetgeving van de Unie van de SSR en van de unierepublieken voorzien zijn, ook sommige burgers die niet aan het openbare productieproces deelnemen, deze activiteit verrichten.

Individuele arbeidsactiviteit kan door burgers samen met de bij hen inwonende familieleden (echtgenote, ouders, andere verwanten vanaf zestien jaar en ten laste zijnde personen) verricht worden.

Rekening houdend met de maatschappelijke behoefte mogen de uitvoerende comités van de plaatselijke Raden van Volksafvaardigden toestaan dat burgers, die zeer bedreven zijn in het vervaardigen van zeldzame kunstvoorwerpen, dit leren aan andere burgers die daartoe neiging en roeping hebben. Een reglement inzake dit onderricht wordt bekrachtigd door het Staatscomité voor Arbeid en Sociale Vraagstukken in afspraak met de Centrale Vakbondsraad.

Art. 4. Vermogen dat voor de individuele arbeidsactiviteit wordt gebruikt

De burgers gebruiken bij de individuele arbeidsactiviteit grondstoffen, materialen, instrumenten en andere kapitaalgoederen die rechtens hun persoonlijk eigendom zijn of hun door een opdrachtgever zijn overhandigd, of die zij huren via contracten met ondernemingen, instellingen en organisaties of met burgers.

Personen die individuele arbeidsactiviteit verrichten, kunnen zich voor hen noodzakelijke grondstoffen, materialen, instrumenten en andere kapitaalgoederen in het staats- en coöperatieve kleinhandelnet en op markten aanschaffen, en gebruiken ook de voor hun activiteit nodige natuurlijke hulpbronnen met inachtneming van de voorgeschreven regels. In gevallen waarin in de wetgeving van de Unie van de SSR en van de unierepublieken is voorzien en op een voorgeschreven wijze kunnen deze personen overtollig en niet gebruikt materiaal en andere kapitaalgoederen bij ondernemingen, instellingen en organisaties aanschaffen.

Art. 5. Steun aan burgers die individuele arbeidsactiviteit verrichten

Met het doel de behoeften van de bevolking aan bepaalde goederen of diensten in een gegeven streek in ruimere mate te bevredigen, verlenen de uitvoerende comités van de plaatselijke Raden van

Volksafgevaardigden, ondernemingen, instellingen en organisaties aan de burgers die individuele arbeidsactiviteit verrichten, steun bij het aanschaffen van grondstoffen, materialen, instrumenten en andere kapitaalgoederen die nodig zijn om deze activiteit te verrichten. Ze helpen ook bij de afzet van de productie.

Ze mogen hun op de voorgeschreven wijze lokalen die geen woonruimte zijn en andere goederen in huur geven en ook de nodige informatie verstrekken. In de eerste plaats wordt dergelijke steun verleend aan burgers die contracten gesloten hebben met ondernemingen, instellingen en organisaties, en ook aan burgers die verminderd arbeidsgeschikt zijn of die hun individuele arbeidsactiviteit verrichten in verafgelegen en moeilijk toegankelijke streken.

Het staatscomité voor materieel-technische bevoorrading van de USSR, zijn territoriale organen en de ministerraden van de uniërepublieken rusten de burgers die individuele arbeidsactiviteit verrichten, met de nodige materieel-technische hulpmiddelen uit.

Ten einde zich de noodzakelijke grondstoffen, materialen, instrumenten en andere kapitaalgoederen te kunnen aanschaffen en ook om ze te huren of te lenen kan aan de burgers die individuele arbeidsactiviteit verrichten, op de voorgeschreven wijze een krediet worden verleend. Aan sommige categorieën burgers die individuele arbeidsactiviteit verrichten, — oorlogs- en arbeidsveteranen, invaliden, chronisch zieken en anderen — kunnen door de wetgeving van de Unie van de SSR en van de uniërepublieken voorrechten worden verleend in verband met het verrichten van deze activiteit (op bevoorrechte wijze lokalen die geen woonruimte zijn in huur krijgen, onder gunstige voorwaarden noodzakelijke kapitaalgoederen aanschaffen en dergelijke).

Art. 6. *Toelating om individuele arbeidsactiviteit te verrichten*

Burgers die de wens koesteren individuele arbeidsactiviteit te verrichten, zijn verplicht de toestemming te hebben van het Uitvoerend Comité van de Raad van Volksafgevaardigden van de streek, de stad, de stadswijk, de nederzetting, of het dorp waar zij hun permanente woonplaats hebben. De geldigheidsduur van de toelating wordt bepaald door het Uitvoerend Comité van de betrokken Raad, maar mag vijf jaar niet overschrijden.

Het besluit een toestemming voor een individuele arbeidsactiviteit te weigeren kan aangevochten worden bij het uitvoerend Comité van de Hogere Raad van Volksafgevaardigden, of bij de ministerraad van de autonome republiek, of bij de ministerraad in die uniërepublieken die geen gebiedsindeling hebben.

De uitvoerende comités van de raden van volksafgevaardigden van gewesten en gebieden, de ministerraden van autonome republieken en de ministerraden van die uniërepublieken die geen gebiedsindeling hebben, mogen die individuele arbeidsactiviteiten bepalen waarvoor geen toestemming nodig is. De beslissing daarover wordt de bevolking ter kennis gebracht.

Art. 7. *Registratiebewijs, vergunning (patent)*

Voor met de individuele arbeidsactiviteit kan worden gestart, moeten de burgers een registratiebewijs of een vergunning (patent) verwerven bij de afdeling financiën van het uitvoerend comité van de streek, de stad, de stadswijk. De activiteiten, waarvoor burgers een vergunning kunnen krijgen en het bedrag van de jaarlijkse betaling voor de vergunning worden door de ministerraden van de uniërepublieken vastgelegd. Er worden voor de afgifte van een registratiebewijs en een vergunning door de staat op de voorgeschreven wijze rechten geheven.

Art. 8. *Verplichtingen van burgers die individuele arbeidsactiviteit verrichten*

Burgers die individuele arbeidsactiviteit verrichten, zijn verplicht de activiteit op de voorgeschreven wijze te verrichten, de rechten en wettelijke belangen van kopers, opdrachtgevers en anderen te respecteren, een behoorlijke kwaliteit voor de geleverde producten en diensten te verzekeren, sanitaire normen en brandvoorschriften

en ook andere regels die met de gegeven activiteit in verband staan, in acht te nemen.

Burgers die individuele arbeidsactiviteit verrichten waarvan de inkomsten volgens de bestaande wetgeving belast dienen te worden, zijn verplicht alle uit deze activiteit voortkomende inkomsten en uitgaven te boeken en een aangifte van de verkregen inkomsten voor te leggen bij de afdeling financiën van het Uitvoerend comité van hun streek, stad of stadswijk in hun permanente woonplaats.

Art. 9. *Belasting op de inkomsten van burgers die individuele arbeidsactiviteit verrichten*

Burgers die individuele arbeidsactiviteit verrichten zullen op de voorgeschreven wijze en in de gevallen waarin de wet voorziet, inkomstenbelasting op deze activiteit betalen. Het bedrag van de belastingen wordt vastgelegd naar gelang van de verkregen inkomsten en rekening houdend met de maatschappelijke belangen. Burgers die vergunningen hebben op het recht een activiteit te verrichten, worden vrijgesteld van een inkomstenbelasting op de inkomsten van de desbetreffende activiteit.

Art. 10. *De kosten van een vergunning*

De kosten voor een vergunning worden bepaald uitgaande van de gemiddelde inkomsten van mensen die een analoge activiteit in een staats-, coöperatieve of andere openbare onderneming, instelling of organisatie verrichten, of van mensen die een analoge activiteit als individuele arbeidsactiviteit zonder vergunning verrichten of uitgaande van overeenkomstige schalen van inkomstenbelastingen voor de bevolking. De bedragen van de bedoelde betaling worden geboekt op het staatsbudget van de USSR zoals dit is voorgeschreven voor de inkomstenbelastingen voor de bevolking.

II. *Individuele arbeidsactiviteit in de ambachtelijke sector*

Art. 11. *Het verrichten van individuele arbeidsactiviteit in de ambachtelijke sector*

Als individuele arbeidsactiviteit in de ambachtelijke sector wordt de vervaardiging erkend van voorwerpen voor de verkoop.

De verkoop van deze voorwerpen kan gebeuren overeenkomstig de voorgeschreven wijze op de plaats waar de productie plaatsvindt, alsook in andere steden en streken, waarbij de normen van de burgerlijke wetgeving in acht moeten worden genomen.

Art. 12. *Arbidsactiviteiten die in de ambachtelijke sector toegestaan zijn*

In de ambachtelijke sector is toegestaan de vervaardiging van 1. kleding, schoeisel, hoofddekseis, bontwerk, confectie- en galanteriewaren; 2. garens, stoffen, geborduurde en gebreide voorwerpen; 3. meubelen en ander schrijnwerk; 4. tapijten en vloerkleden; 5. aardewerk en ceramiek; 6. speelgoed en souvenirs; 7. voorwerpen voor huis en tuin; 8. visgerei (behalve het verboden gerei); 9. voorwerpen uit hout, papier, been, riet, twijgen, stro en ander materiaal.

Er worden ook andere ambachtelijke bedrijfjes toegestaan, wanneer ze niet door de wetgeving van de Unie van de SSR en van de uniërepublieken verboden zijn.

Art. 13. *Individuele arbeidsactiviteiten in de ambachtelijke sector die verboden zijn*

In de ambachtelijke sector is verboden de vervaardiging van 1. voorwerpen uit kostbare pelsen, die door jacht zijn verkregen en die verplicht afgeleverd dienen te worden aan de staat, die geen staatslabel (stempel) dragen, en ook uit huiden van roofdieren die burgers niet mogen houden; 2. scheikundige artikelen, cosmetica en parfumeriewaren; 3. giftige stoffen, narcotica en ook medicamenten; 4. voorwerpen uit edele metalen, edelstenen en barnsteen en artikelen waar deze materialen in verwerkt worden; 5. alle soorten wapens, munitie, explosieve stoffen en pyrotechnische voor-

werpen; 6. verveelvoudigings- en kopieerapparaten, sjablonen, stempels, persen en letters.

De wetgeving van de Unie van de SSR en van de unierepublieken kan ook andere ambachtelijke activiteiten verbieden, wanneer zij in strijd zijn met de belangen van de maatschappij.

III. Individuele arbeidsactiviteit in de dienstverleningssector bedoeld voor de bevolking

Art. 14. *Het verrichten van individuele arbeidsactiviteit in de dienstverleningssector bedoeld voor de bevolking*

Als individuele arbeidsactiviteit in de dienstverleningssector erkent men het verlenen van diensten tegen betaling aan de bevolking. Het verlenen van diensten tegen betaling moet conform de normen van de burgerlijke wetgeving gebeuren.

Art. 15. *Diensten, die in de dienstverleningssector voor de bevolking worden toegestaan*

In deze sector zijn toegestaan: 1. het bouwen, herstellen, uitrusten en verbeteren van woningen, tuinhuisjes, garages en andere gebouwen; 2. dienstverlening bij het bewerken van lapjes grond die de burgers ter beschikking worden gesteld; 3. het hoeden van vee; 4. de technische verzorging en herstelling van particuliere auto's en andere transportmiddelen; 5. het herstellen van voorwerpen uit metaal, huishoudsmachines en gereedschap, radio's en televisies; 6. het herstellen van kleding, schoeisel, hoofddekseis, galanterie- en confectiewerken en bontwerk; 7. het herstellen van meubelen, ander schrijnwerk en tuinvoorwerpen; 8. het herstellen van tapijten en vloerkleden; 9. het fotograferen en andere fotografische werkzaamheden in opdracht van burgers; 10. haarverzorging en cosmetische verzorging, waar geen verband bestaat met therapeutische en chirurgische activiteiten; 11. stenografie, dactylografie en boekbinden; 12. transport van burgers door eigenaars van particuliere auto's en andere transportmiddelen; 13. de verzorging van alleenstaande bejaarden, invaliden en andere arbeidsongeschikte mensen; 14. het verlenen van kost en inwoning aan toeristen, cursisten en andere burgers in afspraak met bedrijven, instellingen en organisaties (ter beschikking stellen van plaats, verzorging, enz.).

Er kunnen ook andere soorten diensten in de dienstverleningssector toegestaan worden, wanneer de verlening ervan niet is verboden door de wetgeving van de Unie van de SSR en de unierepublieken.

Art. 16. *Diensten die in de dienstverleningssector bedoeld voor de bevolking verboden zijn*

In de dienstverleningssector bedoeld voor de bevolking is verboden: 1. het herstellen en herverwerken van voorwerpen uit edel metaal, edelsteen en barnsteen of van voorwerpen waarbij deze verwerkt worden; 2. het exploiteren van speelbanken, variétés, badinrichtingen, de organisatie van kansspelen, weddenschappen op sportwedstrijden en andere; 3. het herstellen van alle soorten wapens.

De wetgeving van de Unie van de SSR en van de unierepublieken kan het verlenen van andere diensten in de dienstverleningssector bedoeld voor de bevolking verbieden, wanneer dit in strijd is met de belangen van de maatschappij.

IV. Individuele arbeidsactiviteit in de socio-culturele sector

Art. 17. *Het verrichten van individuele arbeidsactiviteit in de socio-culturele sector*

Als individuele arbeidsactiviteit in de socio-culturele sector wordt het verlenen van socio-culturele diensten tegen betaling erkend.

Het verrichten van individuele arbeidsactiviteit die verband houdt met het onderrichten van bepaalde beroepen en vaardigheden en die medische, pedagogische en andere speciale kennis vereist, wordt toegestaan aan burgers die de vereiste opleiding hebben. In gevallen waarin de wetgeving van de Unie van de SSR en van de unierepublieken voorziet, wordt ook het desbetreffende onderwijs toegestaan. Individuele arbeidsactiviteit inzake het verlenen van socio-culturele diensten tegen betaling wordt verricht conform de normen van de burgerlijke en de andere takken van de wetgeving.

Art. 18. *In de socio-culturele sector toegestane diensten*

In de socio-culturele sector wordt toegestaan: 1. het onderricht in knippen, naaien en breien; 2. het onderricht in het bespelen van muziekinstrumenten, het geven van danslessen; 3. het onderricht in stenografie en dactylografie; 4. oefeningen met repetitoren; 5. het vertalen van teksten uit vreemde talen, en ook uit de talen van de volkeren van de USSR; 6. medische activiteiten.

Er worden ook andere soorten socio-culturele diensten toegestaan, wanneer het verlenen ervan niet is verboden door de wetgeving van de Unie van de SSR en de unierepublieken.

Art. 19. *Individuele arbeidsactiviteiten in de socio-culturele sector die verboden zijn*

In de socio-culturele sector is voor de burgers de beoefening van de volgende activiteiten verboden: 1. medische activiteiten in sommige vakgebieden, die bepaald worden conform de wetgeving van de Unie van de SSR op de volksgezondheid; 2. het organiseren van cursussen en lessen in vakken die geen deel uitmaken van de leerplannen van de algemeenvormende scholen, de technische en vakscholen, de hogere en universitaire leerinstellingen van de USSR; 3. het organiseren van vertoningen.

De wetgeving van de Unie van de SSR en van de unierepublieken kan ook andere individuele arbeidsactiviteiten in de socio-culturele sector verbieden wanneer deze in strijd zijn met de belangen van de maatschappij.

V. Andere individuele arbeidsactiviteiten

Art. 20. *Het verrichten van individuele arbeidsactiviteit in de sector van de volkskunstambacht*

Individuele arbeidsactiviteit in de sector van de volkskunst, d.w.z. het vervaardigen van traditionele folkloristische en ook decoratieve kunstvoorwerpen voor de verkoop wordt verricht met toelating van een desbetreffende kunstraad en met inachtneming van de eisen van art. 7 van onderhavige wet.

De staat stimuleert de ontwikkeling van de volkskunstambacht.

Art. 21. *Het verrichten van sommige individuele arbeidsactiviteiten waarin de onderhavige wet niet voorziet*

Aangelegenheden die verband houden met sommige in onderhavige wet niet voorziene individuele arbeidsactiviteiten (zoals het verkrijgen van bont, huiden, vlees van wilde vogels, het zoeken van voortbrengselen van de natuur e.a.) worden door de wetgeving van de Unie van de SSR en de unierepublieken geregeld.

VI. *Controle op de individuele arbeidsactiviteit.*
Aansprakelijkheid voor overtreding van de wetgeving op de individuele arbeidsactiviteit

Art. 22. *Controle op de naleving door de burgers van de bepalingen inzake individuele arbeidsactiviteit*

De controle op de individuele arbeidsactiviteit van de burgers wordt uitgeoefend door de uitvoerende comités van de plaatselijke raden van volksafgevaardigden. De financiële organen en die van Binnenlandse Zaken zijn verplicht die burgers op te sporen die individuele arbeidsactiviteiten verrichten met inbreuk op de voor-

geschreven wijze of die verboden individuele arbeidsactiviteiten verrichten.

Art. 23. *De aansprakelijkheid voor inbreuk op de wetgeving van individuele arbeidsactiviteit*

Wie inbreuk pleegt op de wijze van verrichten van individuele arbeidsactiviteit of wie individuele arbeidsactiviteit verricht waarvoor een speciaal verbod bestaat, wordt aansprakelijk gesteld zoals bepaald door de wetgeving van de Unie van de SSR en van de uniërepublieken. Wie handelt tegen de voorgeschreven wijze van verrichting van individuele arbeidsactiviteit, kan een verbod oplopen voor het verrichten van deze activiteit. De beslissing daarover neemt het Uitvoerend Comité van de Raad van Volksafgevaardigden, die de toelating heeft gegeven. Daarbij wordt het registratiebewijs of de vergunning ingetrokken. Het verbod tot het verrichten

van individuele arbeidsactiviteit kan aangevochten worden zoals in art. 6 van de onderhavige wet bepaald wordt.

Alle inkomsten die burgers verkrijgen door het verrichten van verboden individuele arbeidsactiviteit en tevens door het verrichten ervan zonder behoorlijke toelating, dienen ingevorderd te worden als inkomsten van de staat op de wijze voorgeschreven door het burgerlijk procesrecht.

De voorzitter van het Presidium van de Opperste Sovjet van de USSR,

A. Gromyko

De secretaris van het Presidium van de Opperste Sovjet van de USSR,

T. Mentsjasjvili

Moskou, Kremlin, 19 nov. 1986

RECHTSPRAAK

BENELUX-GERECHTSHOF

9 MAART 1987

President : de h. Janssens

Openbaar ministerie : de h. Krings

Burgerlijke rechtspleging — Dwangsom — Voor elk geheel of gedeeltelijk in gebreke blijven om een of meer van de opgelegde prestaties te verrichten — Gedeeltelijke onmogelijkheid van uitvoering — Wanverhouding.

Ingeval de rechter een partij op straffe van één dwangsom heeft veroordeeld tot het verrichten van een aantal verschillende prestaties, en daarbij heeft bepaald dat deze dwangsom wordt verbeurd voor elk geheel of gedeeltelijk in gebreke blijven om een of meer van die prestaties te verrichten, laat art. 4 van de Eenvormige Beneluxwet betreffende de dwangsom niet toe dat de rechter op een daartoe strekkende vordering van de veroordeelde de dwangsom opheft of vermindert indien van die prestaties een gedeelte door de veroordeelde is verricht, ten aanzien van een ander gedeelte sprake is van onmogelijkheid tot het verrichten ervan door de veroordeelde, en het overige gedeelte onverricht is gebleven zonder dat van zodanige onmogelijkheid sprake is.

Indien in dat geval, van de prestaties een gedeelte onverricht is gebleven zonder dat te dien aanzien van onmogelijkheid tot zodanige verrichting sprake is, en diensgevolge een wanverhouding is ontstaan tussen enerzijds de dwangsom en anderzijds de waarde van het onverricht gebleven gedeelte van de prestaties, kan die wanverhouding geen grond opleveren voor de rechter die de dwangsom had opgelegd, om haar op een daartoe strekkende vordering van de veroordeelde op te heffen of te verminderen.

T. t/ K.

Conclusie van de heer E. Krings, advocaat-generaal

Het gaat ten deze om een executiegeschil betreffende een

dwangsom die werd opgelegd bij een beslissing in kort geding gewezen.

Partij Trenning werd veroordeeld om een reeks verplichtingen uit te voeren. De rechter had tevens beslist dat *voor elk geheel of gedeeltelijk* in gebreke blijven één of meer prestaties uit te voeren, een dwangsom van f 5.000 voor elke dag of deel daarvan verbeurd zou worden.

Luidens de procedurestukken zou partij Trenning een deel van de verplichtingen hebben uitgevoerd, doch wat een ander deel betreft heeft ze opgeworpen dat de uitvoering onmogelijk was; voor het resterend deel werd gewoon niet tot uitvoering overgegaan.

Partij Trenning heeft partij Krabben vóór de rechter in kort geding gedagvaard ten einde de veroordeling tot de dwangsom op te heffen, althans te verminderen.

De eerste rechter is op dat verzoek gedeeltelijk ingegaan. Hij heeft de verbeurde dwangsom verlaagd tot een bedrag van f 50.000.

In hoger beroep werd de beslissing van de eerste rechter tenietgedaan en de oorspronkelijke vordering van partij Trenning afgewezen.

Tegen die beslissing heeft evengenoemde partij bij de Hoge Raad een beroep ingesteld.

Naar aanleiding van dit beroep heeft de Hoge Raad aan het Benelux-Gerechtshof twee vragen gesteld:

1) Ingeval de rechter een partij op straffe van één dwangsom heeft veroordeeld tot het verrichten van een aantal verschillende prestaties, en daarbij heeft bepaald dat deze dwangsom wordt verbeurd voor elk geheel of gedeeltelijk in gebreke blijven om één of meer van die prestaties te verrichten, *laat artikel 4 van E.W. dan toe dat die rechter op een daartoe strekkende vordering van de veroordeelde, de dwangsom opheft of vermindert* indien van die prestaties een gedeelte door de veroordeelde is verricht, ten aanzien van een ander gedeelte sprake is van onmogelijkheid tot het verrichten ervan door de veroordeelde, en het overige gedeelte onverricht is gebleven zonder dat van zodanige onmogelijkheid sprake is?

2) Indien in het geval bedoeld in vraag 1, van de prestaties een gedeelte onverricht is gebleven zonder dat te dien aanzien van onmogelijkheid tot zodanige verrichting sprake

is, en diens gevolg een *wanverhouding* is ontstaan tussen, enerzijds, de dwangsom en, anderzijds, de waarde van het onverricht gebleven gedeelte van de prestaties, kan die wanverhouding dan grond opleveren voor de rechter die de dwangsom had opgelegd, om haar op een daartoe strekkende vordering van de veroordeelde op te heffen of te verminderen?

Luidens artikel 4 voormeld kan de rechter die een dwangsom heeft opgelegd, op vordering van de veroordeelde de dwangsom opheffen, de looptijd ervan opschorten gedurende de door hem te bepalen termijn of de dwangsom verminderen in geval van blijvende of tijdelijke, gehele of gedeeltelijke onmogelijkheid voor de veroordeelde om aan de hoofdveroordeling te voldoen.

Voor zover de dwangsom verbeurd was voordat de onmogelijkheid intrad, kan de rechter haar niet opheffen of verminderen.

Zoals bij de bespreking van die bepaling reeds werd opgemerkt¹, wordt er geoordeeld dat de bepaling van artikel 4 restrictief dient te worden uitgelegd en toegepast. Zulks is te verklaren doordat de beslissing van de rechter die de dwangsom opheft of vermindert of de loop ervan opschort, een belangrijke uitzondering vormt op de kracht van het gewijsde, verbonden aan de oorspronkelijke beslissing, waarbij ze uitgesproken is. Hoewel de beslissing niet meer voor een rechtsmiddel vatbaar is, toch wordt ze, wat haar tenuitvoerlegging betreft, gewijzigd of tenietgedaan.

Nu bepaalt artikel 4, dat de rechter van die macht enkel gebruik kan maken indien de veroordeelde in de *onmogelijkheid* verkeerde blijvend of tijdelijk, geheel of gedeeltelijk, aan de hoofdveroordeling te voldoen.

Er moet dus in elk geval een onmogelijkheid aanwezig zijn en die moet in feite door de rechter worden vastgesteld.

Van onmogelijkheid, als bedoeld in artikel 4, is sprake, aldus het arrest van het Benelux-Gerechtshof van 25 september 1986, in zake Merkenbureau Van der Graaf en C^o B.V. t/ Agio Sigarenfabriek N.V., indien zich een situatie voordoet waarin de dwangsom als dwangmiddel, dit wil zeggen als geldelijke prikkel om nakoming van de veroordeling zoveel mogelijk te verzekeren (naar de bewoordingen van de Gemeenschappelijke memorie van toelichting op artikel 4), «zijn zin verliest».

Dit betekent dat, aangezien de dwangsom tot doel heeft tot de uitvoering van de hoofdveroordeling te dwingen, het geen zin heeft tot uitvoering te willen dwingen als die uitvoering onmogelijk is.

Artikel 4 nu houdt met alle mogelijke gevallen rekening: gehele of gedeeltelijke onmogelijkheid, tijdelijke of blijvende onmogelijkheid.

Is de onmogelijkheid van blijvende aard en slaat ze op geheel de veroordeling, dan heeft de dwangsom helemaal geen zin meer en zal de rechter ze opheffen.

Is de onmogelijkheid van blijvende aard doch slechts gedeeltelijk, d.w.z. dat de uitvoering voor het overige mogelijk blijft, dan behoudt de dwangsom wel haar reden van bestaan en kan de rechter ze in evenredigheid tot de onmogelijkheid verminderen. Hier komt echter de beoordelingsmacht van de rechter aan bod. Hij kan immers van mening

zijn dat de dwangsom voor het geheel dient te worden behouden.

Maar hij zou de dwangsom niet volledig mogen opheffen, vermits de reden van bestaan ervan steeds blijft voortduren voor het deel van de prestatie waarvan de uitvoering wel mogelijk is. De prikkel moet worden gehandhaafd.

Is de onmogelijkheid slechts van tijdelijke aard, doch slaat ze op geheel de uitvoering, dan zal de rechter de loop van de dwangsom opschorten. Treft de tijdelijke onmogelijkheid slechts een deel van de uitvoering, dan zal de rechter moeten oordelen of er grond bestaat om de loop van de dwangsom voor het geheel of voor een deel op te schorten.

Er zijn dus alleszins twee gevallen waarin de rechter een bijzondere beoordelingsmacht heeft betreffende de vermindering of de opschorting van de looptijd.

Maar die beoordelingsmacht stoelt dan alleszins uitsluitend op de onmogelijkheid. Er moet dus worden uitgegaan van de stelling dat voor het overige de uitvoering vrijwillig plaatsvindt.

Wanneer de veroordeelde nu een deel van de hoofdveroordeling uit eigen wil *niet* uitvoert, dan bevindt hij zich in de toestand waarvoor de dwangsom wordt uitgesproken: t.w. één of meer van de prestaties geheel of gedeeltelijk vrijwillig niet te hebben uitgevoerd.

De vraag is dan of de rechter een keuze heeft: ofwel de dwangsom behouden voor het geheel, omdat een deel van de hoofdveroordeling vrijwillig niet werd uitgevoerd, dan wel een vermindering toestaan omdat de veroordeelde voor een ander deel in de onmogelijkheid verkeert de veroordeling uit te voeren.

Is deze keuze in overeenstemming met de doelstellingen van de wet en met de interpretatie die ervan werd gegeven?

De doelstelling van de wet, zoals door het Benelux-Gerechtshof en ook door de Hoge Raad werd beslist², bestaat erin een prikkel uit te maken voor de uitvoering van de veroordeling. Wanneer de rechter beslist heeft dat de dwangsom geheel verschuldigd zal zijn, ook bij gedeeltelijke niet-uitvoering, dan is het wel zo dat in de bedoeling van die rechter, ook wanneer een klein deel niet wordt uitgevoerd, de dwangsom verschuldigd moet zijn. Er kan weliswaar in dat geval een wanverhouding ontstaan tussen het bedrag van de dwangsom en de waarde van de niet uitgevoerde prestatie. Die wanverhouding kan nochtans geen aanleiding geven tot opheffing, vermindering of opschorting, voor zover de partijen zich niet op de uitzonderlijke regeling van artikel 4 kunnen beroepen. Die wanverhouding kan overigens in de bedoeling van de rechter die ze heeft opgelegd besloten zijn.

Is er nu grond om van die regel af te wijken wanneer benevens het deel waarvan de niet-uitvoering aan de onwil van de partij toe te schrijven is, een ander deel wegens onmogelijkheid niet kan worden uitgevoerd?

Voor het deel waarvan de niet-uitvoering aan de onmogelijkheid toe te schrijven is, ontbreekt uiteraard de prikkel. Mocht bijgevolg hierdoor een wanverhouding ontstaan tussen de dwangsom en de niet-uitvoering van de prestatie, dan kan zulks aanleiding geven tot evenredige vermindering van de dwangsom. De rechter moet zulks aan de hand van

¹ Zie conclusie in zake Merkenbureau Van der Graaf / N.V. Agio Sigarenfabriek (A 84/5), R.W., 1986-87, 690.

² Hoge Raad, 6 februari 1981, nr. 11496, N.J., 1981, nr. 182, blz. 633.

de omstandigheden van de zaak beoordelen.

Moet die regeling nu anders luiden wegens het enkel feit dat ook voor een ander deel van de prestatie, de wanuitvoering aan de partij zelve toe te schrijven is?

Dit lijkt niet het geval te moeten zijn. De rechter zal zich in de toestand moeten plaatsen alsof van meet af de uitvoering slechts voor een deel mogelijk was en dat daartoe de dwangsom werd uitgesproken. Voor dat deel kan immers geen vermindering of opschorting ervan worden toegestaan. Er kan dus alleen aanleiding zijn tot vermindering van de dwangsom naar evenredigheid tot het deel van de prestatie waarvan de uitvoering onmogelijk is.

Ik ben derhalve van oordeel, dat op de eerste vraag mag worden geantwoord, dat in het besproken geval de dwangsom enkel kan worden verminderd in verhouding tot het deel van de prestatie waarvan de uitvoering onmogelijk is. Het gaat daar alleen om een mogelijkheid waarvan de toepassing van de omstandigheden in elk bijzonder geval afhangt. Voor het overige gedeelte dat niet werd uitgevoerd kan noch opheffing, noch vermindering, noch opschorting van de loop van de dwangsom worden toegestaan.

Op de tweede vraag dient om dezelfde reden ontkennend te worden geantwoord. De wanverhouding is op zichzelf geen toereikende grond tot opheffing of vermindering van de dwangsom.

Arrest

Gezien het voor eensluidend gewaarmerkte afschrift van het arrest van de Hoge Raad der Nederlanden van 1 november 1985 gewezen in de zaak van Geertje Gepkea Trenning tegen Arend Krabben, waarbij overeenkomstig artikel 6 van het Verdrag betreffende de instelling en het statuut van een Benelux-Gerechtshof aan dit Hof vragen van uitleg zijn gesteld met betrekking tot de Eenvormige Benelux-wet betreffende de dwangsom;

Ten aanzien van de feiten

Overwegende dat de Hoge Raad de feiten waarop de door het Benelux-Gerechtshof te geven uitleg moet worden toegepast, als volgt heeft omschreven:

«De President van de Rechtbank te Groningen heeft, op vordering van Krabben, bij vonnis van 7 april 1981, in kort geding gewezen en uitvoerbaar bij voorraad verklaard: '(a) Trenning gelast om onmiddellijk na de betekening van dit vonnis aan Krabben tegen behoorlijk bewijs van kwijting te leveren althans af te geven de in de dagvaarding bedoelde 17 stuks rundvee, alsmede de daaruit inmiddels geboren kalveren, 6 vaten à 200 liter van het gewasbeschermingsmiddel DD, bestrijdingsmiddelen, klein gereedschap, afrasteringsdraad en afrasteringspalen, alsmede rollen landbouwplastic, alle op de veestapel betrekking hebbende stalkaarten en overige bescheiden welke noodzakelijk zijn voor een deugdelijke en behoorlijke verzorging en gebruik van de veestapel, alle machines, zaai- en pootgoederen, alsmede veevoerders en voorraden;

'(b) Trenning gelast om met ingang van 1 mei 1981 te gehangen en te gedogen dat Krabben de gepachte opstallen gebruikt overeenkomstig hun aard en bestemming, en de elektrische stroomtoevoer naar die opstallen te herstellen en aan te sluiten en hersteld en aangesloten te houden',

een en ander met bepaling dat Trenning 'een dwangsom

van f 5.000 verbeurt voor elke dag of gedeelte van een dag dat zij na de betekening respectievelijk 1 mei 1981 geheel of gedeeltelijk in gebreke mocht blijven om aan die lasten te voldoen'.

«Dat vonnis is op 8 april 1981 aan Trenning betekend en bij arrest van het Gerechtshof te Leeuwarden van 17 februari 1982 — tegen welk arrest geen rechtsmiddel is aangewend — bekrachtigd.

«Bij het huidige kort geding inleidende dagvaarding van 2 juli 1983 heeft Trenning van de President voormeld gevorderd — voor zover thans van belang — de opgelegde dwangsom op te heffen dan wel te verminderen. Bij vonnis van 2 september 1983 heeft de President die vordering in zoverre toegewezen dat hij de verbeurde dwangsom heeft verminderd tot een bedrag van in totaal § 50.000, met uitvoerbaarverklaring bij voorraad in dat opzicht van zijn vonnis.

«Op het door Krabben tegen dit vonnis ingestelde hoger beroep heeft het voormelde Hof bij zijn — thans in cassatie bestreden — arrest van 11 juli 1984 dat vonnis vernietigd en de door Trenning gevorderde voorziening alsnog geweigerd.

«Bij dat arrest heeft het Hof vastgesteld dat Trenning aan de haar bij voormeld vonnis van 7 april 1981 uitgesproken veroordeling geen gevolg heeft gegeven voor wat betreft de daarin onder (a) omschreven last, maar wel voor wat betreft de onder (b) omschreven last, en voorts dat ten aanzien van de onder (a) bedoelde 17 stuks rundvee met daaruit geboren kalveren sprake is van onmogelijkheid om aan de veroordeling tot afgifte te voldoen omdat Trenning reeds vóór genoemde datum de beschikking over die beesten had verloren, maar dat ten aanzien van de overige onder (a) opgesomde goederen van zodanige onmogelijkheid geen sprake is?

«Onderdeel 3 van het door Trenning tegen het arrest van 11 juli 1984 voorgestelde cassatiemiddel keert zich tegen rechtsoverweging 19 van dat arrest, voor zover het Hof daarin oordeelt dat, nu 'de dwangsom is gesteld op elk geheel of gedeeltelijk in gebreke blijven om aan een of meer der opgelegde lasten te voldoen', vermindering van de dwangsom niet kan worden toegepast.

«Onderdeel 6 van bedoeld middel keert zich tegen rechtsoverweging 25 van het bestreden arrest, waar het Hof oordeelt dat de omstandigheid dat er een wanverhouding bestaat tussen de verschuldigde dwangsommen en de waarde der betrokken goederen, niet kan leiden tot de conclusie dat deswege de dwangsommen moeten worden gematigd of zelfs opgeheven.»

Overwegende dat de Hoge Raad de navolgende vragen van uitleg met betrekking tot de Eenvormige Benelux-wet betreffende de dwangsom heeft gesteld:

«1) Ingeval de rechter een partij op straffe van één dwangsom heeft veroordeeld tot het verrichten van een aantal verschillende prestaties, en daarbij heeft bepaald dat deze dwangsom wordt verbeurd voor elk geheel of gedeeltelijk in gebreke blijven om een of meer van die prestaties te verrichten, laat artikel 4 van de Eenvormige Wet dan toe dat die rechter op een daartoe strekkende vordering van de veroordeelde de dwangsom opheft of vermindert indien van die prestaties een gedeelte door de veroordeelde is verricht, ten aanzien van een ander gedeelte sprake is van onmogelijkheid tot het verrichten ervan door de veroordeelde,

en het overige gedeelte onverricht is gebleven zonder dat van zodanige onmogelijkheid sprake is,

2) Indien in het geval bedoeld in vraag 1), van de prestaties een gedeelte onverricht is gebleven zonder dat te dien aanzien van onmogelijkheid tot zodanige verrichting sprake is, en dientengevolge een wanverhouding is ontstaan tussen enerzijds de dwangsom en anderzijds de waarde van het onverricht gebleven gedeelte van de prestaties, kan die wanverhouding dan grond opleveren voor de rechter die de dwangsom had opgelegd, om haar op een daartoe strekkende vordering van de veroordeelde op te heffen of te verminderen?»

Ten aanzien van de loop van het geding

(...)

Ten aanzien van het recht

Ten aanzien van de eerste vraag

Overwegende dat het in deze vraag bedoelde geval daardoor wordt gekenmerkt dat de rechter die de dwangsom heeft opgelegd — blijkens de uitlegging die op grond van de door hem daarbij gekozen formulering aan de vraag ten grondslag ligt — elk van de verschillende prestaties waartoe hij veroordeelde van zodanig gewicht achtte dat geheel of ten dele niet voldoen aan de veroordeling tot het verrichten van elke prestatie het verbeuren van de gehele dwangsom wettigt;

Overwegende dat in dat geval de eerste vraag ontkennend moet worden beantwoord; dat immers de gehele of gedeeltelijke onmogelijkheid voor de veroordeelde om aan de veroordeling tot het verrichten van één of meer van die prestaties te voldoen, de rechter die de dwangsom heeft opgelegd, naar luid van artikel 4, lid 1, van de Eenvormige Beneluxwet betreffende de dwangsom, wel bevoegd maakt de dwangsom voor zover betrekking hebbend op die prestatie(s) op te heffen of te verminderen, maar niet om de dwangsom voor zover betrekking hebbende op de andere prestatie(s) op te heffen of te verminderen, terwijl dit laatste door de bij het opleggen van de dwangsom gekozen formulering ten gevolge heeft dat de dwangsom ten volle blijft verschuldigd;

Overwegende dat daarbij evenwel nog opmerking verdient dat artikel 4, lid 1, wel toelaat dat in het in de vraag bedoelde geval de rechter verklaart dat de dwangsom niet meer of niet meer ten volle verschuldigd is voor zover zij betrekking heeft op prestatie(s) met betrekking waartoe hij vorenbedoelde onmogelijkheid aannemelijk oordeelt, bij hoedanige verklaring de veroordeelde belang kan hebben voor het geval dat hij de andere prestatie(s) alsnog verricht;

Ten aanzien van de tweede vraag

Overwegende dat de tekst van en de toelichting op artikel 4, lid 1, buiten twijfel stellen dat de rechter uitsluitend in geval van blijvende of tijdelijke, gehele of gedeeltelijke onmogelijkheid voor de veroordeelde om aan de hoofdveroordeling te voldoen, bevoegd is om een dwangsom op te heffen of te verminderen;

Overwegende dat daaruit volgt dat ook de tweede vraag ontkennend moet worden beantwoord;

(...)

Verklaart voor recht:

Ingeval de rechter een partij op straffe van één dwangsom heeft veroordeeld tot het verrichten van een aantal verschillende prestaties, en daarbij heeft bepaald dat deze

dwangsom wordt verbeurd voor elk geheel of gedeeltelijk in gebreke blijven om een of meer van die prestaties te verrichten, laat artikel 4 van de Eenvormige Wet niet toe dat die rechter op een daartoe strekkende vordering van de veroordeelde de dwangsom opheft of vermindert indien van die prestaties een gedeelte door de veroordeelde is verricht, ten aanzien van een ander gedeelte sprake is van onmogelijkheid tot het verrichten ervan door de veroordeelde, en het overige gedeelte onverricht is gebleven zonder dat van zodanige onmogelijkheid sprake is;

Indien in bovenbedoeld geval, van de prestaties een gedeelte onverricht is gebleven zonder dat te dien aanzien van onmogelijkheid tot zodanige verrichting sprake is, en dientengevolge een wanverhouding is ontstaan tussen enerzijds de dwangsom en anderzijds de waarde van het onverricht gebleven gedeelte van de prestaties, kan die wanverhouding geen grond opleveren voor de rechter die de dwangsom had opgelegd, om haar op een daartoe strekkende vordering van de veroordeelde op te heffen of te verminderen.

HOF VAN CASSATIE

2e KAMER — 18 NOVEMBER 1986

Voorzitter: de h. Screvens

Raadsheer-rapporteur: de h. Marchal

Advocaat-generaal: de h. Tillekaerts

Advocaten: mrs. Dewever en Van Ommeslaghe

1. Handelspraktijken — Merk — Art. 61 W.H.P. — 2. Strafvordering — Klachtdelict — Merk — 3. Merk — Art. 14 W. 1 april 1879 — Benadeelde.

1. Op daden van namaking die onder toepassing vallen van de wet betreffende de fabrieks- en handelsmerken, vindt art. 61 W.H.P. geen toepassing.

2. Art. 14 van de wet van 1 april 1879 stelt de uitoefening van de strafvordering waarin die wet voorziet, afhankelijk van een klacht van de benadeelde partij.

3. Niet vereist is dat de benadeelde partij in de zin van art. 14 van de wet van 1 april 1879 voldoet aan de in art. 12, A, van de Eenvormige Beneluxwet inzake de warenmerk gestelde voorwaarde.

V. t/ N.V. I.

Gelet op het bestreden arrest, op 17 april 1985 door het Hof van Beroep te Gent gewezen;

Overwegende dat de eiser V. werd vervolgd ter zake dat hij: A. met overtreding van de artikelen 8, eerste en derde lid, en 9 tot en met 14 van de wet van 1 april 1879 betreffende de fabrieks- en de handelsmerken, op de produkten van zijn nijverheid of de voorwerpen van zijn handel bedrieglijk een aan een ander toebehorend merk heeft geplaatst of door bijvoeging, wegneming of om het even welke verandering te hebben doen voorkomen, namelijk het merk «Super Croisé Champion I.» heeft aangebracht op biljartlakens die niet vervaardigd zijn door de N.V. I., ten nadele van de N.V. I. die klacht neerlegt; B. met overtreding van de artikelen 8, eerste en vierde lid, en 9 tot en

met 14 van de voormelde wet van 1 april 1879, wetens heeft verkocht, te koop gesteld of in de handel gebracht producten met een nagemaakt merk of met een bedrieglijk geplaatst merk, namelijk biljartlakens voorzien van het vals merk «Super Croisé Champion I.», ten nadele van de N.V. I., die klacht neerlegt; C. met overtreding van de artikelen 54, 54bis, 55, littera i, 61 en 67 van de wet van 14 juli 1971 betreffende de handelspraktijken, met kwade trouw, met de eerlijke handelsgebruiken strijdige daden heeft gesteld, door als handelaar of ambachtsman de beroepsbelangen van een of meerdere handelaars of ambachtslui te hebben geschaad of getracht te schaden, namelijk door het in de handel brengen van biljartlakens valselijk voorzien van het handelsmerk «Super Croisé Champion I.», ten nadele van de N.V. I., die klacht neerlegt;

I. Op de voorziening van V., beklaagde:

A. In zoverre de voorziening gericht is tegen de beslissing waarbij de strafvordering tegen eiser ter zake van de telastleggingen A en B niet ontvankelijk wordt verklaard:

Overwegende dat de voorziening bij gebrek aan belang niet ontvankelijk is;

B. In zoverre de voorziening gericht is tegen de beslissing waarbij eiser veroordeeld wordt wegens de telastlegging C:

Over het ambtshalve aangevoerde middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 8 van de wet van 1 april 1879 betreffende de fabrieks- en handelsmerken, 54, 55, 56 en 61 van de wet van 14 juli 1971 betreffende de handelspraktijken:

Overwegende dat het arrest eiser veroordeelt op grond van artikel 61 van de wet van 14 juli 1971 betreffende de handelspraktijken ter zake dat hij met kwade trouw een van de in artikel 55 van die wet vermelde bepalingen heeft overtreden, namelijk littera i, de bepaling van artikel 54 dat elke daad strijdig met de eerlijke gebruiken op handelsgebied verbiedt;

Overwegende dat uit de vermeldingen van het arrest, inzonderheid uit de bewoordingen van de telastleggingen A, B en C, blijkt dat de daden die ten deze als strijdig met de eerlijke gebruiken op handelsgebied worden omschreven, ook worden gekwalificeerd als daden van namaking die onder het bepaalde vallen van artikel 8 van de wet van 1 april 1879 betreffende de fabrieks- en handelsmerken; dat het arrest evenwel de strafvordering, wat betreft de telastleggingen A en B, niet ontvankelijk verklaart omdat verweerster, die op grond van de wet van 1 april 1879 klacht neerlegde, daartoe geen hoedanigheid had, nu zij noch merkhouder noch cessionaris of licentiehoudster van het betrokken merk was, welke redengeving enkel betrekking heeft op de ontvankelijkheid van de strafvordering die, met aanvoering van de feiten omschreven in de telastleggingen A en B, op grond van artikel 8 van de wet van 1 april 1879 was ingesteld, en geen verband houdt met de gegrondheid ervan;

Overwegende dat uit de artikelen 55 en 61 van de wet van 14 juli 1971 in hun onderlinge samenhang blijkt dat de strafvordering op grond van artikel 61 nauw verbonden is met de vordering tot staking bepaald bij artikel 55; dat feiten die geen aanleiding kunnen geven tot een vordering tot staking op grond van artikel 55 niet met toepassing van artikel 61 kunnen worden bestraft;

Overwegende dat artikel 56 van evengenoemde wet bepaald dat artikel 55 geen toepassing vindt op daden van namaking die onder toepassing vallen onder meer van de wet betreffende de fabrieks- en handelsmerken; dat uit het vorenbestaande volgt dat artikel 61 op die daden van namaking evenmin toepassing vindt;

Dat het arrest eisers veroordeling wegens overtreding van artikel 61 van de wet van 14 juli 1971 niet naar recht verantwoordt;

C. In zoverre de voorziening gericht is tegen de beslissing op de civielrechtelijke vordering van verweerster tegen eiser:

Overwegende dat de vernietiging meebrengt van de niet-definitieve beslissing op de civielrechtelijke vordering die het gevolg is van eerstgenoemde beslissing, ook al wordt de vernietiging van de beslissing op de strafvordering ambtshalve uitgesproken;

II. Op de voorziening van de N.V. I., burgerlijke partij:

A. In zoverre de voorziening gericht is tegen de beslissing op de strafvordering tegen V. wat betreft de telastleggingen A en B:

Overwegende dat eiseres, burgerlijke partij die niet in kosten van die vordering is veroordeeld, geen hoedanigheid heeft om tegen die beslissing cassatieberoep in te stellen;

Dat de voorziening mitsdien niet ontvankelijk is;

B. In zoverre de voorziening gericht is tegen de beslissing op de civielrechtelijke vordering van eiseres tegen verweerder wat betreft de telastleggingen A en B:

Over het middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 8 tot en met, en in het bijzonder, 14 van de wet van 1 april 1879 betreffende de fabrieks- en de handelsmerken, 1, 11 en 13 van de Eenvormige Beneluxwet op de warenmerken van 19 maart 1962 (opgenomen in de Belgische wetgeving bij wet van 30 juni 1969),

doordat het arrest beslist: «De strafvordering kan slechts ingesteld worden op klacht van de benadeelde partij (artikel 14 van de wet van 1 april 1879). Uit de onderlinge samenhang van de artikelen 1 en 11 van de Benelux Merkenwet blijkt dat de benadeelde partij de houder kan zijn van een gedeponeerde merk, evenals de overnemer en de licentiehoudster, welke laatste in voorkomend geval met de houder moet optreden. In casu is de klaagster de N.V.I. Uit de neergelegde stukken blijkt dat de houder van het merk 'super croisé champion I.' niet de klaagster is maar de N.V. A. Uit deze stukken blijkt niet dat op het Benelux Merkenbureau een schriftelijke afstand, overdracht of licentie werd geregistreerd. Zelfs zo in feite een dergelijke overdracht of licentie mocht bestaan tussen partijen, dan kon zij in die omstandigheid niet worden tegengeworpen aan derden, zodat de klaagster de wettelijke bescherming niet kan genieten», en bijgevolg de strafvordering wat betreft de telastleggingen onontvankelijk verklaart,

terwijl artikel 14 van de wet van 1 april 1879 bepaalt dat de uitoefening van de strafvordering afhankelijk is van een klacht van de benadeelde partij en deze bepaling door de Eenvormige Beneluxwet noch werd opgeheven, noch gewijzigd en de klacht dus openstaat voor elke persoon die rechtstreeks schade lijdt door de namaak; het arrest derhalve, door te beslissen dat ingevolge de invoering van de Eenvormige Beneluxwet de strafbepalingen van de wet van 1 april 1879 aangepast werden aan deze bepalingen een onwettige

interpretatie geeft (schending van alle in het middel ingeroepen bepalingen):

Overwegende dat artikel 14 van de wet van 1 april 1879 betreffende de fabrieks- en handelsmerken de uitoefening van de strafvordering waarin die wet voorziet, afhankelijk stelt van een klacht van de benadeelde partij;

Overwegende dat het arrest de strafvordering, die op klacht van eiseres op grond van die wet was ingesteld, niet ontvankelijk verklaart; dat het tot die beslissing komt, een deels door te overwegen dat uit de onderlinge samenhang van de artikelen 1 en 11 van de Eenvormige Beneluxwet op de warenmerken blijkt dat de benadeelde partij merkhouders kan zijn van een gedeponerd merk, of de cessionaris of de licentiehouders van zulk een merk, in welk geval zij met de merkhouders moet optreden, anderdeels door vast te stellen dat eiseres geen merkhouders, cessionaris, of licentiehouders is van het betrokken merk, en door daaruit af te leiden dat eiseres niet als benadeelde partij in de zin van artikel 14 van de wet van 1 april 1879 kan handelen;

Overwegende dat artikel 14 van de wet van 1 april 1879 niet bepaalt dat de benadeelde partij slechts hoedanigheid heeft om klacht neer te leggen indien zij merkhouders, cessionaris of licentiehouders is van het nagemaakte merk;

Overwegende dat, naar luid van artikel 12, A, eerste lid, van de Eenvormige Beneluxwet op de warenmerken, niemand, welke vordering hij ook instelt, in rechte bescherming kan inroepen voor een teken dat als merk beschouwd wordt in de zin van artikel 1 van die wet, tenzij hij het op regelmatige wijze heeft gedeponerd en zo nodig de inschrijving ervan heeft doen vernieuwen;

Overwegende dat de vraag of de in deze bepaling vervatte rechtsregel van toepassing is op de benadeelde partij die klacht neerlegt met het oog op strafrechtelijke vervolging, een uitleg van die regel noodzakelijk maakt;

Dat krachtens artikel 6, lid 3, van het Verdrag betreffende de instelling en het statuut van het Benelux-Gerechtshof, ondertekend te Brussel op 31 maart 1965, het Hof van Cassatie in principe verplicht is de vraag betreffende de uitleg van die rechtsregel aan het Benelux-Gerechtshof voor te leggen;

Dat evenwel, met toepassing van artikel 6, lid 4, van dit verdrag, het Hof mag nalaten de vraag aan het Benelux-Gerechtshof voor te leggen, nu het zich verenigt met het antwoord door het Beneluxhof gegeven op 23 december 1985 in zijn arrest A 83/4 in zake van het openbaar ministerie en Unbas en anderen tegen De Laet en anderen, en het van oordeel is dat er ingevolge dit antwoord redelijkerwijze geen twijfel kan bestaan omtrent de oplossing van de geroepen vraag tot uitleg;

Overwegende dat het Benelux-Gerechtshof in zijn arrest van 23 december 1985 voor recht verklaart: «Op de vraag of de exclusieve distributeur die geen licentiehouders is van het merk waarvan de waren die hij verdeelt zijn voorzien, ter zake van namaking van dit merk schadevergoeding kan vorderen, ook al voldoet hij niet aan de in artikel 12 BMW gestelde voorwaarde dat hij het merk op regelmatige wijze heeft gedeponerd moet in zoverre bevestigend worden geantwoord dat zodanige exclusieve distributeur die aldus schadevergoeding vordert, dusdoende niet in de zin van artikel 12A BMW in rechte bescherming voor dat merk in-

roept; dat het antwoord voor het overige afhangt van het ter plaatse geldende gemene recht»;

Overwegende dat uit deze uitleg volgt dat niet is vereist dat de benadeelde partij in de zin van artikel 14 van de wet van 1 april 1879 voldoet aan de in artikel 12A van de Eenvormige Beneluxwet inzake de warenmerken gestelde voorwaarde, nu zij de rechtsvordering tot herstel van de schade door het misdrijf van namaking veroorzaakt ook voor de strafrechter kan instellen;

Dat het arrest voormeld artikel 14 schendt;

(...)

HOF VAN CASSATIE

2e KAMER — 12 DECEMBER 1986

Voorzitter: de h. Screvens

Raadsheer-rapporteur: de h. Marchal

Advocaat-generaal: de h. Declercq

Advocaat: mr. Van Passel

Vervoer — Reglementering — Vervoer van personeel naar de zetel van de onderneming of de plaats van het werk — Bewijs van geneeskundige schifting.

De autobestuurder die met een autovoertuig personeel vervoert van de zetel van de onderneming tot de plaats van het werk, moet houder zijn van een bewijs van geneeskundige schifting afgegeven door de minister van Verkeerswezen, zelfs wanneer dat vervoer verricht wordt tijdens de diensturen van het personeel, aangezien het regentsbesluit van 15 mei 1947 slechts een uitzondering maakt in het enkele geval dat het vervoer geschiedt tijdens de dienstprestaties of wanneer die opdrachten vervoer noodzakelijk maken.

M. en T.

Gelet op het bestreden vonnis, op 4 juni 1986 in hoger beroep gewezen door de Correctionele Rechtbank te Turnhout;

I. Op de voorzieningen van Michel M. en Monique T. beklaagden:

Over het middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 1, eerste lid, E, a, 3 van het besluit van de Regent van 15 mei 1947, houdende regeling van de geneeskundige schifting van en het geneeskundig toezicht op de autobestuurders van de openbare autobusdiensten, de bijzondere autobusdiensten, de autocardiendiensten, de taxidiensten en van de andere bij de besluitwet van 30 december 1946 bedoelde diensten tot vervoer van personen door middel van automobielen, en 97 van de Grondwet,

doordat het bestreden vonnis de veroordeling van de eisers laat steunen op het feit dat de bestuurder voor het vervoer van personeel buiten en tijdens de dienstprestaties in het bezit diende te zijn van het bewijs van geneeskundige schifting door de minister van Verkeerswezen uitgereikt, (...)

Overwegende dat de eisers vervolgd waren, de eerste wegens overtreding van artikel 3, 1°, van het in het middel

vermelde besluit van de Regent van 15 mei 1947, de tweede wegens overtreding van artikel 3, 2°, van dit besluit; dat zij bij conclusie aanvoerden dat artikel 2 van voornoemd besluit, dat in de bij artikel 3 gesanctioneerde verplichting voorziet, ten deze niet van toepassing was en ten betoge hiervan deden gelden dat uit de onderlinge samenhang van dit besluit en van de besluitwet van 30 december 1946 houdende herziening en coördinatie van de wetgeving betreffende het bezoldigd vervoer van personen door middel van automobielen, waarnaar het besluit verwijst en dat enkel van toepassing is op bezoldigd vervoer, blijkt dat «er geen schiftingsbewijs noodzakelijk is voor het gratis vervoer van personeel door de werkgever op eigen verantwoordelijkheid en met zijn eigen materiaal ingericht met het oog op het vervoer van het personeel tijdens zijn dienstprestaties»;

Overwegende dat het bestreden vonnis, met overneming van de redenen van het beroepen vonnis, vaststelt dat de eiseres Monique T., als aangestelde van de eiseres P.V.B.A. C., «s morgens en 's avonds de werklieden van de genoemde vennootschap liet vervoeren door (de eiser) M. met een door haar ter beschikking gesteld voertuig, van de zetel van de vennootschap te Antwerpen tot de plaats van het werk te Amsterdam» en dat «artikel 2 van de besluitwet van 30 december 1946 bepaalt dat de vervoerdiensten, door de werkgever met eigen materiaal en op eigen verantwoordelijkheid uitsluitend ten behoeve van zijn personeel ingericht en geëxploiteerd, buiten de besluitwet vallen, voor zover daar voor dat personeel geen geldelijke of andere last uit voortvloeit; hetzelfde artikel echter tevens bepaalt dat de Koning aan die vervoerdiensten al of niet een gedeelte kan opleggen van de bij (de artikelen) 28 en 29 voorziene verplichtingen welke op de diensten waarvoor een machtiging vereist is, rusten, inzonderheid die betreffende de geneeskundige schifting van en het geneeskundig toezicht op de autobestuurders; het regentsbesluit van 15 mei 1947 ter uitvoering van die bepalingen voorschrijft dat 'iedere autobestuurder houder moet zijn van een bewijs van geneeskundige schifting' uitgereikt onder de bij het besluit vastgestelde voorwaarden, en eraan toevoegt dat onder autobestuurder moet worden verstaan 'ieder persoon, die geregeld of toevallig, een automobiel bestuurt gebezigd voor de exploitatie van personenvervoerdiensten' waartoe, onder de in artikel 2, tweede lid, 1°, van de besluitwet van 30 december 1946 opgesomde diensten, de vervoerdiensten moeten worden gerekend die zijn opgericht om het personeel te vervoeren van en naar de zetel van de onderneming of de arbeidsplaats»;

Overwegende dat het bestreden vonnis voorts releveert dat ten deze door de controleur van het Ministerie van Verkeerswezen werd vastgesteld dat het vervoer plaatsvond buiten de dienstprestaties, en oordeelt dat «zelfs wanneer het vervoer verricht zou zijn tijdens de diensturen van het personeel de bestuurder nog in het bezit diende te zijn van een schiftingsbewijs aangezien het (besluit van de Regent) slechts een uitzondering maakt in het enkele geval dat het vervoer geschiedt tijdens de eigenlijke dienstprestaties van het personeel of wanneer die opdrachten vervoer noodzakelijk maken, wat in casu niet het geval was»;

Overwegende dat het bestreden vonnis zodoende de conclusie van de eisers beantwoordt en de beslissing naar recht verantwoordt;

Dat het middel niet kan worden aangenomen;

(...)

NOOT-Zie Cass., 12 december 1979, *Arr. Cass.*, 1979-80, nr. 238, *Pas.*, 1980, I, 463; Cass., 29 februari 1984, *R.W.*, 1984-85, 1299.

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER — 15 JANUARI 1987

Voorzitter-rapporteur: de h. Bosly

Advocaat-generaal: de h. Piret

Advocaten: mrs. Simont en Dassesse

1. Strafvordering — Kwalificatie van het aanhangig gemaakte strafbaar feit — Nieuw feit — Bevoegdheid van de strafrechter — 2. Gewijsde (Rechterlijk) — Verkeersongeval — Veroordeling door de strafrechter wegens misdrijf uit onvoorzichtigheid — Regresvordering van de motorrijtuigenverzekeraar voor de burgerlijke rechter wegens dronkenschap.

1. In correctionele of in politiezaken moet het vonnisrecht aan het ten laste gelegde feit de juiste kwalificatie geven en daartoe, met eerbiediging van het recht van verdedigingen, de oorspronkelijke kwalificatie verbeteren, aanvullen of vervangen. Het mag evenwel, wanneer het uitspraak moet doen over een feit waaraan slechts één kwalificatie gegeven is, de beklaagde niet veroordelen uit hoofde van verschillende misdrijven zonder aanvullende dagvaarding of vrijwillige verschijning, ook als het voor het geheel van de misdrijven slechts één enkele straf uitspreekt op grond dat die misdrijven te zamen met het oorspronkelijk ten laste gelegde feit slechts een enkel strafbaar feit vormen.

2. Wanneer de strafrechter kennis genomen heeft van een wanbedrijf uit onvoorzichtigheid en van de strafbare feiten die bestanddelen van dat wanbedrijf zijn, maar niet van een feit van dronkenschap of alcoholintoxicatie, en er voor dit laatste geen aanvullende dagvaarding of vrijwillige verschijning van de beklaagde geweest is, beslist de burgerlijke rechter bij wie tegen de beklaagde achteraf een regresvordering op grond van dronkenschap is aangebracht, wettig dat de strafrechter geen uitspraak heeft gedaan over de dronkenschap van de beklaagde of over het al dan niet bestaan van een oorzakelijk verband tussen de dronkenschap en de schadelijke gevolgen van het ongeval.

C. t/ N.V. L.

Gelet op het bestreden arrest, op 18 april 1985 door het Hof van Beroep te Bergen gewezen;

Over het middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 65, 418, 420 van het Strafwetboek, 3, 4 van de wet van 17 april 1878 houdende de voorafgaande titel van het Wetboek van Strafvordering, 182 van het Wetboek van Strafvordering, 1382, 1383 van het Burgerlijk Wetboek en 97 van de Grondwet, en ook uit de miskennning van het algemeen rechtsbeginsel van het gezag van gewijsde in strafzaken,

doordat het arrest, na te hebben vastgesteld dat, ten deze, de strafrechter kennis had genomen van een wanbedrijf uit onvoorzichtigheid en van strafbare feiten die bestanddelen van dat wanbedrijf zijn, maar niet van een feit van dronkenschap of alcoholintoxicatie, en dat (eiser) niet vrijwillig is verschenen om zich over een ander feit dan de in de dagvaarding aangevoerde feiten te verantwoorden, verweersters verhaalsvordering, die op eisers dronkenschap is gegrond, in haar geheel aanneemt, op grond «dat de Politierechtbank te Thuin niet wettig kennis kon nemen (van een ander feit dan de in de dagvaarding aangevoerde feiten); dat zij dat ook niet heeft gedaan en derhalve geen uitspraak heeft gedaan over de staat van dronkenschap of alcoholintoxicatie (van eiser) op het ogenblik van het ongeval op 20 februari 1980; dat zij die staat hoegenaamd niet in aanmerking heeft genomen, hetzij om hem als een bestanddeel van het wanbedrijf uit onvoorzichtigheid te beschouwen, hetzij om hem als een zodanig bestanddeel uit te sluiten; dat daaruit volgt dat het burgerlijk rechtscollege, aan de hand van de door de partijen verstrekte gegevens mag nagaan of de tot staving van de vordering aangevoerde dronkenschap is aangetoond»,

terwijl, eerste onderdeel, eiser in zijn appelconclusie heeft betoogd «dat de politierechtbank kennis had genomen van een telastlegging onopzettelijk toebrengen van slagen en verwondingen (artikelen 418 en 420 van het Strafwetboek), die elke fout dekt die de oorzaak of een van de oorzaken van de schade is geweest; derhalve, als het feit van de eventuele dronkenschap een feit is dat verschilt van de fout of de fouten die de schade hebben veroorzaakt, dat zou betekenen dat de eventuele dronkenschap geen oorzakelijk verband met het ongeval en zijn gevolgen vertoont; die noodzakelijke gevolgtrekking eveneens belet dat de vordering wordt aangenomen, omdat er geen oorzakelijk verband is tussen de zware fout en het ongeval; de strafrechter, zoals de eerste rechter heeft beklemtoond, uitspraak heeft gedaan over het oorzakelijk verband, aangezien hij kennis heeft genomen van een overtreding van de artikelen 418 en 420 van het Strafwetboek en zijn beslissing erga omnes geldt»; zodat het arrest, dat niet antwoordt op dit middel afgeleid uit het ontbreken van een oorzakelijk verband tussen de schade en eisers dronkenschap, nu de dronkenschap een feit is dat is afgescheiden van de telastlegging onopzettelijk toegebrachte slagen en verwondingen, niet regelmatig met redenen is omkleed (schending van artikel 97 van de Grondwet);

tweede onderdeel, de strafrechter het bij hem aanhangig gemaakte strafbaar feit moet onderzoeken op alle punten die de Strafwet raken: onder feit moet worden verstaan het materieel feit dat ter kennis van de rechter is gebracht, ten deze het ongeval van 20 februari 1980 met alle desbetreffende omstandigheden en de verwondingen die Roland R. daardoor heeft opgelopen; dronkenschap aan het stuur strafrechtelijk wordt gestraft; de feitenrechter, indien de dronkenschap of alcoholintoxicatie van eiser een van de bestanddelen van het aan eiser ten laste gelegde wanbedrijf slagen en verwondingen toegebracht uit onvoorzichtigheid zou zijn geweest, dit had moeten vaststellen; zodat het arrest, dat beslist dat het ongeval, en inzonderheid de schade van Roland R., een oorzakelijk verband met eisers dronkenschap vertoont, na te hebben vastgesteld dat eiser werd veroordeeld wegens het wanbedrijf van slagen en verwon-

dingen toegebracht uit onvoorzichtigheid en strafbare feiten die bestanddelen van dat wanbedrijf zijn, maar niet wegens feiten van dronkenschap noch van alcoholintoxicatie van eiser, het beginsel miskent dat de strafrechter het bij hem aanhangig gemaakte feit moet onderzoeken op alle punten die de Strafwet raken (schending van de in het middel aangewezen bepalingen en inzonderheid van de artikelen 65, 418 en 420 van het Strafwetboek); althans de beslissing van het arrest over het bestaan van een oorzakelijk verband tussen de schade van Roland R. en eisers dronkenschap wordt tegengesproken door de vaststelling van het arrest dat noch de dronkenschap noch de alcoholintoxicatie van eiser behoorden tot de bestanddelen van het wanbedrijf slagen en verwondingen toegebracht uit onvoorzichtigheid, en het arrest wegens die tegenstrijdigheid, noch regelmatig met redenen is omkleed (schending van artikel 97 van de Grondwet), noch naar recht is verantwoord (schending van de artikelen 97 van de Grondwet, 65, 418, 420 van het Strafwetboek, 1382 en 1383 van het Burgerlijk Wetboek);

derde onderdeel, de strafrechter, bij veroordeling wegens het onopzettelijk toebrengen van verwondingen, noodzakelijk beslist dat de beklaagde een fout heeft begaan die een gebrek aan voorzichtigheid en voorzorg uitmaakt, en bovendien dat er een oorzakelijk verband bestaat tussen de fout en de verwondingen; de Politierechtbank te Thuin, door eiser te veroordelen wegens slagen en verwondingen die uit onvoorzichtigheid zijn toegebracht aan Roland R. en wegens strafbare feiten die bestanddelen van dat wanbedrijf zijn, zonder dat daarin de dronkenschap of de alcoholintoxicatie van eiser is begrepen, zeker en noodzakelijk heeft beslist dat noch de dronkenschap, noch de alcoholintoxicatie van eiser de oorzaak van de verwondingen van Roland R. waren; zodat het arrest, door te beslissen dat verweerder tegen eiser het verhaalrecht kon uitoefenen, waarover zij krachtens artikel 24 van de verzekeringspolis beschikt, omdat het schadegeval en dus ook de verwondingen van Roland R. een oorzakelijk verband met eisers dronkenschap vertoonden, het gezag van gewijsde van het vonnis van 15 september 1980 van de Politierechtbank te Thuin miskent (schending van de in het middel aangewezen bepalingen en inzonderheid van de artikelen 418, 420 van het Strafwetboek, 3 en 4 van de wet van 17 april 1878 houdende de voorafgaande titel van het Wetboek van Strafvordering en miskenning van het algemeen rechtsbeginsel van het gezag van gewijsde in strafzaken);

vierde onderdeel, de strafrechter, wanneer de dronkenschap of de alcoholintoxicatie van de beklaagde een bestanddeel van het wanbedrijf uit onvoorzichtigheid is, wegens de onsplitsbaarheid van het feit en met toepassing van artikel 65 van het Strafwetboek, alleen de zwaarste straf moet uitspreken; de burgerlijke rechter, wanneer de strafrechter, die kennis neemt van een vervolging wegens een wanbedrijf slagen en verwondingen toegebracht uit onvoorzichtigheid en van een ander misdrijf dat ook een gebrek aan voorzichtigheid en voorzorg kan uitmaken, wegens die misdrijven twee afzonderlijke straffen heeft uitgesproken, wegens het gezag van gewijsde van die beslissing moet oordelen dat het misdrijf niets te maken heeft met het wanbedrijf uit onvoorzichtigheid en dat het geen oorzakelijk verband houdt met de schade ten gevolge van het ongeval; de burgerlijke rechter, wanneer hij kennis neemt van

de verhaalsvordering van de verzekeraar gegrond op de dronkenschap van zijn verzekerde, en beslist dat het wanbedrijf slagen en verwondingen toegebracht uit onvoorzichtigheid, dat de schade heeft veroorzaakt, en waarvoor de verzekerde door de strafrechter is veroordeeld, en de dronkenschap van de verzekerde twee afzonderlijke strafbare feiten zijn, derhalve niet kan beslissen dat de dronkenschap een oorzakelijk verband vertoont met de schade; zodat het arrest, dat beslist dat het schadegeval, en inzonderheid de door Roland R. geleden schade, een oorzakelijk verband vertoont met eisers dronkenschap, na te hebben vastgesteld dat hij werd veroordeeld wegens een wanbedrijf slagen en verwondingen toegebracht uit onvoorzichtigheid en wegens strafbare feiten die bestanddelen van dat wanbedrijf zijn, zonder dat daarin de dronkenschap of de alcoholintoxicatie van eiser is begrepen, en na te hebben vastgesteld dat de dronkenschap of de alcoholintoxicatie van eiser een strafbaar feit is dat afgescheiden is van het wanbedrijf onopzettelijk toegebrachte slagen en verwondingen, het gezag van gewijsde van het vonnis van 15 september 1980 van de Politie rechtbank te Thuin miskent (schending van de in het middel aangewezen bepalingen en inzonderheid van de artikelen 3 en 4 van de wet van 17 april 1878 houdende de voorafgaande titel van het Wetboek van Strafvordering, miskenning van het algemeen beginsel van het gezag van gewijsde in strafzaken en schending van artikel 65 van het Strafwetboek) alsook de regels van het burgerlijk recht betreffende het oorzakelijk verband tussen feit en schade (schending van de artikelen 1382 en 1383 van het Burgerlijk Wetboek):

Wat het eerste onderdeel betreft:

Overwegende dat het arrest, door de in het middel weergegeven consideransen, eisers conclusie beantwoordt waarin het tegengestelde wordt beweerd;

Dat het onderdeel feitelijke grondslag mist;

Wat het tweede onderdeel betreft:

Overwegende dat het vonnisgerecht in correctionele of in politiezaken aan het ten laste gelegde feit de juiste kwalificatie moet geven en daartoe, met eerbiediging van het recht van verdediging, de oorspronkelijke kwalificatie moet verbeteren, aanvullen of vervangen; dat het evenwel, wanneer het uitspraak moet doen over een feit waaraan slechts één kwalificatie gegeven is, de beklaagde niet mag veroordelen uit hoofde van verschillende misdrijven zonder aanvullende dagvaarding of vrijwillige verschijning, ook als het voor het geheel van de misdrijven slechts één enkele straf uitspreekt op grond dat die misdrijven te zamen met de onopzettelijke slagen of verwondingen slechts een enkel strafbaar feit vormen;

Overwegende dat het arrest erop wijst dat de Politie rechtbank te Thuin ten deze namelijk kennis had genomen «van een wanbedrijf uit onvoorzichtigheid (onopzettelijk toegebrachte slagen of verwondingen) en van strafbare feiten die bestanddelen van dat wanbedrijf zijn, zonder dat daarin dronkenschap of alcoholintoxicatie is begrepen», en dat eiser, wegens de feiten waarvan de rechter kennis had genomen, bij vonnis van 15 september 1980, dat thans kracht van gewijsde heeft verkregen, tot geldboeten is veroordeeld;

Overwegende dat het arrest, dat nog vaststelt dat eiser niet vrijwillig is verschenen om zich over een ander feit dan

de in de dagvaarding aangevoerde feiten te verantwoorden, terecht beslist «dat de Politie rechtbank te Thuin niet wettig kennis kon nemen van een dergelijk feit, dat zij dat ook niet heeft gedaan en derhalve geen uitspraak heeft gedaan over de staat van dronkenschap of alcoholintoxicatie (van eiser) op het ogenblik van het ongeval op 20 februari 1980; dat zij die staat hoegenaamd niet in aanmerking heeft genomen, hetzij om hem als een bestanddeel van het wanbedrijf uit onvoorzichtigheid te beschouwen, hetzij om hem als een zodanig bestanddeel uit te sluiten»;

Dat het onderdeel, in zoverre het steunt op de onjuiste bewering dat de strafrechter de staat van dronkenschap of alcoholintoxicatie van eiser had moeten vaststellen, niet kan worden aangenomen;

Overwegende dat het arrest, dat zegt dat de feitenrechter een feit van dronkenschap of alcoholintoxicatie hoegenaamd niet in aanmerking heeft genomen, hetzij om het als een bestanddeel van het wanbedrijf uit onvoorzichtigheid te beschouwen, hetzij om het als een zodanig bestanddeel uit te sluiten, niet tegenstrijdig is wanneer het beslist, na zelf te hebben onderzocht «of, in het licht van de gegevens die de partijen hebben verstrekt, de tot staving van de vordering aangevoerde dronkenschap is aangetoond», dat eiser in staat van dronkenschap verkeerde, dat verweerster de verhaalsvordering kon instellen en dat eiser niet had aange-toond, overeenkomstig artikel 25.10 van de verzekeringspolis, dat er geen oorzakelijk verband bestond tussen het schadegeval en de dronkenschap;

Dat het onderdeel, in zoverre het aanvoert dat de motieven van het arrest tegenstrijdig zijn, feitelijke grondslag mist;

Wat het derde en het vierde onderdeel betreft:

Overwegende dat het gezag van gewijsde in strafzaken enkel geldt voor al hetgeen de strafrechter op de straffvordering zeker en noodzakelijk heeft beslist met inachtneming van de redenen waarop hij die beslissing noodzakelijk heeft laten steunen, ten aanzien van het bestaan van de aan de beklaagde ten laste gelegde feiten, ongeacht de omschrijving ervan;

Overwegende dat het hof van beroep, zoals uit het antwoord op het tweede onderdeel blijkt, wettig beslist dat, ten deze, de politierechter geen uitspraak heeft gedaan, en zulks ook niet kon doen bij ontstentenis van een dagvaarding wegens dronkenschap en van vrijwillige verschijning van de beklaagde deswege, over de dronkenschap van eiser op het ogenblik van het ongeval en evenmin over het al dan niet bestaan van een oorzakelijk verband tussen de dronkenschap en de schadelijke gevolgen van het ongeval, onder meer de verwondingen van de getroffene Roland R.;

Dat het hof van beroep derhalve niet heeft beslist dat het wanbedrijf slagen en verwondingen uit onvoorzichtigheid, dat de schade heeft veroorzaakt waarvoor eiser door de strafrechter was veroordeeld, en zijn staat van dronkenschap twee afzonderlijke strafbare feiten waren;

Dat de onderdelen niet kunnen worden aangenomen;
(...)

HOF VAN BEROEP TE ANTWERPEN**3e KAMER — 23 APRIL 1986**

Voorzitter: de h. Van Nuffel

Raadsheren: de h. Van Coppenolle en mevr. Spinoy

Advocaat-generaal: de h. Rigaux

Advocaat: mr. Lambeets

Echtscheiding — Door onderlinge toestemming — Overeenkomsten — Schenking aan derde — Vorm.

Een schenking die, bij echtscheiding door onderlinge toestemming, in de covenant is gedaan aan een derde zonder dat de voor een schenking vereiste pleegvormen zijn nageleefd, is nietig. Wegens die nietigheid heeft de eerste rechter terecht de echtscheiding niet toegestaan. Dat wordt niet verholpen door overlegging, in hoger beroep, van een latere akte waarin de schenking regelmatig is gedaan.

N. en P.

Overwegende dat, bij akte verleden voor notaris D. van 18 december 1984, bevattende de door de artt. 1287 en 1288 Ger. W. voorgeschreven regeling van de wederzijdse rechten van partijen en overeenkomst met het oog op een echtscheiding door onderlinge toestemming, partij P. verklaart schenking onder levenden te doen, bij vooruitmaking en buiten erfdeel en met vrijstelling van inbreng aan haar wettige zoon T.N., voor wie partij F.N. in hoedanigheid van wettelijk beheerder over de persoon en de goederen van zijn minderjarige zoon de schenking aanvaardt, van haar onverdeelde helft in bote eigendom in een woonhuis met aanhoorigheden en grond te H.;

Overwegende dat de vormvoorschriften voor schenkingen, zoals bepaald door art. 931 van het Burgerlijk Wetboek en art. 9 van de wet tot regeling van het notarisambt, vervangen bij art. 23 van de wet van 2 februari 1983, het verlijden van die akten door twee notarissen of door één notaris bijgestaan door twee getuigen vereisen;

Overwegende dat de schenking, nu zij niet door de bevoegde ambtenaar in de vereiste pleegvormen is opgesteld, aangetast is door een absolute nietigheid en, naar verluid van art. 1339 B.W., het gebrek van een schenking onder levenden niet kan worden verholpen door enige akte van bevestiging, maar zij in de wettelijke vorm opnieuw moet worden gedaan;

Overwegende dat partijen door het neerleggen bij hun eerste verschijning voor de voorzitter van de rechtbank van de nietige akte niet voldeden aan de door de wet voorgeschreven formaliteiten;

Overwegende dat de eerste rechter (Rb. Antwerpen, 4 maart 1986), bij de vaststelling hiervan terecht de echtscheiding door onderlinge toestemming niet toestond;

Overwegende dat partijen bij akte verleden voor notaris D. op 18 maart 1986 bijgestaan door twee getuigen de schenking onder levenden opnieuw deden en aanvaardden; dat zij deze akte voortbrengen in eensluidend afschrift;

Overwegende dat het feit dat deze akte inhoudelijk niet verschilt van de nietige, niet wegneemt dat partijen dienen zich te gedragen naar de wettelijke voorschriften door voor de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg te ver-

schijnen en hem alsdan de door art. 1287 Ger. W. voorgeschreven akte van regeling over te leggen zoals bepaald door art. 1291 Ger. W.;

Overwegende dat, daar de wet uitdrukkelijk voorschrijft wanneer de akte in kwestie dient te worden overgelegd, geen latere overlegging naar voldoening van de wettelijke voorwaarden kan worden toegelaten;

Overwegende dat het hoger beroep als ongegrond dient te worden afgewezen;

(...)

HOF VAN BEROEP TE BRUSSEL**9e KAMER — 18 JUNI 1986**

Voorzitter: mevr. Pauwels

Raadsheren: de hh. Delvoie en De Riemaecker

Advocaten: mrs. Limpens en Van Leemputten loco Bas-taens

Wilsgebreken — Koop van antiek — Dwaling — 1. Nietigheid — 2. Bewijslast — Niet-mededeling door de verkoper van de door hem betaalde prijs.

1. Het Belgische recht kent niet het begrip van de gedeeltelijke nietigheid van een overeenkomst wegens gedeeltelijke dwaling.

2. Het bewijs van de dwaling berust bij diegene die er zich op beroept. Het enkele feit dat de verkoper niet meedeelde tegen welke prijs hij de goederen zelf heeft gekocht, is ter zake echter onvoldoende.

V. t/ C.

Overwegende dat de oorspronkelijke hoofdvordering van geïntimeerde strekt tot betaling van 70.000 fr. in hoofdsom als saldo van de prijs van de verkoop van rustieke winkelmeubelen (kruidenierskasten en rekken);

Dat appellante bij wege van tegeneis de nietigverklaring van bedoelde overeenkomst vervolgde en terugbetaling van het voorschot van 15.000 fr.;

Overwegende dat appellante de meubelen kocht op basis van een advertentie in een reclameblad en van aan haar voorgelegde foto's en een «specimen» bestaande uit een lade; dat een prijs van 85.000 fr. overeengekomen en een voorschot van 15.000 fr. betaald werd;

Dat appellante na de levering, op 7 december 1981, schriftelijk aan geïntimeerde liet weten dat zij van oordeel was dat «ces meubles n'ont pas la valeur du prix que vous auriez l'intention d'en demander» en weigerde het saldo van de prijs te betalen;

Overwegende dat de eerste rechter o.m. op grond van het falen van geïntimeerde de prijs mede te delen die zijzelf voor de aankoop der meubelen betaalde, beslist dat de koop *gedeeltelijk* door dwaling aangetast is en *gedeeltelijk* nietig dient te worden verklaard, vervolgens de litigieuze koop-verkoop *voor de helft* nietig verklaart, appellante veroordeelt tot betaling *van de helft* van de overeengekomen prijs en geïntimeerde veroordeelt de meubelen terug op te halen bij appellante;

Overwegende dat appellante de eerste rechter terecht ten grieve duidt dat hij haar in feite veroordeeld heeft tot betaling van de helft van de prijs en tot teruggave van alle meubelen;

Overwegende dat geïntimeerde de eerste rechter even terecht ten grieve duidt dat hij uit «het falen de prijs mee te delen die zijzelf destijds (voor deze meubelen) besteed heeft» de (gedeeltelijke) dwaling afgeleid heeft;

Overwegende immers dat, zoals geïntimeerde terecht reeds voor de eerste rechter opmerkte, de eventueel door haar betaalde prijs irrelevant is;

Dat het elementair is en geen verder betoog behoeft, dat, bij wijze van voorbeeld, de zeer dure koop van een schilderij van Rubens of van een Stradevarius-viool niet door dwaling aangetast is, omdat de verkoper de eventueel gelukkige omstandigheden waarin hij bewust voorwerp voor een appel en een ei kon aankopen, niet bekendgemaakt heeft op het ogenblik van de verkoop of — hetgeen de eerste rechter zelfs schijnt aan te nemen — op het ogenblik van een later gerezen geschil;

Overwegende trouwens dat geïntimeerde eveneens reeds voor de eerste rechter uitdrukkelijk de reden opgaf waarom zij deze prijs niet kon meedelen: dat zij namelijk, zonder daarin — zelfs door de eerste rechter — tegengesproken te worden, staande hield dat die meubelen afkomstig waren uit een door haar in zijn geheel aangekocht buitenhuis in de Ardennen;

Dat overigens appellante zelfs niet beweerde naar deze prijs geïnformeerd te hebben bij het sluiten van de overeenkomst;

Overwegende ten slotte dat zowel appellante als geïntimeerde zich eveneens terecht verzetten tegen de door de eerste rechter gehanteerde notie van gedeeltelijke dwaling en gedeeltelijke vernietiging (dit deel «redelijk en billijk bepaald op de helft») van de overeenkomst; dat ons recht een dergelijke notie van door de rechter ex aequo et bono bepaalde gedeeltelijke nietigheid van een koopovereenkomst wegens dwaling niet kent;

Overwegende dat de bestreden beslissing dan ook in haar geheel dient te worden vernietigd;

Overwegende, wat de oorspronkelijke vorderingen van partijen betreft, de door appellante ingeroepen dwaling welke de geldigheid van de tot stand gekomen overeenkomst van koop-verkoop zou aantasten, geenszins bewezen voorkomt;

Dat allereerst dient te worden opgemerkt dat uit de vaststellingen van de eerste rechter, neergelegd in het proces-verbaal van plaatsopneming ten deze niets kan worden afgeleid; dat bedoelde vaststellingen, buiten de vaststelling der standpunten van partijen, niets anders inhouden dan een opsomming van de verschillende meubelstukken met een uiterst summiere beschrijving van enkele hoedanigheden (bv. «rekken met schuifladen en losse delen waarin soms het glas ontbreekt»), hetgeen duidelijk kan worden vastgesteld en zichtbaar is op de door partijen voorgebrachte foto's welke — zulks is niet betwist — gediend hebben bij de onderhandelingen voorafgaand aan de verkoop «op foto's»; dat deze foto's duidelijk de aard en de toestand der betrokken meubelen weergeven; dat de meubelen, van hun oorspronkelijke opstelling weggehaald, in losse delen en bij volle daglicht in open lucht gefotografeerd werden; dat de foto's geenszins geflatteerd lijken of het

vermoeden wettigen dat ze de werkelijke toestand van de meubelen — gewild of ongewild — zouden verdoezelen; dat indien appellante ermee ingestemd heeft op foto (en op beschrijving en op vertoon van een lade) te kopen — zoals overigens te doen geheel gebruikelijk in andere sectoren — zoals bv. de verkoop van vakantiereizen, postorderverkoop e.d.) — zij het bewijs zou dienen te leveren van een misleidende discrepantie tussen de foto's (en de beschrijving en de vertoonde lade) enerzijds en de werkelijkheid anderzijds;

Dat zij dit bewijs niet levert en niet aanbiedt te leveren; dat zij enkel een — eenzijdig — attest voorbrengt waaruit zou moeten blijken dat de werkelijke waarde van de meubelen lager ligt dan de overeengekomen prijs; dat zulks evenwel ter zake irrelevant is;

Dat de bewering dat de houding van geïntimeerde aan toont dat zij de dwaling in de hand gewerkt heeft, evenmin bewezen voorkomt; dat, voor zover appellante hierdoor bedoelt hoofdzakelijk of incidenteel bedrog in te roepen, zulks niet bewezen voorkomt;

Overwegende dat de oorspronkelijke hoofdvordering dan ook gegrond en de oorspronkelijke tegenvordering ongegrond voorkomt;

(...)

HOF VAN BEROEP TE BRUSSEL

9e KAMER — 11 DECEMBER 1986

Voorzitter: de h. Bellemans

Raadsheren: de hh. Maréchal en Delvoie

Advocaten: mrs. Van Parijs loco Cauwe, Daem en Neirinck loco Galand

Handelspraktijken — Handelsreclame — Begrip.

Een brochure die door een reisorganisator uitsluitend ten behoeve van reisbemiddelaren is opgesteld, kan niet worden aangemerkt als handelsreclame in de zin van art. 19 H.P.W., waarbij het moet gaan om informatie die verspreid wordt onder het publiek en met publiek de verbruiker wordt bedoeld. Dat een reisbemiddelaar van de brochure een ander gebruik zou kunnen maken dan waarvoor ze bestemd is, maakt art. 19 niet toepasselijk.

N.V. C. t/ N.V. A. e.a.

Overwegende dat de oorspronkelijke vordering van geïntimeerden, principieel gegrond verklaard door de eerste rechter, ertoe strekte, na het bestaan te hebben vastgesteld van de aangeklaagde handelsreclame, appellante, oorspronkelijke verweerster verbod te doen opleggen om verder brochures waarin de gewraakte reclame gemaakt werd, te verspreiden of te laten verspreiden en haar te verplichten om alle in omloop zijnde brochures uit de handel te nemen, appellante te doen veroordelen tot betaling van een dwangsom en het vonnis te doen bekendmaken;

Overwegende dat appellante, die zowel als de drie geïntimeerden, touroperator of reisorganisator is, de eerste rechter ten grieve duidt dat hij de gewraakte brochure, die uit-

sluitend bestemd was voor de professionele reisbemiddelaars, als reclame in de zin van artikel 19 van de W.H.P. heeft beschouwd;

Overwegende dat appellante opwerpt dat zij, naar aanleiding van het zomerseizoen 1985, naast de brochure «zomer '85» bestemd voor de aspirant-reizigers, een tweede informatiebrochure heeft opgesteld, uitsluitend ten behoeve van de reisagenten of reisbemiddelaars;

Overwegende dat deze tweede brochure, uitsluitend voorwerp van het geding, informatie bevat omtrent de aan de reisbemiddelaars toekomende commissies, de voordelen die gewaarborgd worden aan de klanten-reizigers, de bijzondere formules, de extra's en de reducties, het voorradig reclamemateriaal, een bijzondere promotie t.a.v. de reisagenten, en, onder de titel «Flair competitieve prijzen ... enkele vergelijkingen van prijzen op basis van een verblijf van één week op verschillende afreisdata. Dit is echter een kleine greep uit de vele prijzen ... dus ... vergelijk alvorens te reserveren ... uw klanten zullen waarderen», een tabel waarbij de prijzen van appellante vermeld staan naast deze van andere reisorganisatoren, waaronder de drie geïntimeerden;

Overwegende dat artikel 19 W.H.P. bepaalt wat onder handelsreclame voor de toepassing van de wet op de handelspraktijken moet worden verstaan; dat het moet gaan over informatie die verspreid wordt *onder het publiek*; dat wat het begrip «publiek» betreft, vrij algemeen terecht wordt aangenomen dat hier de verbruiker wordt bedoeld; dat reclame uitsluitend voor beroepsmensen niet wordt bedoeld (zie P. De Vroede, *T.P.R.*, 1979, 507; H. Swennen en R. Van Den Bergh, *Wet op de handelspraktijk*, overzicht 76-82, nr. 38);

Overwegende dat de veronderstellingen die de eerste rechter heeft gemaakt nopens het gebruik van de bewuste prijsstabellen die door reisbureaus en -agenschappen in hun geheel of ten dele aan hun cliënteel kunnen worden meegegeeld, geenszins bewezen zijn en door geïntimeerden zelfs niet opgeworpen;

Overwegende dat appellante terecht aanvoert dat de eerste rechter, door de betrokken tabel los te zien van de volledige brochure die, met de commissies en de voordelen toegekend aan de reisagent, per definitie niet bestemd is voor verspreiding onder het publiek, en door een loutere hypothese op te bouwen, waarbij de reisagent van het exemplaar van die brochure dat hij heeft ontvangen, een of meer fotokopieën, en aldus een ander gebruik, zou kunnen maken dan dat waartoe de brochure uiteraard is bestemd, aan artikel 19 W.H.P. vereisten toevoegt; dat een daadwerkelijke verspreiding onder het publiek vereist is; dat zolang slechts de mogelijkheid daartoe bestaat, artikel 19 W.H.P. niet toepasselijk is (Ballon, G.L., «Reclame: Van bepraten naar bepleiten?», *B.R.H.*, 1978, 252-279);

Overwegende dat geïntimeerden tevergeefs opmerken dat appellante niet alleen touroperator is, maar ook de activiteit van reisbemiddelaar uitoefent en dit in haar exploitatiezetel, die toegankelijk is voor de aspirant-reizigers;

Overwegende dat dit feit niet wegneemt dat, zoals reeds is uiteengezet, de brochure met de vermelding van de commissies en de voordelen toegekend aan de reisagent per definitie niet bestemd kan zijn voor verspreiding onder het publiek;

Overwegende dat geïntimeerden ten slotte ten onrechte

stellen dat het eerste publiek van de touroperators de reisagenten en reisagenschappen hun «gemandateerden» zijn welke commissies uitbetaald krijgen;

Overwegende dat indien — ondanks het feit dat een contract door een reisbemiddelaar gesloten met een reisorganisator, krachtens artikel 17 van het C.C.V.-Verdrag, geacht wordt gesloten te zijn door de reiziger — de verhouding reisbemiddelaar/reisorganisator als een zelfstandige overeenkomst dient te worden beschouwd die volledig los van het reiscontract en het C.C.V.-Verdrag beheerst wordt door de bepalingen van het mandaat en krachtens de wet van 5 mei 1872 naar de wetgeving op het commissiecontract verwijst, die omstandigheid evenwel niet meebrengt dat reisagenten en reisagenschappen, zelfs al mogen ze als «cliënteel» worden beschouwd, ook als «het publiek» mogen worden beschouwd in de zin van artikel 19 W.H.P.;

Overwegende dat artikel 19 W.H.P. derhalve niet van toepassing is op de tweede informatiebrochure van appellante, uitsluitend ten behoeve van beroepsmensen bestemd; (...)

HOF VAN BEROEP TE BRUSSEL

8e KAMER — 2 FEBRUARI 1987

Voorzitter: de h. Bellemans

Raadsheren: de hh. Maréchal en Schöller

Advocaten: mrs. De Ridder en Swennen loco Vandervondelen

Overeenkomst — Verbintenis — Betaling — Gematigd uitstel — Voorwaarde.

Hoewel art. 1244, tweede lid, B.W. de rechter toestaat aan de schuldenaar gematigd uitstel te verlenen, mag dit toekennen van respijt er niet toe leiden dat de schuldenaar in feite nooit zijn schuld zal kwijten en zijn verplichtingen beperkt worden tot betaling van de interest.

N.V. F. t/ D.

Overwegende dat het bestreden vonnis (Rb. Brussel, 6 mei 1985) de oorspronkelijke vordering van appellant onvankelijk en gegrond heeft verklaard, geïntimeerde heeft veroordeeld om aan appellant te betalen het bedrag van 2.216.594 frank vermeerderd met de gerechtelijke interest en de gerechtskosten, en geïntimeerde heeft toegestaan deze veroordelingen te vereffenen door maandelijkse afkortingen van 7.500 frank, de eerste betaalbaar op 15 mei 1985;

Overwegende dat het hoofdberoep en het incidenteel beroep enkel het aan geïntimeerde toegestane uitstel van betaling betreffen;

Dat appellant de eerste rechter ten grieve duidt dat hij geïntimeerde toestaat zijn schuld te delgen a rato van een jaarlijks bedrag van 90.000 frank, niet eens of nauwelijks de helft van de verschuldigde interest, zodat ieder jaar de schuld, in plaats van te verminderen, nog vergroot;

Dat appellant opwerpt dat, indien aan geïntimeerde betalingsmodaliteiten worden toegestaan deze in ieder geval, buiten de interest, een gedeelte van het kapitaal moeten

terugbetalen; dat hij evenwel te dezen geen bedrag vooropstelt;

Dat geïntimeerde van zijn kant aanvoert dat hij als bediende een nettowedde geniet van 39.448 frank; dat hij als bijzonderste lasten betaalt:

- huishuur voor twee kamers:	1.500
- achterstallige belasting 682.738 frank, welke volgens overeenkomst met de administratie worden afbetaald a rato van 10.000 frank per maand:	10.000
- aflossing van een R.S.Z. schuld 538.439 frank, welke ingevolge akkoord mag worden afbetaald a rato van 12.000 frank:	12.000
	23.500

zodat hem 15.948 frank per maand overblijft, waarvan hij voorstelt tot delging van de litigieuze veroordeling 5.000 frank per maand af te betalen;

Dat geïntimeerde dientengevolge, bij wijze van incidenteel beroep, vraagt dat zijn aanbod om de litigieuze schuld te delgen a rato van 5.000 frank per maand satisfactor zou worden verklaard;

Overwegende dat, hoewel artikel 1244, tweede lid, van het Burgerlijk Wetboek de rechter toestaat de schuldenaar «gematigd uitstel te verlenen voor de betaling», hij nochtans niet vermag de schuldenaar termijnen toe te staan welke hem in feite de mogelijkheid bieden zich nooit van zijn schuld te kwijten en zijn verplichtingen t.o.v. de schuldeiser te beperken tot betaling van een gedeelte van de interest;

Overwegende dat in casu niet blijkt dat geïntimeerde thans in staat is of dat hij in een voorzienbare nabije toekomst in staat zal zijn maandelijks een hoger bedrag dan dat bepaald door de eerste rechter af te betalen;

Dat het dan ook zinloos voorkomt en onverenigbaar met het voorschrift van artikel 1244, tweede lid, van het Burgerlijk Wetboek aan geïntimeerde uitstel van betaling toe te staan;

Dat, in voorkomend geval, tot gedwongen uitvoering zal dienen te worden overgegaan met inachtneming van de beperkingen voortvloeiende uit de artikelen 1408 e.v. van het Gerechtelijk Wetboek;

(...)

NOOT—Zie Cass., 19 juni 1986, Arr. Cass., 1985-86, nr. 658.

HOF VAN BEROEP TE ANTWERPEN

K.I. — 26 FEBRUARI 1987

Voorzitter: de h. Guffens

Raadsheren: de hh. Marinus en Puissant

Openbaar ministerie: de h. Huybrechts

Advocaat: mr. Speyer

Uitlevering — Zekerheidstelling — Teruggave.

Krachtens art. 5 van de Uitleveringswet van 15 maart 1874 dienen de raadkamer en eventueel de kamer van inbe-

schuldigingstelling die omtrent de voorlopige invrijheidstelling tegen zekerheidstelling hebben beslist, uitspraak te doen betreffende de teruggave van de gestelde zekerheid.

D. en S.

Rechtsvordering

De procureur-generaal bij het Hof van Beroep te Antwerpen,

Gezien de processtukken in zake D. en S. (...), meer bepaald de beschikking van de raadkamer van de Rechtbank van Eerste Aanleg te Antwerpen van 7 oktober 1986, die op vordering van de procureur des Konings van 15 april 1986, na zich bevoegd te hebben verklaard, de zekerheid van 5.000.000 frank, gesteld met gelden van S. voornoemd, om de verschijning van D. te waarborgen bij de tegen hem op verzoek van Italië aan de gang zijnde uitleveringsprocedure, aan de Staat vervallen verklaart, welke beschikking D. en S. verwijst in de kosten, tot dan belopende op: geen;

Gezien de hogere beroepen op 7 oktober 1986 tegen deze beschikking ingesteld (...);

Overwegende dat deze hogere beroepen ontvankelijk doch ongegrond zijn;

Overwegende immers dat D., zonder wettige reden van verschoning, niet is verschenen toen de beschikking van de raadkamer van de rechtbank van eerste aanleg van 27 februari 1984, waarbij het bevel tot aanhouding (mandato di cattura) van 24 oktober 1983 van de onderzoeksrechter te Napels uitvoerbaar werd verklaard, hem diende te worden betekend en hij terzelfder tijd, met het oog op zijn uitlevering, in de gevangenis opgesloten diende te worden; dat blijkens de exploten van 27 februari 1984 en 13 maart 1984, D. niet aan te treffen was op de door hem gekozen woonplaats; dat vaststaat dat D. uit het land gevlucht was om zich aan de uitleveringsprocedure te onttrekken; dat hij overigens evenmin is verschenen tijdens de procedure gevoerd voor de kamer van inbeschuldigingstelling, in hoger beroep tegen voormelde beschikking van exequatur; dat zijn afwezigheid toen zozeer onverschoonbaar was dat zijn raadsman door het hof niet gemachtigd werd hem te vertegenwoordigen;

Overwegende dat het stellen van een zekerheid bij een voorlopige invrijheidstelling naar aanleiding van een voorlopige aanhouding met het oog op uitlevering, de verschijning waarborgt van de vreemdeling om wiens uitlevering wordt verzocht, bij alle handelingen van de uitleveringsprocedure (Cass., 20 juli 1925, *Pas.*, I, 379);

Dat op deze uitleveringsprocedure de uitzondering van artikel 14, tweede lid, van de wet van 20 april 1874 op de voorlopige hechtenis niet van toepassing is of kan zijn, nu de voorlopige aanhouding met het oog op uitlevering niet in België kan worden gevolgd door een buitenvervolginstelling, vrijspraak, ontslag van rechtsvervolginstelling, waardelijke veroordeling, doch slechts door een al of niet uitvoerbaarverklaring van het vreemde bevel tot aanhouding en de opsluiting van de vreemdeling met het oog op uitlevering;

Dat de beschikking van de raadkamer die een vreemd bevel tot aanhouding uitvoerbaar verklaart, zelf onmiddellijk uitvoerbaar is (Trousse, P.E. en Vanhalewijn, J., *Uitle-*

vering en internationale rechtshulp in strafzaken, A.P.R., nr. 310);

Dat D. zich derhalve op 27 februari 1984 definitief onttrokken heeft aan zijn verplichte opsluiting met het oog op uitlevering;

Overwegende dat D. beweert wettige redenen te hebben gehad om zich te onttrekken aan zijn opsluiting ten einde uitlevering, nl. dat hij wegens ziekte in Griekenland gehospitaliseerd was geworden en tevens dat hij het gevaar liep in de gevangenis te Napels te worden vermoord mocht hij aan Italië uitgeleverd zijn geweest;

Overwegende dat D. na zijn voorlopige invrijheidstelling het land onmiddellijk verlaten heeft om zich naar Griekenland te begeven. Dat op dat ogenblik het besluit tot vluchten reeds genomen was geworden en uitgevoerd. Dat zijn gezondheidstoestand er derhalve vreemd aan was. Dat hij de vrees om in Italië vermoord te worden, mocht ze dan op enige concreet gegeven berusten, quod non, had dienen ter kennis te brengen aan de kamer van inbeschuldigingstelling ter gelegenheid van het advies dat ze aan de regering zou verstrekken of aan de regering zelf; dat die vrees nog geen wettige reden is om zich aan de opsluiting teneinde uitlevering te onttrekken;

Gezien artikel 135 van het Wetboek van Strafvordering, de artikelen 14, eerste lid, en 16 van de wet van 20 april 1874 en de artikelen 2, 11 tot 14, 24, 31 tot 37 en 41 van de wet van 15 juni 1935,

Om die redenen,

Vordert het hof, kamer van inbeschuldigingstelling, het hoger beroep ontvankelijk doch ongegrond te verklaren en appellanten te veroordelen in de kosten.

Arrest

De bevoegdheid

Overwegende dat de onderzoeksrechter te Napels zijn bevelen tot aanhouding van 24 oktober 1983 herriep bij beschikking van 11 oktober 1984 en de Italiaanse autoriteiten afzagen van hun vraag tot uitlevering nog vooraleer het Hof van Cassatie uitspraak kon doen omtrent de voorziening van D. tegen het arrest waarbij de kamer van inbeschuldigingstelling de uitvoerbaarheid van de bevelen tot aanhouding had verklaard;

Overwegende dat het Hof van Cassatie bij zijn arrest van 10 december 1985 vaststelde dat de procedure tot uitlevering op grond van voormelde bevelen tot aanhouding geen voortgang meer vond en dat derhalve de voorzieningen geen bestaansreden meer hadden;

Overwegende dat aldus de onvoltooide procedure voor de kamer van inbeschuldigingstelling, die nog geen advies had dienen uit te brengen bij de minister, verviel wegens voormelde herroeping;

Overwegende dat noodzakelijkerwijze uitspraak dient te worden gedaan omtrent de bestemming van de zekerheid van 5.000.000 frank, tegen de betaling waarvan D. in vrijheid was gesteld; dat dit een louter nationale aangelegenheid betreft, waarvan de Italiaanse autoriteiten en gerechten zelfs geen kennis hadden;

Overwegende dat, ter zake van uitlevering zoals ten deze, het Belgisch gerecht niet vermag kennis te nemen voor be-

slechting van de misdrijven vermeld bij het verzoek tot uitlevering, wanneer ze in een ander land zijn begaan en behandeld, zodat geen rechter ten gronde bevoegdheid bezit om te beslissen omtrent de bestemming die aan de betwiste zekerheid dient te worden gegeven;

Overwegende derhalve dat de raadkamer en eventueel verder de kamer van inbeschuldigingstelling, welke omtrent de voorlopige invrijheidstelling tegen zekerheid beslist, thans uitspraak dienen te doen betreffende de voorwaarden en incidenten eraan verbonden en diensgevolge ook nopens het toewijzen aan de staat of teruggeven van de gestelde zekerheid (artikel 5 van de Uitleveringswet van 15 maart 1874);

De gegrondheid

Overwegende dat, hoewel naar luid van de bepalingen van artikel 14, eerste lid, van de wet van 20 april 1874 op de voorlopige hechtenis, de zekerheid wordt toegewezen aan de staat, zodra gebleken is, zoals ten deze, dat de verdachte zonder wettige reden van verschooning niet verschenen is bij enige proceshandeling of ter tenuitvoerlegging van het vonnis, de bepalingen van artikel 14, tweede lid, vereisen dat, in geval van buitenvervolginstelling, de teruggave van de zekerheid dient te worden bevolen onder afhouding van de buitengewone kosten;

Overwegende dat, volgens de verklaring van zijn medebeheerder S., D. in strijd met de voorwaarden van zijn invrijheidstelling onmiddellijk het land verliet en zich aldus onttrok aan de uitvoering van de bevelen tot aanhouding voor uitdrijving; dat hij wenste zijn verdediging voor het Italiaans gerecht voor te bereiden en geenszins gewaagde van ziekte, zodat de teruggave met afhouding van de buitengewone kosten, zich opdringt;

Het hof,

Kamer van inbeschuldigingstelling,

Na beraadslaging, geeft akte aan het openbaar ministerie van zijn vordering; ontvangt het hoger beroep en rechtdoende:

bevestigt de bestreden beschikking ten aanzien van de bevoegdheid; wijzigende voor het overige: verklaart de vordering van het openbaar ministerie ongegrond, beveelt de teruggave van de gestelde zekerheid van 5.000.000 frank gestort op de Deposito- en Consignatiekas te Antwerpen, nummer van de aangifte: 50.634, nummer van de rekening: 23.187 volgens bewaargevingsbewijs van 16 februari 1984 (stortingsbewijs van 13 februari 1984), onder aftrek van de buitengewone kosten, geraamd op 1.402 frank, zijnde de kosten van het exploit van niet-betekening bij niet-aantreffing en niet-aanhouding van 27 februari 1984 (stuk II 6); legt de gerechtskosten in beide instanties ten laste van de staat.

NOOT—De teruggave van de zekerheid bij uitlevering

1. Inzake uitlevering zijn alleen de onderzoeksgerechten bevoegd om te beslissen over de uitvoering van de uitlevering en over de incidenten die daaraan verbonden zijn (Cass., 20 juli 1925, *Pas.*, 1925, I, 379; G. Timmermans, *Etude sur la détention préventive*, nr. 383).

2. Luidens artikel 5 van de Uitleveringswet van 15 maart 1874 mag de vreemdeling, aangehouden met het oog op

zijn uitlevering, om zijn voorlopige invrijheidstelling verzoeken in de gevallen waarin een Belg hetzelfde voorrecht geniet en dit onder dezelfde voorwaarden.

Dit houdt bijgevolg in dat zijn invrijheidstelling afhankelijk gesteld kan worden van een zekerheidstelling met verplichting te verschijnen, wanneer zulks van hem gevorderd wordt, bij alle proceshandelingen, alsook ter uitvoering van de uitleveringsprocedure.

3. Ten deze heeft de betrokkene zich blijkbaar onttrokken aan de uitvoering van de uitleveringsprocedure daar hij uit het land is gevlucht, welke redenen hij achteraf ook heeft aangevoerd om deze ontvluchting te rechtvaardigen.

Tijdens de procedure van uitlevering herriep de vreemde onderzoeksrechter echter het bevel tot aanhouding van deze vreemdeling en ook de vreemde autoriteiten zagen af van hun verzoek tot uitlevering.

4. Wat diende er nu met de zekerheid te gebeuren? Het lijkt geen twijfel dat de betrokkene zonder wettige reden van verschoning niet verschenen was ter uitvoering van het bevel tot aanhouding, maar mag de intrekking van het bevel tot aanhouding van de vreemde onderzoeksrechter en de afstand van het verzoek tot uitlevering worden gelijkgesteld met een buitenvervolginstelling, een vrijspraak of een ontslag van rechtsvervolg in de zin van artikel 14 van de wet van 20 april 1874 op de voorlopige hechtenis?

5. De artikelen 3 en 5 van de wet van 15 maart 1874 bepalen de rechtspleging die dient te worden gevolgd bij de uitlevering van vreemdelingen aan de verzoekende buitenlandse overheid. Met het oog op deze uitlevering mag de vreemdeling, overeenkomstig voormeld art. 5, voorlopig worden aangehouden. De zekerheid waarborgt de verschijning van de vreemdeling bij alle proceshandelingen en ter uitvoering van de uitleveringsprocedure.

Nu de uitleveringsprocedure ingevolge de beslissing van de verzoekende buitenlandse overheid geen voortgang meer kon vinden, had de zekerheidstelling geen bestaansreden meer en diende de waarborg te worden teruggegeven aan de betrokkene, onder afhouding van de buitengewone kosten waartoe de niet-verschijning aanleiding had gegeven.

6. Blijkbaar heeft de wetgever van 1874 niet aan deze casuspositie gedacht. Toch menen wij dat hier terecht een analogische toepassing is gemaakt van artikel 14 van de wet van 20 april 1874.

A. Vandeplas

vergoeding van schade die door brand is veroorzaakt, heeft, wegens de samenhang, de rechtbank van koophandel bevoegdheid met voorrang op de vrederechter.

N.V. A. t/ O. en N.V. B.

De vordering strekt ertoe de beide gedaagden zich te horen veroordelen, solidair, in solidum, de ene bij gebreke van de andere en ieder voor het geheel, tot betaling van een som van 1.390.044 frank, BTW niet inbegrepen, vermeerderd met de vergoedende rente en de gerechtelijke rente, deze som zijnde het bedrag dat de eiseres, brandverzekeraar, heeft uitbetaald aan de eigenaars van de hoeve te H., die op 23 december 1980 door brand geteisterd werd en die op het ogenblik van de brand verhuurd was aan de eerste gedaagde, aansprakelijk geacht op grond van de bepalingen van de artikelen 1732, 1733 en 1735 B.W. en wiens huurdersaansprakelijkheid gedekt werd door de tweede gedaagde, tegen wie de eiseres een rechtstreeks vorderingsrecht bezit.

Ter terechtzitting van 30 april 1985 hebben de partijen gepleit over de bevoegdheid van deze rechtbank t.a.v. de vordering zoals ze werd aangebracht.

Weliswaar vindt de vordering tegen de eerste gedaagde, landbouwer van beroep, haar oorzaak in de aansprakelijkheid van de huurder bij brand van het verhuurde goed en betreft een dergelijke vordering een geschil dat ontstaan is uit de interpretatie, de uitvoering of de verbreking van een huurovereenkomst of, in ruimere zin, een betwisting gegrond op de wettelijke regels die de contractuele betrekkingen tussen de verhuurder en de huurder regelen, maar in de rechtsleer en in de rechtspraak wordt aangenomen dat de huurder en zijn verzekeraar t.o.v. elkaar solidair gehouden zijn en dat de eigenaar (of de in zijn rechten getreden verzekeraar) ofwel de huurder en diens verzekeraar afzonderlijk ofwel beiden samen in rechte tot schadeloosstelling kan aanspreken, waarbij dan wel verstaan is dat de verzekeraar van de aansprakelijkheid als huurder slechts tot beloop van de gewaarborgde schadeloosstelling moet betalen.

Nu echter ook artikel 38 van de Verzekeringwet in zijn laatste lid onderstreept dat de verhuurder die onvoldoende door de verzekeraar van het huurrisico vergoed werd, recht heeft op een rechtstreeks verhaal tegenover de huurder, teinde betaling van het *saldo* van de schadeloosstelling te bekomen, dienen beide vorderingen als samenhangend te worden beschouwd en als zodanig behandeld ten einde oplossingen te vermijden die onverenigbaar kunnen zijn wanneer zij afzonderlijk zouden worden berecht.

Samenvoeging wordt verricht overeenkomstig het bepaalde in artikel 566 Ger. W. en desnoods ten koste van afwijkingen van het gemene recht inzake de regels betreffende de volstreekte bevoegdheid. De rechtbank van koophandel heeft bevoegdheid met voorrang op de vrederechter. (...)

NOOT—Zie in dit nummer ook Rb. Koophandel te Oudenaarde, 20 januari 1987, met noot van M. Dambre.

RECHTBANK VAN KOOPHANDEL TE OUDENAARDE

4 JUNI 1985

Voorzitter: de h. Heyvaert

Advocaten: mrs. De Lentdecker loco Demoulin, Ruysinck, Van den Daele en De Smet loco De Munter

Burgerlijke rechtspleging — Bevoegdheid ratione materiae — Samenhang.

Wanneer de gesubrogeerde verzekeraar van een huiseigenaar de huurder en diens verzekeraar heeft gedagvaard tot

RECHTBANK VAN KOOPHANDEL TE OUDENAARDE

20 JANUARI 1987

Voorzitter: de h. Heyvaert

Advocaten: mrs. Markey loco De Decker en Thienpont

1. Burgerlijke rechtspleging — Bevoegdheid — Rechtbank van koophandel — Rechtstreekse vordering tegen brandverzekeraar van huurder — 2. Overeenkomst — Aansprakelijkheid — Huur — Brand gesticht door krankzinnige huurder — 3. Verzekering — Brand — Art. 1386bis B.W.

1. Ofschoon de vrederechter kennis neemt van de geschillen betreffende verhuring van onroerende goederen, is de rechtbank van koophandel ook bevoegd om kennis te nemen van de rechtstreekse vordering van de eigenaar tegen de verzekeraar van de huurdersaansprakelijkheid.

2. Wanneer de niet-uitvoering van een verbintenis het gevolg is van krankzinnigheid waarvan niet bewezen is dat ze teruggaat op een foutieve daad van de persoon zelf, en die de schuldenaar van de schuld ontheft, is er een vreemde oorzaak voorhanden waarvan alleen de schuldeiser het risico draagt.

3. Er is geen grond om de toepassing van art. 1386bis B.W. uit te sluiten ten gevolge van een bepaling in de verzekeringsovereenkomst tot dekking van de huurdersaansprakelijkheid.

N.V. A. t/ N.V. R.

De eiseres, gesubrogeerd in de rechten van haar verzekerde M. vordert van de gedaagde, verzekeraar van de huurdersaansprakelijkheid in geval van brand van Alain O., die op 26 december 1983 in een toestand van krankzinnigheid brand stichtte in de door hem gehuurde woning, eigendom van voornoemde M., de terugbetaling van een op zichzelf niet betwist bedrag van 849.328 frank met de verwijlinterrest vanaf 26 december 1983 tot aan de datum der dagvaarding en van dan af de gerechtelijke rente, zijnde het totaal bedrag van de vergoedingen die zij aan haar verzekerde heeft uitbetaald.

Deze vordering is gebaseerd op de bepalingen van de artikelen 1386bis, 1733 en 1734 B.W.

De gedaagde betwist niet dat de eiseres over een rechtstreekse vordering tegen haar beschikt ingevolge de bepalingen van artikel 38 van de wet van 11 juni 1874, maar brengt tegen de eis in dat, aangezien haar verzekerde op het ogenblik dat hij de brand stichtte, zich in een ernstige toestand van geestesstoornis bevond — reden waarom hij bij beschikking van de Raadkamer te Oudenaarde geïnterneerd werd — deze krankzinnigheid het geval van overmacht uitmaakt waarbij, naar luid van artikel 1733 B.W., de huurder geen aansprakelijkheid draagt, en dat, waar de vordering steun zoekt in de bepalingen van artikel 1386bis B.W., volgens welke de rechter een krankzinnige tot vergoeding van de door hem veroorzaakte schade kan veroordelen, deze grond jegens haar niet kan worden aangevoerd omdat zij enkel de aansprakelijkheid voor het huurrisico dekt en geen andere aansprakelijkheid en anderzijds deze rechts-

grond slechts zou kunnen worden aangevoerd — voor zover hij ook in de contractuele verhoudingen toepasbaar is — in een vordering gericht tegen de krankzinnige zelf.

Beoordeling

1. De bevoegdheid van deze rechtbank wordt door geen enkele der partijen ter sprake gebracht.

Ofschoon de vrederechter, naar luid van de bepalingen van art. 591 Ger. W. kennis neemt van geschillen betreffende verhuring van onroerende goederen, blijkt deze rechtbank ook bevoegd te zijn omdat algemeen aangenomen wordt dat art. 38 van de Verzekeringwet aan de eigenaar van het gebouw een rechtstreeks verhaal toekent tegen de verzekeraar van de aansprakelijkheid als huurder. Aldus wordt aan de eigenaar (of aan de in zijn rechten gesubrogeerde partij) het recht erkend te handelen tegen de verzekeraar van zijn huurder (zonder de huurder zelf in de zaak te betrekken) teneinde van deze verzekeraar de uitvoering van een verzekeringsovereenkomst te eisen (vgl. Cass., 1e K., 15 december 1972, proc. gen. Gent in zake Delloye t/ Groep Josi nr. 1114 van de rol, onuitg.; id. in zake Les Assurances Nationales t/ La Royale Belge, eveneens onuitg.).

2. De vordering is toelaatbaar doch ongegrond waar zij steunt op de bepalingen van de artikelen 1733 en 1734 B.W.

Los van de idee van onrechtmatige daad, legt de huurovereenkomst aan beide partijen verplichtingen van contractuele aard op en aan de huurder onder meer, aan het einde van de huurceel, het gehuurde goed terug te geven in de staat waarin hij het heeft ontvangen, behoudens schade door overmacht of ouderdom (artt. 1730 e.v. B.W.). In artikel 1733 B.W. heeft de wetgever bijzondere aandacht besteed aan de schade die voortvloeit uit brand. Dit artikel bepaalt namelijk dat de aansprakelijkheid van de huurder niet wegvalt door het ontstaan van brand, tenzij hij een van de door de wet bepaalde vrijstellingsvoorwaarden aantoonst. Op grond van dit artikel staat de huurder niet in voor brandschade wanneer hij bewijst dat de brand ontstaan is door overmacht of door een oorzaak die hem vreemd is.

Dit artikel is slechts een toepassing van het gemene recht dat geheel berust op het systeem van «schuld» zowel ter zake van de contractuele als van de buitencontractuele aansprakelijkheid. Er is geen aansprakelijkheid zonder schuld (vgl. H. De Page, *Traité*, II, nrs. 583 e.v.) en de contractuele aansprakelijkheid bestaat dan ook slechts indien de niet-uitvoering van de contractuele verbintenis teruggaat op een fout van de schuldenaar.

Hieruit volgt dat, indien de niet-uitvoering der verbintenis het gevolg is van krankzinnigheid waarvan niet bewezen is dat ze teruggaat op een foutieve daad van de persoon zelf, en die de schuldenaar van de schuld ontheft, er een vreemde oorzaak voorhanden is waarvan alleen de schuldeiser het risico draagt (vgl. H. De Page, *a.w.*, nr. 585; *R.P.D.B.*, V° «Obligations», nr. 775; noot onder Vred. Oostende, 26 mei 1970, *B.A.*, 1971, 815 e.v.; Cass., 29 januari 1984, *R.W.*, 1986-87, 542).

3. Artikel 1386bis B.W. dat de schadelijder toestaat van de krankzinnige een vergoeding te vorderen «waartoe hij zou gehouden zijn, indien hij bekwaam was zijn daden te beheersen», is, krachtens rechtsleer en rechtspraak, toepasbaar binnen het raam zowel van de buitencontractuele als van de contractuele aansprakelijkheid.

Er is geen enkele grond — ook niet wegens een bepaling in de verzekeringsovereenkomst — om de toepassing van deze wetsbepaling uit te sluiten in de onderwerpelijke zaak, waar de gedaagde de huurdersaansprakelijkheid van haar verzekerde dekt en waar de vordering jegens de huurder, uitgaande van de eigenaar (of de in zijn rechten gesubrogeerde), toelaatbaar is tegen diens verzekeraar.

Nu uit de overgelegde stukken blijkt dat, wegens onvoldoende dekking, de eigenaar slechts een vergoeding ontving van 803.000 frank + 6% BTW op 758.800 frank, samen 849.328 frank, acht de rechtbank het billijk de gedaagde te veroordelen tot de betaling van dit bedrag, met de rente zoals gevorderd.

(...)

NOOT—Over de aansprakelijkheid van de krankzinnige huurder die brand sticht

In bovenstaand vonnis wordt over de vordering van de in de rechten van de eigenaar gesubrogeerde verzekeringsmaatschappij tegen de verzekeraar van de huurdersaansprakelijkheid in geval van brand beslist. De huurder had in een vlag van krankzinnigheid zijn woning in brand gestoken. Deze ernstige toestand van geestesstoornis leidde drie maanden later tot zijn internering.

Het vonnis van de Rechtbank van Koophandel te Oudenaarde vestigt de aandacht op enkele problemen, zoals de bevoegdheid van de rechtbank van koophandel, de grondslag van de huurdersaansprakelijkheid in geval van brand, de toepassing van art. 1386bis B.W. en de interpretatie van brandpolissen.

1. Bevoegdheid. Art. 591, 1°, Ger. W. legt de bevoegdheid voor geschillen betreffende de verhuring van onroerende goederen bij de vrederechter. Daaronder valt ook de vordering van de verhuurder tegen de huurder voor brandschade. Deze vordering vindt haar oorzaak in de aansprakelijkheid van de huurder voor brand.

Indien de verzekeraar van de schadeloos gestelde verhuurder als eiser tegen de huurder optreedt, zouden de regels voor de bepaling van de bevoegdheid niet veranderen (zie A.T., noot onder Vred. Oostende, 26 mei 1970, *Bull. Ass.*, 1971, 814).

Anders wordt het wanneer twee verzekeringsmaatschappijen tegen elkaar optreden. De krachtens art. 22 Verzekeringwet in de rechten van de verhuurder gesubrogeerde verzekeraar oefent de door art. 38 Verzekeringwet toegestane rechtstreekse vordering uit tegen de verzekeraar van de huurdersaansprakelijkheid. De Vrederechter te Oostende (26 mei 1970, *Bull. Ass.*, 1971, 813 met noot A.T.) achtte zichzelf bevoegd in een geschil tussen twee verzekeraars, hetgeen de annotator betwistbaar leek. In het hier besproken vonnis oordeelt de rechtbank in het betreffende geval ook bevoegd te zijn, met verwijzing naar cassatierechtpraak over de grondslag van deze bevoegdheidsaanmatiging. In het cassatiearrest van 15 december 1972, *Arr. Cass.*, 1973, 391) komen de volgende interessante passages voor:

«Overwegende dat de verbintenis waarvan de uitvoering wordt gevorderd echter haar juridische grondslag vindt, niet in de quasi-delictuele fout van de verzekerde doch in de verzekeringsovereenkomst aan het bestaan waarvan de wet

voormelde verplichting van de verzekeraar tegenover de benadeelde vasthecht;

Dat de rechtstreeks aangesproken verzekeringsmaatschappij optreedt krachtens een wettelijke verplichting die de verzekeringsovereenkomst met zich brengt;

Overwegende dat het onderhavige geschil derhalve een geschil is tussen kooplieden en de wettelijke gevolgen betreft van een handeling, een verzekeringsovereenkomst door een onderneming voor verzekeringen aangegaan, die de wet als een daad van koophandel aanmerkt en waarvan dienvolgens krachtens art. 573, 1°, Ger. W., de rechtbank van koophandel kennis neemt...»

De voorziening in cassatie was, net zoals in een tweede zaak van gelijke datum (Cass., 15 december 1972, *proc.-gen. Gent* in zake *Delloye t/ Groep Josi*, *Arr. Cass.*, 1973, 389) ingesteld door de procureur-generaal bij het Hof van Beroep te Gent tegen een vonnis van de Arrondissementsrechtbank te Oudenaarde, waarbij de rechtbank van eerste aanleg bevoegd werd verklaard.

Nu het Hof van Cassatie beslist heeft dat de grondslag van de verbintenis waartoe de brandverzekeraar is gehouden, niet meer de vergoeding van huurschade, maar de vervulling van een wettelijke verplichting ontstaan uit de verzekeringsovereenkomst is, moet de bevoegdheid van de vrederechter eveneens uitgesloten worden, indien het geschil gevoerd wordt tussen verzekeringsmaatschappijen.

Wat er gebeurt indien de vordering gericht is, zowel tegen de verzekeraar als tegen de huurder zelf (art. 38 Verzekeringwet) werd door de Rechtbank van Koophandel te Oudenaarde in een vonnis van 7 mei 1985 (*hierboven gepubliceerd*) als volgt opgelost. De beide vorderingen werden als samenhangend beschouwd. Samenvoeging geschiedde conform art. 566 Ger. W., en met toepassing van de regel uit art. 565, 4°, Ger. W. is de rechtbank van koophandel bevoegd met voorrang op de vrederechter.

2. Aansprakelijkheid van de huurder voor brand. De huurder is aansprakelijk voor brand (art. 1733 B.W.). Deze aansprakelijkheid is gebaseerd op de verplichting tot teruggave (De Page, H., *Traité*, IV, nr. 698), die op zichzelf een resultaatsverbintenis is. Bij brand kan de huurder het goed niet teruggeven en is hij derhalve contractueel aansprakelijk (Cass., 16 november 1944, *Pas.*, 1945, I, 34, concl. P.G. Cornil). Door de niet-uitvoering van zijn verbintenis wordt een fout in de persoon van de huurder verondersteld. Deze fout kan krachtens art. 1733, 2°, B.W. worden weerlegd door het bewijs te leveren dat de brand is ontstaan door toeval, overmacht, gebrek in de bouw of is overgeslagen van een naburig huis (Cass., 30 september 1977, *Pas.*, 1978, I, 126; Cass., 16 februari 1978, *Pas.*, 1978, I, 699). Deze regeling is niets anders dan een toepassing van de gemeenrechtelijke principes (De Page, H., *o.c.*, nrs. 696 en 698), meer bepaald van art. 1302 B.W.

De huurder zal niet aansprakelijk zijn indien de brand is ontstaan buiten zijn fout om, zonder dat het noodzakelijk is overmacht te bewijzen (Cass., 11 juni 1964, *Pas.*, 1964, I, 1089; Cass., 29 november 1984, *Pas.*, 1985, I, 399, *R. W.*, 1986-87, 542; Bergen, 26 oktober 1983, *Pas.*, 1984, II, 25); dit volgt uit de combinatie van de artikelen 1732 en 1733 B.W.

Het is de huurder die hiervan, conform art. 1315, 2°, B.W. het bewijs moet leveren.

Indien vaststaat dat de huurder op het moment dat hij de

brand aanstak, zich in een ernstige staat van geestesstoornis bevond, die hem ongeschikt maakte tot het controleren van zijn daden, dan is er een vreemde oorzaak voorhanden en kan de huurder geen fout ten laste worden gelegd. Bijgevolg is de krankzinnige huurder niet contractueel aansprakelijk en draagt de verhuurder het risico (Cass., 29 november 1984, *Pas.*, 1985, I, 400; Kh. Oudenaarde, 20 januari 1987, *hierboven gepubliceerd*; De Page, H., o.c., t. II, nr. 585; La Haye, M., en Vankerckhove, J., «Le louage des choses», in *Novelles*, Droit civil, VI, nr. 1015; A.T., noot onder Vred. Oostende, 26 mei 1970, *Bull. Ass.*, 1971, 815).

De vrederechter te Oostende maakte een schijnredenering toen hij besliste dat niet de krankzinnigheid, doch wel de brandstichting en de brand oorzaak waren van de onmogelijkheid tot teruggave en dat dit geen geval van overmacht zou zijn (Vred. Oostende, 26 mei 1970, *Bull. Ass.*, 1971, 813, met noot A.T.).

Waar men wel op moet letten, is dat brandstichting door een krankzinnige onderhuurder de oorspronkelijke huurder niet van aansprakelijkheid bevrijdt. Krachtens art. 1735 B.W. is deze laatste aansprakelijk voor de schade ontstaan door toedoen van huisgenoten of onderhuurders. Het Hof van Cassatie leidt daaruit af dat de oorspronkelijke huurder niet alleen voor de fouten van zijn onderhuurders, maar voor alle schade door hun toedoen ontstaan, contractueel aansprakelijk is. De daad van een persoon die de huurder uit vrije wil de voordelen van de huurovereenkomst laat genieten, kan niet worden aangemerkt als overmacht of als een vreemde oorzaak die hem van zijn aansprakelijkheid bevrijdt (Cass., 29 november 1984, *Pas.*, 1985, I, 402).

3. *Aansprakelijkheid uit billijkheidsoverwegingen.* Men kan de niet-aansprakelijkheid van de krankzinnige huurder op grond van art. 1733 B.W. opvangen door een vordering in te stellen gebaseerd op art. 1386bis B.W. Deze bepaling staat de rechter toe de krankzinnige, de ernstig geestesgestoorde of zwakzinnige naar billijkheid en rekening houdend met de omstandigheden en de (vermogens)toestand van de partijen te veroordelen tot de gehele of gedeeltelijke vergoeding waartoe hij gehouden zou zijn indien hij de controle over zijn daden had.

De wet van 16 april 1935 (*B.S.*, 18 april 1935, *Pasin.*, 1935, 286) voerde deze bijzondere vorm van aansprakelijkheid in om tegemoet te komen aan de billijkheid, die niet kon verdragen dat het vermogen van de schadeverwekkende krankzinnige steeds intact werd gelaten, terwijl het vermogen van het slachtoffer werd verminderd (rapport van de senaatscommissie, *Pasin.*, 1935, 304).

De uitdrukking «die schade veroorzaakt aan een ander» omvat zowel de schade veroorzaakt door een feit dat in de persoon van een verantwoordelijk persoon een delict of quasi-delict uitmaakt, als de schade door feiten die in de persoon van een niet-krankzinnige een contractuele wanprestatie zijn (memorie van toelichting, *Pasin.*, 1935, 287).

Het zou onnauwkeurig zijn te stellen dat art. 1386bis B.W. toepasselijk is op zowel de contractuele als op de extra-contractuele aansprakelijkheid van de krankzinnige.

Art. 1386bis werd ingevoerd als een nieuwe titel IVbis in het Burgerlijk Wetboek en staat dus naast titel III (Contracten of verbintenissen uit overeenkomst) en naast titel IV (Misdrijven en oneigenlijke misdrijven). Eveneens moet worden opgemerkt dat de titel niet luidt «aansprakelijkheid

van abnormalen», maar wel «vergoeding van de schade door abnormalen veroorzaakt».

Van contractuele of extra-contractuele aansprakelijkheid kan, het geval van krankzinnigheid door vrijwillige intoxicatie buiten beschouwing gelaten, geen sprake zijn, aangezien de toestand van krankzinnigheid net het toeval of de overmacht uitmaakt die hem van alle aansprakelijkheid bevrijdt. De wet van 16 april 1935 voorzag in een totaal nieuwe en voorheen onbestaande aansprakelijkheid; men zou het een foutloze aansprakelijkheid gebaseerd op billijkheid kunnen noemen.

In zijn commentaar op deze wet schrijft Potvin er zelfs voor terug het woord «responsabilité» in de betekenis van «verantwoordelijkheid» te gebruiken. Hij stelt als formulering «une éventuelle obligation de réparer, non basée sur la faute» voor (Potvin, G., «La responsabilité civile des déments et des anormaux», *B.J.*, 1937, 522).

Indien de feitenrechters in hun motivering de kerk in het midden laten met omschrijvingen als «... toepasselijk binnen het raam zowel van de buitencontractuele als van de contractuele aansprakelijkheid» (Kh. Oudenaarde, 20 januari 1987, *hierboven gepubliceerd*) of «... niet alleen op quasi-delictueel maar ook op contractueel gebied toepasselijk» (Vred. Oostende, 26 mei 1970, *Bull. Ass.*, 1971, 815), kan dit enkel worden verantwoord als daar de onderliggende betekenis aan wordt gegeven dat de krankzinnige of geestesgestoorde slechts gehouden is tot betaling van een (eventueel gedeeltelijke) schadevergoeding, indien hij quasi-delictueel of contractueel aansprakelijk zou zijn geweest, ware hij een normaal en verantwoordelijk persoon.

4. *De brandpolis van de huurder.* Algemeen wordt aangevaard dat de huurder die in een vlaag van krankzinnigheid zijn woning in brand steekt, geen grove tekortkoming begaat waarop zijn verzekeraar zich zou kunnen beroepen. Een krankzinnige kan immers de gevolgen van zijn daden niet voorzien (zie Deprez, L. en Truyens, A., *Traité de l'assurance contre l'incendie*, in *Novelles*, Droit commercial, V, nr. 103; Monette, F., De Villé, A. en André, R., *Traité des assurances terrestres*, nr. 295).

Wat gebeurt er echter wanneer de voorwaarden van een verzekeringsovereenkomst enkel spreken over huurdersaansprakelijkheid op grond van de artikelen 1732 tot 1735 B.W., zonder art. 1386bis te vermelden (zie «Algemene definities 1960» bij de «Algemene voorwaarden 1936 - herzien in 1960»)?

Dit verweer werd door de gedaagde verzekeraar van de huurder voor de Rechtbank van Koophandel te Oudenaarde opgeworpen. De rechtbank oordeelde dat er geen grond is — ook niet wegens een bepaling in de verzekeringsovereenkomst — om de toepassing van deze wetsbepaling uit te sluiten (Kh. Oudenaarde, 20 januari 1987, *hierboven gepubliceerd*).

De twee premissen waaruit deze stelling werd afgeleid zijn: 1. de verzekeraar dekt de huurdersaansprakelijkheid van de verzekerde; 2. de vordering jegens de huurder is toelaatbaar tegen diens verzekeraar.

De term «huurdersaansprakelijkheid» werd door de rechtbank derhalve generiek geïnterpreteerd: zowel de contractuele aansprakelijkheid als de aansprakelijkheid uit art. 1386bis B.W. zouden eronder vallen.

Deze uitbreiding van de in de overeenkomst opgenomen voorwaarden lijkt ons te zijn gerechtvaardigd op grond van

de artikelen 1156 tot en met 1164 B.W. over de uitlegging van overeenkomsten. De verzekeringsovereenkomst wordt geïnterpreteerd ten voordele van de huurder en kan worden uitgebreid tot de in de huidige polissen voorkomende algemene bepaling «huurdersaansprakelijkheid» of «aansprakelijkheid als huurder of gebruiker» (zie art. 24 A Uitgebreide Polis, B.V.V.O.), waaronder de aansprakelijkheid uit art. 1386bis eveneens valt.

Deze uitbreiding van de overeenkomst kan krachtens art. 1166 B.W. rechtstreeks door de verhuurder of diens gesubrogeerde worden uitgeoefend tegen de schuldenaar van de huurder, nl. de brandverzekeraar. Zo komt men eveneens tegemoet aan de ratio waarrond art. 1386bis B.W. werd gebouwd, namelijk de billijkheid. Bovendien zou het een aanfluiting van alle logica zijn, mocht het feit van krankzinnigheid de verzekeringsmaatschappij ontheffen van haar verplichtingen uit een overeenkomst die juist met het oog op het voltrokken risico is gesloten.

Een probleem lijkt zich voor te doen in geval van een verzekerde, maar straatarme huurder. Zijn aansprakelijkheid stoelend op de billijkheid zal niet of slechts gedeeltelijk worden gevat. Wat is dan de situatie van zijn brandverzekeraar? Op het eerste gezicht zou de juridisch zuivere oplossing erin bestaan de verzekeraar niets te laten betalen, aangezien er geen huurdersaansprakelijkheid, ook geen foutloze, is. Een oplossing die het best aansluit bij art. 1386bis en die juridisch verdedigbaar lijkt, is bij het bepalen van de financiële toestand en het vermogen van de krankzinnige rekening te houden met het feit dat hij verzekerd is (bijv. Rb. Antwerpen, 3 oktober 1986, *R.W.*, 1986-87, 2162). Hij was immers contractspartij bij de overeenkomst ten behoeve van mogelijke slachtoffers gesloten en met zou de dekking kunnen beschouwen als een deel van zijn vermogenstoestand t.o.v. de benadeelde partij. Zodra men deze redenering aanvaardt, kan er opnieuw aansprakelijkheid uit art. 1386bis B.W. ontstaan en herleeft de rechtstreekse vordering tegen de brandverzekeraar volledig.

Maarten Dambre

VREDEGERECHT TE ANTWERPEN

EERSTE KANTON — 7 NOVEMBER 1984

Rechter: de h. Van den Brande

Advocaten: mrs. Moyersoën en Impens loco Erdman

Verbintenissen — Sterkmaking — Gevolgen.

De rechtsfiguur der sterkmaking moet worden aangewend wanneer een partij zich ertoe verbindt de toestemming tot de overeenkomst van een derde te verkrijgen. Blijft die toestemming uit, dan is de sterkmaker aansprakelijk. Trad de sterkmaker niet mede in eigen naam op, dan kan hij zelf geen rechten putten uit de overeenkomst.

N.V. A. t/ R.

Tussen de gedingspartijen werd op 13 februari 1984 een overeenkomst gesloten met betrekking tot de verhuring van een kantoorruimte te Antwerpen (...).

In deze overeenkomst van 13 februari 1984 wordt verder geïdentificeerd als: «De heer R. R., voor rekening van een te noemen vennootschap waarvoor hij zich sterk maakt».

Verweerder beweert dat hij uit de overeenkomst van 13 februari 1984 persoonlijk rechten kan putten, en dat hij, ingevolge deze overeenkomst, zelf de hoedanigheid van huurder van de bedoelde kantoorruimte heeft.

Eiseres daarentegen voert aan dat verweerder bij deze overeenkomst enkel als sterkmaker is opgetreden, zodat hij stellig niet persoonlijk huurder is van dit lokaal, en dat hij bovendien in zijn verplichtingen als sterkmaker te kort is geschoten.

Beoordeling

In de voor verweerder genomen conclusie wordt een in het Frans gestelde tekst aangehaald, die van de hand van verweerder zelf zou zijn, en waarin o.m. het volgende wordt gesteld: «... Par expérience, j'ai pu constater que, si la notion de 'Porte-Fort' n'est pratiquement pas utilisée dans nombre de pays, elle est par contre beaucoup plus usuelle en Belgique, bien que d'une définition assez floue, demandant vraisemblablement recours à la Jurisprudence. La définition générale, aussi bien et en particulier que celle ayant présidé à l'accord des parties, en est la garantie donnée par une personne à une autre, du respect et de l'exécution des clauses d'un contrat, pour le compte d'un tiers, faute pour la porte-fort d'avoir à en exécuter lui-même les clauses en respect des engagements contractés, pour le cas où la tierce partie deviendrait défaillante.»

Het is ter zake irrelevant zich af te vragen of verweerder tot deze opvatting betreffende de sterkmaking gekomen is in de loop van het geding en voor de noodwendigheden van het geding, dan wel of hij deze opvatting reeds had toen de overeenkomst gesloten werd.

Verweerder kan niet worden gevolgd wanneer hij stelt dat de sterkmaking «d'une définition assez floue» zou zijn, terwijl het hier integendeel gaat om een zeer goed omschreven rechtsfiguur. Verweerder kan helemaal niet gevolgd worden waar hij dan vervolgens, klaarblijkelijk op eigen gezag, een definitie geeft van de sterkmaking die erop neer komt dat hij de sterkmaking als een soort borgtocht beschouwt.

Het is evident dat de sterkmaking een totaal van de borgtocht verschillende rechtsfiguur is (cf. De Page, II, nr. 734).

Om het doel te bereiken dat — volgens verweerder — partijen zouden hebben voorgestaan, was het overigens hoegenaamd niet noodzakelijk een beroep te doen op de rechtsfiguur van de sterkmaking; in art. 12 van de overeenkomst wordt de onderverhuring of de overdracht van de huur toegelaten, en voor zoveel als nodig had daarbij kunnen worden gepreciseerd dat de oorspronkelijke huurder in dat geval solidair of als solidaire borg gehouden zou blijven.

Er zijn ter zake geen elementen die het mogelijk zouden maken te besluiten tot dwaling in rechte, en in dat verband dient trouwens te worden opgemerkt dat in de akte van rechtspleging en in zijn eigen conclusie verweerder de hoedanigheid wordt toegekend van «raadgever», zodat mag worden aangenomen dat hij beter dan wie ook moet weten wat het betekent een overeenkomst te sluiten.

Het past ter zake op te merken dat men zich op verschillende manieren kan sterk maken (cf. De Page, II, nr. 742):

a) men kan zich sterk maken dat een derde een bepaalde akte zal verlijden; de overeenkomst van sterkmaking blijft dan zelfstandig bestaan en de akte die de derde in de toekomst zal voltrekken, zal voor de sterkmaker de vervulling van zijn verbintenis betekenen;

b) nochtans zal het in de praktijk meestal voorkomen dat de akte zelf wordt voltrokken door de sterkmaker in naam van de derde, maar, aangezien de sterkmaker zich niet kan beroepen op een mandaat, zal er een clause van sterkmaking worden opgenomen in de akte; in dit geval, dat zich in de voorliggende zaak voordoet, belooft de sterkmaker in werkelijkheid bekrachtiging; dan zal de akte vóór de bekrachtiging slechts gelden als overeenkomst van sterkmaking en na bekrachtiging zal de akte retroactief geldig worden naar haar eigen aard;

c) een derde mogelijkheid, die zich ter zake dus niet voordoet, is dat de sterkmaker bij de akte optreedt in een dubbele hoedanigheid, d.i. zowel in eigen naam als in hoedanigheid van sterkmaker; het is ter zake duidelijk dat in de akte verweerder enkel werd vermeld als sterkmaker en dat geenszins werd bedongen dat hij eveneens in eigen naam optreedt.

De wezenlijke elementen van de sterkmaking bestaan erin dat: 1) de verbintenis aangegaan door de sterkmaker een persoonlijke verbintenis is, en dat hij zijn eigen feit beloofd; 2) de verbintenis van de sterkmaker een verbintenis is om iets te doen, die, bij in gebreke blijven, zich oplost in schadeloosstelling; 3) de verbintenis om iets te doen voor de sterkmaker een resultaatsverbintenis is, waarbij de sterkmaker belooft de verbintenis van de derde te verkrijgen, waarbij dient te worden opgemerkt dat hij de naleving of de uitvoering van die verbintenis van de derde geenszins waarborgt (cf. De Page, II, nr. 733).

Bij toetsing van de elementen van de zaak aan de hierboven uiteengezette beginselen dient dan te worden vastgesteld:

a) dat de overeenkomst van 13 februari 1984 het louter karakter van een sterkmaking heeft;

b) dat, aangezien deze overeenkomst nooit door de derde bekrachtigd is, zij niet het karakter van een huur-overeenkomst heeft verkregen;

c) dat verweerder uit die overeenkomst dan ook geen rechten kan putten op het genot van het gehuurde goed en dat hij nooit de hoedanigheid van huurder heeft gehad;

d) dat verweerder in gebreke is gebleven zijn verbintenis als sterkmaker na te leven; diens gevolg dient te worden opgemerkt dat, indien het theoretisch mogelijk is dat de overeenkomst alsnog retroactief zou bekrachtigd worden, het praktisch uitgesloten is dat een derde, zelfs op de datum van de inleidende dagvaarding, nog bereid gevonden zou zijn een huurovereenkomst te bekrachtigen en de daaruit voortvloeiende verbintenissen op zich te nemen, terwijl deze verbintenissen dan terug gaan tot 1 april 1984 en de derde dus huur zou moeten betalen en verbintenissen zou aangaan voor een hele periode waarover hij geen genot heeft gehad van het goed; anderzijds dient desbetreffend trouwens te worden opgemerkt dat de houding die verweerder heeft aangenomen en de stelling die hij verdedigt, erop wijst dat hij geenszins de bedoeling heeft zijn verbintenis aangegaan als sterkmaker na te leven;

e) dat verweerder aangezien hij in gebreke is, gehouden is eiseres te vergoeden voor de schade die zij lijdt;

(...)

NOOT—Dit vonnis werd bevestigd door Rb. Antwerpen (22e kamer), 15 september 1986, onuitgegeven.

RECHTSPRAAK IN KORT BESTEK

Hof van Cassatie (1e Kamer), 5 november 1986

Wegverkeer — Art. 64.1 Wegverkeersreglement — Oranjegeel knipperlicht — Bindende kracht — Geen beperking wegens de plaats waar het zich bevindt.

Het bestreden vonnis (Corr. Brussel, 20 mei 1986) wordt om de volgende redenen vernietigd:

«Overwegende dat luidens artikel 64.1 van het Wegverkeersreglement 'een oranjegeel knipperlicht betekent dat het verkeerslicht met dubbele voorzichtigheid mag voorbijgereden worden';

«Dat het vonnis de beslissing dat 'beklaagde (thans eiser) tevergeefs poogt aan te voeren dat zich rechts, gezien vanuit de rijrichting van de burgerlijke partij Eric P. (thans verweerder), een op oranjegeel knipperlicht ingesteld verkeerslicht bevond dat door laatstgenoemde, luidens artikel 64.1, eerste lid, van het Wegverkeersreglement niet dan met dubbele voorzichtigheid mocht worden voorbijgereden', grondt op het feit 'dat het verkeerslicht in werkelijkheid geplaatst was bij de uitgang van het door het Rode Kruis van België gebruikte gebouw, ten einde de bestuurders van de ziekenwagens in staat te stellen, na het litigieuze verkeerslicht op rood te hebben ingesteld, zonder gevaar voor ongevallen buiten te rijden';

«Dat het bestreden vonnis, door de bindende kracht van het oranjegeel knipperlicht te beperken, de in het middel aangehaalde wettelijke bepaling schendt.»

(Voorzitter: de h. Stranard — Raadsheer-rapporteur: de h. Willems — Advocaat-generaal: de h. Janssens de Bisthoven — Advocaat: mr. Van Ommeslaghe — In de zaak: Van R. t/ P. e.a.)

Hof van Cassatie (2e Kamer), 18 november 1986

Ziekte- en invaliditeitsverzekering — Art. 70, § 2, Z.I.V.-wet — Indeplaatsstelling van de verzekeringsinstelling — Omvang.

Gesubrogeerd in de rechten van zijn verzekerde J. vorderde eiser van verweerder N., beklaagde, betaling van 163.293 fr. Het bestreden vonnis (Corr. Hasselt, 12 september 1985) veroordeelt N. op strafrechtelijk gebied en kent eiser de helft van het gevorderde bedrag toe op grond dat de verkeerstechnische overtredingen van N. en J. in gelijke mate hebben bijgedragen tot het ontstaan van het ongeval. Na de tekst van art. 70, § 2, eerste en vierde lid, Z.I.V.-wet te hebben geciteerd beslist het Hof:

«Overwegende dat uit deze bepalingen, overeenkomstig de wil van de wetgever, volgt dat de verzekeringsinstelling in beginsel voor het hele bedrag van de door haar verleende prestaties gesubrogeerd is in de rechten van de rechthebbende, ook als de aansprakelijkheid voor de bij de wet bedoelde schade slechts ten dele door de fout van een derde is ontstaan; dat in laatstbedoeld geval de vordering van de verzekeringsinstelling zich uitstrekt tot het geheel van de sommen die de aansprakelijke derde ter vergoeding van de door de wet bedoelde schade verschuldigd is, zonder dat ze het bedrag van de door haar verleende prestaties mag overschrijden;

«Overwegende dat het bestreden vonnis ten deze de vordering van eiser niet op vorenbedoelde wijze reduceert, maar in evenredigheid met het gedeelte van de aansprakelijkheid dat het ten nadele van de rechthebbende vaststelt; dat het zodoende artikel 70, § 2, van de Ziekte- en Invaliditeitswet schendt.»

(Voorzitter : de h. Screvens — Raadsheer-rapporteur : de h. Marchal — Advocaat-generaal : de h. Declercq — Advocaat : mr. Houtekier — In de zaak : N.V. S.M. t/ N.)

Hof van Cassatie (1e Kamer), 27 november 1986

Arbeidsongeval — Onrechtmatige daad — Arbeidsongeval te wijten aan samenlopende fouten van werkgever en derde — Vordering van de gesubrogeerde arbeidsongevallenverzekeraar — Derde gehouden tot volledige vergoeding van de schade.

Het bestreden arrest (Hof Luik, 27 november 1986) wordt om de volgende redenen vernietigd :

«Overwegende dat het arrest oordeelt dat alleen de fouten van het Fonds voor Schoolgebouwen en van de P.V.B.A. H. het ongeval waarvan Robert S., elektricien in dienst bij de laatstvermelde vennootschap, het slachtoffer is geworden, mede hebben veroorzaakt en dat 'ieder van de schadeveroorzakers gelijkelijk aansprakelijk is' ;

«Overwegende dat, wanneer de schade te wijten is aan samenlopende fouten van verschillende personen, ieder van hen de door de getroffen geleden schade volledig moet vergoeden ;

«Overwegende dat de betaling van de forfaitaire vergoedingen die de verzekeraar krachtens de Arbeidsongevallenwet uitkeert aan de getroffen werknemer aan wie geen fout kan worden verweten, enkel slaat op de betrekkingen tussen de werkgever, de arbeidsongevallenverzekeraar en de werknemer ; dat uit geen enkele wettelijke bepaling blijkt dat de derde, die medeaansprakelijk is voor het ongeval, niet gehouden is tot volledige vergoeding van de schade, doordat die schade ook deel uitmaakt van het beroepsrisico ;

«Overwegende dat het arrest, door te beslissen dat het Fonds voor Schoolgebouwen aan eiseres slechts de helft behoeft terug te betalen van de bedragen, die door haar als arbeidsongevallenverzekeraar zijn betaald of zullen moeten worden betaald, en dat, in voorkomend geval, van het Fonds enkel de helft kan worden gevorderd van het kapitaal dat de aan de getroffen verschuldigde waarde van de jaarlijkse vergoeding of rente vertegenwoordigt, de artike-

len 1382 en 1383 van het Burgerlijk Wetboek, alsmede de artikelen 46, § 1, en 47 van het Arbeidsongevallenwet, die toepasselijk is op dit geschil inzake het arbeidsongeval van 27 april 1977, schendt ;

«Dat het middel gegrond is ;

«Overwegende dat het arrest bindend dient te worden verklaard voor de P.V.B.A. H., nu deze medeaansprakelijk is verklaard voor het ongeval.»

(Voorzitter : de h. Mahillon — Raadsheer-rapporteur : de h. Poupart — Advocaat-generaal : mevr. Liekendael — Advocaat : mr. Kirkpatrick — In de zaak : Arbeidsongevallenverzekeraar D. t/ Fonds voor Schoolgebouwen en P.V.B.A. H.)

NOOT—Zie Cass., 11 juni 1981, R.W., 1981-82, 2559.

KANTTEKENINGEN

De voorlopige maatregel bij echtscheiding op grond van bepaalde feiten en de rechten van de «getroffene»

1. *Summiere wetgeving, ruime toepassing.* Zodra een echtgenoot tegen de andere echtgenoot bij de rechtbank van eerste aanleg een echtscheiding «op grond van bepaalde feiten» vordert, treft de voorzitter van die rechtbank altijd in kort geding een *voorlopige maatregel*. De bepalingen omtrent deze procedure zijn sinds 1967 opgenomen in het Gerechtelijk Wetboek, dat goed beschouwd echter niet meer vermeldt dan de mogelijkheid van zo'n maatregel : «Alvorens recht te doen kan de rechter een ... maatregel bevelen om ... de toestand der partijen voorlopig te regelen» (art. 19) en «De voorzitter ... neemt ... kennis van de voorlopige maatregelen ...» (art. 1280).

Vanwege de *wetgever* is de voorlopige maatregel dus aan geen enkele nadere reglementering onderworpen, hoewel hij door het overweldigend aantal echtscheidingen¹ in onze tijd toch tot een ook sociaal zeer belangrijk verschijnsel is geworden. Ook omvang en tijdsduur van de voorlopige maatregel zijn aan geen wettelijke regeling gebonden en de huidige praktijk inzake de maatregel is geheel en al geschapen door de rechterlijke macht zelf.

2. *De rechtspositie van de betrokkenen.* Opmerkelijk is dat over de totale gevolgen van de voorlopige maatregel voor de betrokkenen bij mijn weten nooit gepubliceerd en, naar het schijnt, ook weinig nagedacht is. Toch regelt de maatregel («voorlopig») drie voor het dagelijks menselijke ongelooftijk belangrijke zaken : woning, hoede over de kinderen en een (eventueel) aan de andere echtgenoot te betalen onderhoudsgeld (= alimentatie). In gezaghebbende

¹ In 1984 in de stad Antwerpen op 100 huwelijken 42 echtscheidingen ; elders (stadje in O.-Vl.) op 100 huwelijken 36 echtscheidingen waarvan 11 op grond van bepaalde feiten (*Hoop*, maandblad Bond Gescheiden Mannen en hun Minderjarige Kinderen (BGMK), mei en oktober 1986).

publicaties² worden deze punten vooral benaderd vanuit de procedure, met name ook vanuit de vraag welke rechter (vrederechter, voorzitter, jeugdrechter) in de verschillende omstandigheden bevoegd is. Het gaat dan dus als het ware om de «rechten van de rechtspraak». Wij willen een andere benadering kiezen, namelijk die vanuit de rechten der betrokkenen en vooral vanuit de rechten van de verweerder.

De rechtspositie van de verweerder is van meet af aan erg zwak. Op het ogenblik dat de rechtbank de voorlopige maatregel treft, weet de verweerder immers alleen dat er tegen hem een echtscheidingsvordering *bestaat*, maar kent hij niet eens de *inhoud* ervan omdat hij inzake die vordering nog niet is gedagvaard: het Gerechtelijk Wetboek (art. 1260) verplicht de rechtbank deze dagvaarding zes maanden op te schorten. Dat maakt de voorlopige maatregel voor de verweerder al meteen tot een gebeuren dat in een rechtsstaat uniek mag heten: aan hem, een eenvoudige in een civiele procedure gedaagde doorsneeburger worden, zonder dat hij mag weten waarom, vrijheidsbeperkende maatregelen opgelegd die dieper en langduriger in zijn leven ingrijpen dan menig, na amper verweer en diep be raad gewezen strafvonnis. Hoe ongelooflijk het ook moge schijnen: de beperkende maatregelen worden niet opgelegd uit hoofde van een toegewezen vordering maar uit hoofde van het loutere *bestaan* van een vordering waarvan de inhoud niet aan de verweerder bekend wordt gemaakt.

3. *Voorspelbaarheid en eenzijdigheid*. Voorts moet worden vastgesteld dat de voorlopige maatregel zeer eenzijdig één der beide echtgenoten treft en in de huidige rechtspraak is dat, vrijwel ten volle voorspelbaar³, *de man*. De man verliest immers de toegang tot zijn woning (behalve in enkele bijzondere gevallen)⁴ en de vrije omgang met zijn kinderen (tenzij de moeder niet voor de dagelijkse hoede in aanmerking komt)⁵. Schaarse uitzonderingen daargelaten, gelden voor de door de voorlopige maatregel getroffen man dus voortaan de volgende leefregels: 1. hij mag niet meer vrij zijn woning betreden; 2. hij mag niet meer vrij met zijn kinderen omgaan; 3. hij mag niet vrij over zijn inkomen beschikken; 4. hij mag geen liefdesrelatie hebben.

Men zal hier onmiddellijk opwerpen dat punt 3 niet voortvloeit uit de voorlopige maatregel maar gewoon uit het bestaan van de gehuwde staat (art. 213 B.W.: Echtgenoten zijn jegens elkaar ... hulp en bijstand verschuldigd). Er is echter een hemelsbreed verschil tussen financiële onvrijheid als deel van de *wederzijdse* hulp en bijstand binnen een lopend huwelijk en financiële onvrijheid in de vorm

van onderhoudsgeld aan een huwelijkspartner die harerzijds *de facto* van de normale verplichting tot hulp en bijstand is ontheven. Want hoewel (art. 221 B.W.) beide echtgenoten in de lasten van het huwelijk moeten bijdragen, gaat de rechtbank op het ogenblik van de voorlopige maatregel in de praktijk ervan uit dat alleen de man de *verantwoording* draagt voor het gezinsinkomen en dat de vrouw daartoe slechts moet bijdragen voor zover zij op het ogenblik van de maatregel (dat zij onder omstandigheden zelf kan bepalen) een inkomen heeft (waartoe zij echter geenszins verplicht is). En ook buiten de sfeer van het inkomen hoeft de vrouw, tijdens de voorlopige maatregel, haar echtgenoot geen hulp (bv. huishoudelijke hulp) meer te bieden. Alleen voor punt 4 van de vrijheidsbeperkingen (verbod op liefdesbetrokkeningen) geldt dan ook dat het beide partijen gelijkelijk treft.

De vier bovengenoemde vrijheidsbeperkingen bestrijken, zoals men ziet, met elkaar eigenlijk alle fundamentele menselijke levensmogelijkheden. Men mag, ons insziens, dan ook wel zeggen dat de getroffenene voor de duur van de maatregel een staat heeft die ergens tussen die van de gewone burger, met zijn normale rechten en vrijheden, en die van een gestrafte in ligt, een status waarvoor in ons recht geen aparte term bestaat maar waarvoor men, gezien het grote aantal getroffenenen en de lange duur van de voorlopige maatregel, eigenlijk best zo'n term zou kunnen bedenken («halfvrije» misschien?).

Wie dit overdreven voorkomt moge bedenken dat de door de voorlopige maatregel getroffenene veelal op middelbare leeftijd plotseling met geweld wordt losgerukt uit al wat hij in zijn leven heeft opgebouwd en opgevoed en gedoemd wordt om, veelal met een sterk verminderd inkomen, op (een) gemeubelde kamer(s), vrijwel zonder contact met zijn kinderen, jarenlang een leven zonder liefde te slijten, alles in afwachting van de uitspraak in, ja van de behandeling van, zijn zaak. Ook voor een man die achteraf de schuldige partij blijkt te zijn is dit een zware bijkomende straf. Maar de voorlopige maatregel treft even vaak onschuldige mannen.

4. *Maatregel of strafmaatregel?* Is de «gemaatregelde» in feite doodgewoon niet anders dan een gestrafte? Uiteraard niet naar de vorm aangezien er geen strafvonnis is en de maatregel niet op een «strafregister» wordt aangetekend. Maar dat neemt niet weg dat de maatregel inhoudelijk geheel en al het karakter van een smadelijke straf draagt (zonder reden weggestuurd uit woning en gezin met behoud van de echtelijke plicht tot getrouwheid, hulp en bijstand). Een straf die geen straf genoemd wordt en waartegen op het ogenblik van de voltrekking geen enkel juridisch verweer mogelijk is. Een straf die veelal op verzoek van de eisende vrouw aan de verwerende man wordt toegemeten⁶.

5. *De tijdsduur*. «De voorzitter is bevoegd maatregelen te nemen totdat de vordering ... wordt verworpen of ... de echtscheiding is overgeschreven»⁷. Anders gezegd: de voorlopige maatregel is geldig voor de volle duur van de echtscheidingsprocedure.

⁶ De advocatuur verklaart algemeen dat meer dan de helft der echtscheidingen in België tegenwoordig door de vrouw wordt gevorderd. Statistieken worden hierover echter moeilijk verstrekt.

⁷ BAETEMAN, G. en GERLO, J., o.c., T.P.R., 1981, 828, nr. 99.

² BAX, M., «Echtscheiding op grond van bepaalde feiten», in BAETEMAN, G. e.a., *Het echtscheidingsrecht in België na de hervorming 1974-1975*, Gent, Story-Scientia, 1977, 27-38, nrs. 33-54; BAETEMAN, G. en GERLO, J., «Overzicht van rechtspraak (1975-1980). Personen- en familierecht», T.P.R., 1981, 827-829, nrs. 98-115.

³ Dusdanig voorspelbare maatregelen dragen enigszins het karakter van een algemene maatregel van bestuur, niet die van een op persoonlijke omstandigheden afgestemde rechtsbeschikking.

⁴ Bv. wanneer de gezinswoning tevens bedrijfswoning is of (soms) wanneer er geen kinderen zijn en hijzelf eigenaar van de woning is.

⁵ Alleen bij ernstig drank- of druggebruik of wanneer zichzelf is weggelopen.

Deze procedure sleept zich voort volgens een, min of meer tevoren vaststaand, «scenario»: dringende voorlopige maatregelen bij de vrederechter, verzoekschrift aan de voorzitter, schorsing van de dagvaarding ten gronde, voorlopige maatregel in kort geding, verstrijken schorsingstermijn (zes maanden na voorlopige maatregel), eisende partij doet niets, kort geding door verwerende partij om te eisen dat hij tenminste nog gedagvaard wordt (!), dagvaarding ten gronde op een aantal feiten, conclusie tot getuigenverhoor, conclusie door de rechtbank verworpen wegens onduidelijkheid, nieuwe conclusie, toelating tot het leveren der bewijzen inclusief getuigenverhoor voor een deel der opgegeven feiten (twee jaar na voorlopige maatregel), eisende partij doet niets, conclusie tot afwijzing van de echtscheidingsvordering, eisende partij gaat in hoger beroep tegen het niet toelaten van een deel der feiten tot de bewijsvoering (drie jaar na voorlopige maatregel) enz. enz.⁸. Kenmerkend is dat de vorderende partij zelfs door het plegen van een *verzuim* (het indienen van onbegrijpelijke conclusies) de verwerende partij nog kan *benadelen* (het nog langer rekken van de voorlopige maatregel). De plichten van de eiser zijn in deze procedure veel te gering t.a.v. de rechten van de verweerder.

Voor de «gemaatregelde» verweerder is dit alles een spel van kat en muis. Vijf jaar is al gauw een normale procesduur, acht jaar geen uitzondering⁹. En al die tijd blijft de «voorlopige» maatregel van kracht. Deze lange tijdsduur is niet alleen het gevolg van de bekende gerechtelijke achterstand maar ook van de procedure zelf die eigenlijk totaal ongeschikt is voor een combinatie met «voorlopige maatregelen».

6. *Tergend geding (kwaadwillig rekken)*. En de derde reden voor de lange duur van de procedure is het kwaadwillig rekken door de vorderende partij die onder omstandigheden (bijvoorbeeld wanneer zij feiten heeft opgegeven die zwak of nauwelijks bewijsbaar zijn) belang heeft bij een lange procedure. Volgens de eerder geciteerde publikatie zou de voorzitter dit wel enigszins kunnen tegengaan: «... kan de voorzitter een uitkering tot onderhoud vaststellen tot op een bepaalde datum. Wanneer binnen die termijn niet ten gronde is gedagvaard, houden de (financiële) gevolgen van de (voorlopige maatregel) op»¹⁰. Maar ieder die de praktijk van de rechtspraak kent weet dat de voorzitters dit nu eenmaal (zo goed als) nooit doen.

«Zelfs kan de voorzitter de onderhoudsuitkering ... zonder meer afschaffen als ... de echtscheidingsprocedure in hoger beroep slechts voortgezet om langer onderhoudsgeld te genieten»¹⁰. Mogelijk dat dit wel wat vaker geschiedt, gegevens hierover zijn mij niet bekend. Maar ook dan betekent dit dus dat een kwaadwillige eiseres de verweerder jarenlang aan een «procedurehuwelijk» heeft kunnen binden.

⁸ De als voorbeeld genoemde tijdsperiodes zijn ontleend aan een zaak voor de tweede kamer van de Rechtbank van Eerste Aanleg te Antwerpen, die in 1981 is ingeleid en nog steeds loopt.

⁹ «Bij het ... vaststellen van zijn burgerlijke rechten en verplichtingen heeft eenieder recht op een ... behandeling van zijn zaak binnen een redelijke termijn ...» (Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens, art. 6).

¹⁰ BAETEMAN, G. en GERLO, J., o.c., *T.P.R.*, 1981, 835, nr. 106.

7. *Was de maatregel wel voorlopig?* Na de jarenlange procedure vervalt de voorlopige maatregel ... maar alleen wat het financiële gedeelte ervan betreft. «Sinds de wet van 8 april 1965 wordt de hoede (over de kinderen) bij de ontbinding van het huwelijk (...) definitief toevertrouwd aan de echtgenoot die ze (reeds) bekwaam bij voorlopige maatregel ...»¹¹. De voorlopige maatregel t.a.v. kinderen (en daarmee doorgaans ook de woning) wordt door het echtscheidingsvonnis als zodanig dus *niet* gewijzigd. En de voorlopige alimentatieverplichting kan bij dit vonnis wel komen te vervallen maar zelfs over een eventuele *terugvorderbaarheid* zijn de teksten onduidelijk. «Bij voorlopige maatregel wordt onderhoudsgeld toegestaan in uitvoering van de hulpverplichting tussen echtgenoten, die blijft bestaan zolang het huwelijk niet is ontbonden. Rechtstreeks verbonden aan het persoonlijk statuut van de echtgenoten ontsnappen deze betalingen aan het retroactief effect van de echtscheiding t.a.v. hun huwelijksvermogen»¹². Hier kan men toch op zijn minst aan toevoegen dat een vrouw die een door haarzelf ingestelde vordering heeft verloren, de door haar, in de vorm van alimentatie *eenzijdig* ontvangen hulp zou dienen terug te betalen aan de echtgenoot die zij met haar onterecht geding geteisterd heeft. Uit de formulering van art. 213 B.W.: «Echtgenoten zijn *jegens elkaar* ... hulp ... verschuldigd» volgt ons inziens dat geen echtgenoot tot eenzijdige hulp verplicht is. Anders zou er immers kunnen staan: «Elk der beide echtgenoten is de ander ... hulp ... verschuldigd». Hierbij sluit ook artikel 1278 Ger. W. aan dat bepaalt dat «ten aanzien van echtgenoten, wat hun goederen betreft, (het echtscheidingsvonnis terugwerkt) tot op de dag van de vordering».

Met dat al was de voorlopige maatregel dus zelfs wat het financiële gedeelte betreft slechts voorlopig in de betekenis van «niet onveranderbaar» (wat voor elke beschikking geldt), niet in de gesuggereerde betekenis van «van beperkte duur en nog definitief vast te stellen».

8. *Georganiseerd misbruik*. Voorts kan nog worden gezegd dat de voorlopige maatregel zich door zijn voorspelbaarheid, eenzijdigheid, langdurigheid en onherroepelijkheid helaas uitstekend leent tot die vorm van totaal misbruik waarbij een vrouw die tegen haar man geen feitelijke echtscheidingsgrond heeft, hem toch zonder meer de deur kan laten uitsturen. Bij dit soort vorderingen is het verkrijgen van de voorlopige maatregel dus geheel en al een doel op zichzelf geworden: het gaat niet om een echtscheiding op grond van «feiten» (die er immers niet behoeven te zijn) maar om de vrijwel automatisch verkrijgbare voorlopige maatregel en de daardoor op het leven van de man te leggen ondragelijke druk (b.v. om hem te dwingen tot een echtscheiding door onderlinge toestemming (E.O.T.) op de voorwaarden van de eiseres). Dat dit tot de algemene praktijk van het recht behoort, is ook onder het publiek algemeen bekend geworden en een bepaald soort vrouwen wordt hier een wapen in de hand gedrukt. Een feministische federatie heeft enkele jaren geleden hierover in den lande zelfs lezingen ingericht, waarvan de inhoud in druk is

¹¹ BAETEMAN, G. en GERLO, J., o.c., *T.P.R.*, 1981, 830, nr. 100.

¹² BAETEMAN, G. en GERLO, J., o.c., *T.P.R.*, 1981, 836, nr. 108 (citaat).

verschenen in een handig boekwerkje¹³ dat ook in bibliotheken te vinden is. Enige citaten uit de bijbehorende praatgroepen: «Een vrouw mag toch wel van haar juridische mogelijkheden gebruik maken!» en ook: «Ik heb mijn man al lang bij het oud vuil laten zetten».

9. *Waarom de voorlopige maatregel?* De voorlopige maatregel wordt wel verdedigd door verwijzing naar een preventieve noodzakelijkheid. Tijdens de echtscheidingsprocedure behoren partijen niet onder één dak te wonen (risico van slagen, verwondingen of erger)¹⁴. Volgens deze gedachtengang is de echtscheidingsprocedure als het ware een soort tijdelijke noodtoestand waarbij de gewone rechtszekerheid, althans die van (in verreweg de meeste gevallen) de man, tijdelijk is opgeschort. Het is mij echter niet bekend of er in de dagelijkse toepassing van het recht nog andere situaties bestaan waarin het beginsel van algemene preventie de overhand heeft op dat van de individuele rechtszekerheid¹⁵. Een ander argument voor een wat langere voorlopige maatregel is dat de partij die gelijk heeft, dan meer tijd ter beschikking heeft om haar gelijk ook te bewijzen: bewijsvoering heeft recht op grondigheid en daarvoor is tijd nodig. Dit argument heeft enige waarde, maar tegenover dit recht van de eiser staat stellig het grotere recht van de verweerder op een strikte begrenzing van de proceduretijd, gedurende welke hij immers in de staat van «halfvrije» verkeert.

10. *Aangepaste procedure noodzakelijk.* In zijn huidige vorm is de voorlopige maatregel ontaard tot een paarde-middel dat zijn gebeurlijk nut verre voorbijschiet. Hij overvalt de getroffen en met de onafwendbaarheid van een natuurramp, waar vele van hun advocaten, naar hun eigen zeggen, geen werkelijk verweer meer tegen bieden. Hij werkt conflictscheppend. Hij is zo'n uitzondering op het rechtsbeginsel dat over geen burger mag worden beschikt zonder vonnis (laat staan zonder dagvaarding), dat hij alleen met de grootste zorgvuldigheid zou moeten worden uitgevoerd.

Deze zorgvuldigheid is ook bij de huidige, summiere, wetgeving nog wel enigszins mogelijk (zie par. 6 van dit artikel), maar vindt blijkbaar in de praktijk nauwelijks plaats. Denkbaar is het dan ook beter de wetgeving ter zake uit te breiden en bv. de vorderende partij te nopen tot het voorleggen der bewijzen binnen maximaal enkele maanden tijds, op straffe van het automatisch vervallen van geheel de voorlopige maatregel. De voorlopige maatregel schept zo'n uitzonderingstoestand binnen (in feite *op*) het geldende recht dat ook de daaropvolgende procedure een uitzonderlijke, aan de voorlopige maatregel aangepaste, procedure zou moeten zijn. Het nu voorliggende wetsvoorstel-Van Den Bossche, hoofdzakelijk strekkende tot afschaffing van

art. 1260 Ger. W. (het opschorten van de dagvaarding)¹⁶, lijkt hiertoe nog slechts een eerste aanzet te zijn.

R. van Altena

¹⁶ Wetsvoorstel tot vereenvoudiging van de procedure voor echtscheiding op grond van bepaalde feiten, *Parl. St., Kamer*, 1985-86, nr. 454 (9 mei 1986).

BOEKEN

DAVID PEEPERKORN (red), *Merchandising and sponsorship in the music business*, Reports presented at the meeting of the International Association of Entertainment Lawyers, Midem 1986, Cannes, Apeldoorn - Antwerpen, Maklu Publishers, 1986, 120 blz.

In zeven landenberichten (U.S.A. I en II, Verenigd Koninkrijk, Canada, Bondsrepubliek Duitsland, Benelux, Frankrijk) voorafgegaan door een inleiding en een schema dat voor de auteurs als leidraad bij de behandeling moest dienen, wordt getracht een overzicht te bieden van het behandelde thema.

Wat merchandising en sponsoring betekent, hoe deze zich concreet in het land waarover de uiteenzetting gaat voordoen en welke subjectieve rechten en contractvormen worden aangewend, diende volgens het schema door de auteurs te worden omschreven, doch niet allen hebben dit ook werkelijk gedaan. Daardoor ontstaat een heterogeen en soms erg onvolledig beeld over de juridische kwalificatie van de in aanmerking komende fenomenen.

Merchandising is voor sommigen het verlenen van een licentie van voor (beperkte) beschikking vatbare persoonlijkheidscomponenten (L. Phillips, U.S.A. I; R. Hahn, Canada); voor anderen een geheel van marketingmaatregelen op auteursrechtelijke en aanverwante gebieden (G. Poll, BRD; J. Stuyck, Benelux).

Wat sponsoring is wordt door geen van de auteurs nauwkeurig gedefinieerd. Meestal wordt gewoon verondersteld dat het om een nauwkeurig bepaald begrip gaat.

De beperkte omvang van de landenberichten (U.S.A. I 17 blz., waarvan 8 blz. voetnoten; U.S.A. II 14 blz., waarvan 7 blz. bijlage; Verenigd Koninkrijk 11 blz.; Canada 26 blz. waarvan 8 blz. bijlage; BRD 11 blz.; Benelux 11 blz. waarvan 2 blz. voetnoten en Frankrijk 8 blz.) brengt mee dat slechts een nogal oppervlakkige en onvolledige beschrijving wordt gegeven. Zo wordt aan de specifieke problemen van merchandising van groepen (pseudoniem, handelsnaam of merk, imago als groep, enz.) bijna volledig voorbijgegaan en wordt de juridische kwalificatie van het sponsorshipcontract niet gepreciseerd. Over sponsoring wordt trouwens zo weinig verteld (Nihil U.S.A.; 3 blz. Verenigd Koninkrijk; 6 blz. Canada; 2 blz. BRD; 1/2 blz. Benelux; nihil Frankrijk) dat de lezer hier bijna volledig met zijn honger wordt gelaten.

Kortom, een boek dat als enige verdienste heeft het eerste over het onderwerp te zijn, maar dat wegens de te fragmentaire behandeling ontgoochelt.

G.L. Ballon

BERICHTEN

Herdenking van honderd jaar sociaal recht in België

Op 12 november 1986 werd in het Paleis voor Congressen te Brussel door de Ministeries van Tewerkstelling en Arbeid en van Sociale Voorzorg een plechtigheid georganiseerd ter herdenking van het ontstaan, honderd jaar geleden, van het sociaal recht in België.

De teksten van de toen gehouden toespraken en enkele foto's van de plechtigheid zijn opgenomen in een door de beide ministeries uitgegeven publikatie met als titel «Handelingen van de herdenkingsdag van honderd jaar sociaal recht in België». Deze publikatie kan worden besteld door storting van 200 fr. per exemplaar hetzij op rekening nr. 000-2005866-03 van het M.S.V.-Dienst pu-

¹³ Echtscheidingshandleiding, onder de misleidende titel *Je rechten als alleenstaande vrouw*, Berchem, EPO, 1982, blz. 6 e.v.: «Je kan je man of vriend laten buitenzetten».

¹⁴ Voorlopige maatregelen worden echter even grif toegestaan aan vrouwen die de echtelijke woning al hebben verlaten of zelfs bewezen in concubinaat leven ... o.a. BAETEMAN, G. en GERLO, J., o.c., *T.P.R.*, 1981, 835, nr. 107.

¹⁵ Van feministische zijde is wel eens geopperd om ter preventie van verkrachtingen voor alle mannen na een bepaald avonduur een uitgaansverbod in te stellen...

blikaties, Zwarte Lievevrouwestraat 3c, 1000 Brussel, hetzij op rekening nr. 000-2005845-79 van M.T.A.-Bibliotheek, Belliardstraat 53, 1040 Brussel.

Een tentoonstelling over «Honderd jaar sociaal recht» vindt anderzijds plaats te Brussel van 10 tot 23 september 1987. Bij die gelegenheid zal de Regie der Posterijen een postzegel uitbrengen.

Achttiende Vlaams wetenschappelijk economisch congres — Sociaal-economische deregulering

Het achttiende Vlaams wetenschappelijk economisch congres over sociaal-economische deregulering vindt plaats te Brussel op vrijdag 8 mei en zaterdag 9 mei 1987.

Programma:

Vrijdag 8 mei 1987

- 9.00 u. Onthaal
- 9.30 u. Plenaire openingsvergadering
Openingstoespraak door H. Biron, congresvoorzitter
- 9.45 u. Toespraak door G. Geens, voorzitter Vlaamse Executieve: «Deregulering en overheidsbeleid»
- 10.15 u. Toespraak door M. Rocard, Frans oud-minister van Staat: «Peut-on déréglementer en Europe?»
- 11.45 u. Koffiepauze
- 11.45 u. Parallele commissiezittingen
 - I.1 Begripsbepaling en situering van het dereguleringsverschijnsel in de geschiedenis van het economisch denken
 - I.2 Deregulering, Europese eenmaking en bescherming van het nationaal belang
 - I.3 Informatie en markttransparantie
 - II.2.1 Inkomensvorming en deregulering van de arbeidsmarkt: Arbeidsflexibiliteit
 - IV.1.1 Industrie en energie: Industrie
- 12.45 u. Lunch
- 14.30 u. Parallele commissiezittingen
 - I.4.1 Deregulering en algemeen belang: Bronnen en doelstellingen
 - VI.1.1 Deregulering van de handels- en dienstenstromen en van de rechtstreekse investeringen: Handelsstromen
 - V.1.1 Financiële instellingen en markten: Deposito-instellingen
 - II.2.2 Inkomensvorming en deregulering van de arbeidsmarkt: Indexering
 - IV.1.2 Industrie en energie: Diamant
- 15.40 u. Parallele commissiezittingen
 - I.4.2 Deregulering en algemeen belang: Deregulering als maatschappelijke reconstructie
 - VI.1.2 Deregulering van de handels- en dienstenstromen en van de rechtstreekse investeringen: Rechtstreekse investeringen en multinationale ondernemingen
 - V.1.2 Financiële instellingen en markten: Secundaire effectenmarkt
 - II.2.3 Inkomensvorming en deregulering van de arbeidsmarkt: Arbeidsvoorwaarden
 - IV.1.3 Industrie en energie: Electriciteit
- 16.40 u. Koffiepauze
- 17.00 u. Parallele commissiezittingen
 - IV.2 Landbouw
 - VI.1.3 Deregulering van de handels- en dienstenstromen en van de rechtstreekse investeringen: Dienstverlening
 - V.1.3 Financiële instellingen en markten: Verzekeringen
 - II.2.4 Inkomensvorming en deregulering van de arbeidsmarkt: Sociale zekerheid
 - IV.1.4 Industrie en energie: Aardolie
- Avondprogramma
- 18.15 u. Avondmaal V.U.B.
- 20.15 u. Concert door het Collegium Instrumentale Brugense onder leiding van Patrick Peire in de Karmelietenkerk (Louizaplein)

22.45 u. Receptie in het Egmontpaleis

Zaterdag 9 mei 1987

- 9.00 u. Onthaal
- 9.15 u. Parallele commissiezittingen
 - IV.4 Telecommunicatie
 - III.1 Bedrijven
 - V.2 Financiële deregulering en financiering der investeringen
 - II.1.1 Prijsvorming en mededingingsbeleid: Economische aspecten
 - IV.3.1 Diensten, vrije beroepen en vervoer: Diensten en vrije beroepen
- 10.30 u. Parallele commissiezittingen
 - III.2 Overheidsadministratie
 - VI.2 Deregulering van de internationale financiële strömen en valutastelsel
 - II.1.2 Prijsvorming en mededingingsbeleid: Juridische aspecten
 - IV.3.2 Diensten, vrije beroepen en vervoer: Vervoer
- 11.30 u. Koffiepauze
- 12.00 u. Plenaire slotvergadering
Synthesereferaat door M. Despontin, Wetenschappelijk Coördinator
- 12.45 u. Lunch
- 14.30 u. Toespraak «Deregulering en rechtsstaat» door E. Krings, procureur-generaal bij het Hof van Cassatie
- 15.15 u. Paneldiscussie over de haalbaarheid van deregulering
- 16.15 u. Koffiepauze
- 16.35 u. Toespraak door W. Martens, eerste minister: «Sociaal-economische deregulering: mogelijkheden en beperkingen»
- 17.05 Slotrede door H. Biron, congresvoorzitter
- 17.20 u. Dankwoord door G. Noppen, voorzitter Vereniging voor Economie
- 17.30 u. Receptie

Plaats van het congres: V.U.B., Aula Q, Pleinlaan 2, 1050 Brussel (toegang 13).

Inlichtingen en inschrijvingen: Congressecretariaat 18de Vlaams Wetenschappelijk Economisch Congres, Nationale Kas voor Beroepskrediet, Waterloolaan 16, 1000 Brussel (tel. 02/513.64.80, toestel 2501).

Vereniging van verzekeringsjuristen - Voordracht op 29 april 1987

Op woensdag 29 april 1987 te 18.30 u (verzekeringsmaatschappij Belgische Lloyd, J. Van Rijswijklaan 162, Antwerpen), spreekt de heer Morbé, attaché van het kabinet van de staatssecretaris voor volksgezondheid over het onderwerp «De wet op de orgaan- en weefseltransplantatie».

Inschrijving bij Ch. Willems (tel. 03/217.54.80).

TIJDSCHRIFTEN

Nederlands Juristenblad, 1986

nr. 27, 19 juli

Claringbould, M.H. en Baron van Lynden, C.J.H., Enige aantekeningen bij het Verdrag Conservatoir Beslag op Zeeschepen; Snijders-Borst, H., Vereenvoudiging loon- en inkomstenbelasting geblokkeerd door E.E.G.-richtlijn; Wichers Hoeth, L., Dagvaarden in kort geding; Polak, J.M., Verslag van de vergadering van de Nederlandse Juristenvereniging in Groningen; Van den Blink, A.C., De rechter-plaatsvervanger en zijn bijdrage aan de heden-daagse rechtspleging (rede van de Voorzitter van de Nederlandse Juristenvereniging); X., Notulen van de N.J.V.-vergadering; Feseur, J.E., De vergadering van de N.J.V. en de aandacht voor rechtsgronden; Rechtspraak Hoge Raad (civiele kamer, strafkamer en belastingkamer) en Raad van State; X., Wetgeving; X., Nieuws: Eindrapport Commissie kleine criminaliteit; Huurprijzenwet woonruimte en wet op de huurcommissies; Feldbruggezaak; Nieuwe regeling voor opvang van asielzoekers; Vloekverbod door de Kroon vernietigd; 'Droit et Société', X., Universitair nieuws: promoties.